

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE
PROVOZNĚ EKONOMICKÁ FAKULTA

Efektivní integrace finančních a bankovních služeb do evropských
struktur

Disertační práce

Autorka: Ing. Jaroslava Dittrichová

Školitel: Doc. Ing. Antonín Valder, CSc., Katedra obchodu a financí

Praha 2006

OBSAH

1	ÚVOD	4
2	PŘEHLED O SOUČASNÉM STAVU PROBLEMATIKY A PŘEHLED ODBORNÉ LITERATURY	6
2.1	EVROPSKÁ SPOLEČENSTVÍ.....	6
2.2	POJEM EVROPSKÉ UNIE	8
2.3	VZTAH EVROPSKÉ UNIE A EVROPSKÝCH SPOLEČENSTVÍ	9
2.4	ACQUIS COMMUNAUTAIRE	10
2.5	PŘEHLED ORGÁNŮ EU SOUVZTAŽNÝCH K PROBLEMATICE VKLADOVÉHO A ÚVĚROVÉHO BANKOVNICTVÍ.....	13
2.6	JEDNOTNÝ VNITŘNÍ TRH.....	17
2.7	FINANČNÍ TRH V ČR A EU	24
2.8	EVROPSKÁ MĚNOVÁ INTEGRACE.....	40
2.9	MĚNOVÁ UNIE.....	41
2.10	HARMONIZACE PRÁVNÍCH NOREM	47
2.11	NOVÉ ZÁKONNÉ INSTITUTY V OBLASTI BANKOVNICTVÍ	49
2.12	VSTUP ČR DO EU.....	56
2.13	ZMĚNA EKONOMICKÉHO PROSTŘEDÍ V ČR PO VSTUPU DO EU	62
2.13.1	<i>Vývoj ekonomické situace před vstupem do EU</i>	<i>67</i>
2.13.2	<i>Ekonomický vývoj v roce 2004 - 2005</i>	<i>70</i>
2.14	FINANČNÍ TRHY.....	76
2.15	BANKOVNÍ SEKTOR	81
2.15.1	<i>Vývoj v oblasti regulace</i>	<i>93</i>
2.15.2	<i>Stavební spořitelny</i>	<i>96</i>
2.15.3	<i>Pojišťovny.....</i>	<i>97</i>
2.15.4	<i>Penzijní fondy.....</i>	<i>97</i>
2.15.5	<i>Další účastníci kapitálového trhu.....</i>	<i>98</i>
2.16	NEFINANČNÍ SEKTOR ČESKÉ REPUBLIKY – FIRMY A DOMÁCNOSTI.....	100
3	CÍL PRÁCE	104
4	ZVOLENÉ METODY ZPRACOVÁNÍ	107
5	VÝSLEDKY DISERTAČNÍ PRÁCE S UVEDENÍM NOVÝCH POZNATKŮ	109
5.1	FINANČNÍ SLUŽBY V LETECH 2006-2010.....	109
5.2	VARIANTY USPOŘÁDÁNÍ DOZORU NAD FINANČNÍM TRHEM	113
5.3	PŘIPRAVENOST CENTRÁLNÍHO A KOMERČNÍHO BANKOVNICTVÍ.....	119
5.3.1	<i>Projekt Basel II.....</i>	<i>120</i>
5.3.2	<i>Dopady Basel II na finanční trh</i>	<i>127</i>
5.4	PRANÍ ŠPINAVÝCH PENĚZ	130
5.5	PŘISTOUPENÍ K EUROZÓNĚ.....	134
5.6	PRŮZKUM.....	138
5.6.1	<i>Cíle a metodologie průzkumu</i>	<i>138</i>
5.7	FINANČNÍ TRH - BANKOVNÍ SEKTOR A HODNOCENÍ MANAŽERY	139
5.7.1	<i>Výsledky a zjištění ve finančním sektoru.....</i>	<i>141</i>
5.8	ZNALOSTI OBYVATELSTVA O FINANČNÍM TRHU A FINANČNÍCH PRODUKTECH.....	145
5.8.1	<i>Výsledky a zjištění v sektoru občanů.....</i>	<i>147</i>
5.9	ZÁVĚREČNÁ DOPORUČENÍ.....	149
5.10	PODMÍNKY PRO EFEKTIVNÍ FINANČNÍ TRH V ČESKÉ REPUBLICE	150
6	ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ PRO VYUŽITÍ POZNATKŮ V PRAXI	152
6.1	FORMULACE PODMÍNEK PRO EFEKTIVNÍ INTEGRACI FINANČNÍHO TRHU VE STŘEDNĚDOBÉM HORIZONTU PRO FINANČNÍ INSTITUCE A BANKY	152
6.2	FORMULACE PODMÍNEK PRO EFEKTIVNÍ INTEGRACI FINANČNÍCH TRHŮ DO EVROPSKÝCH STRUKTUR PRO CENTRÁLNÍ BANKU VE STŘEDNĚDOBÉM HORIZONTU.....	153
6.3	FINANČNÍ TRH EUROZÓNY A ČESKÁ REPUBLIKA	155
7	SEZNAM ODBORNÉ LITERATURY	158
8	SEZNAM ZKRATEK	160
9	SEZNAM TABULEK	162

10 SEZNAM PŘÍLOH 163

1 Úvod

Vstup České republiky do Evropské unie 1. 5. 2004 byl jedním ze základních cílů soudobé politické reprezentace. Od roku 1989 prošla Česká republika mnoha významnými společensko-ekonomickými změnami. Transformace hospodářství od centrálního plánování k tržně orientované ekonomice byla dokončena a jeho součástí byla restrukturalizace finančního sektoru na stabilní a efektivní systém schopný podporovat ekonomický růst.

Diskuse o Evropské unii pokračují zejména s ohledem na rozhovory vedené v rámci pravidelných summitů vrcholných představitelů zemí Unie na jedné straně a probíhajícími vyjednávacími procesy na straně druhé.

Nové členské země se připravují na vstup do Evropské měnové unie a přijetí eura. Jsme svědky debat v tisku, rozhlasu, televizi, většinou zaznívají velmi jednoduché argumenty pro zavedení společné měny (v případě jednoznačných příznivců), případně proti (v případě zarytých odpůrců).

Systém evropských struktur, ať už politický, institucionální či právní je natolik složitý, že je velmi obtížné ho jednoznačně hodnotit. Historie Evropských společenství či novodobého sjednocování Evropy čítá více jak padesát let. Za tuto dobu prodělal bohatý vývoj, ať už po stránce politické, hospodářské či jiné. Nezapomínejme také, že i v současné Evropě existuje nejenom systém Evropských společenství, resp. Evropské unie, ale rovněž řada dalších uskupení především na hospodářské bázi, která vývoj ovlivňují, dokonce jsou více či méně zapojena na politikách Unie, resp. členských států. Do vývoje zasahují rovněž nadnárodní politické organizace, stranou nezůstávají ani obranná společenství a jejich integrace. Zjistíme, že vývoj na evropském kontinentě je ovlivňován i politikou států mimo Evropu.

Tato slova, nejsou samoučelná. Pro východisko efektivní integrace finančních, zejména bankovních služeb do evropských struktur je nutné se zabývat právním základem Evropské unie, českou právní úpravou a jejím hodnocením. Je třeba definovat základní pilíře politik EU, v jejich rámci poté právním a institucionálním zajištěním, formulovat základní dokumenty právního vztahu mezi Evropskou unií a Českou republikou a teprve potom hodnotit problematiku finančních a bankovních služeb.

Finanční služby hrají v každodenním životě obyvatel Evropské unie významnou úlohu.

Navzdory vývoji, který byl v posledních letech poznamenán růstem úrovně ochrany spotřebitele, integrací trhů či narůstajícím objemem zprostředkovaných transakcí, neustále přetrvává značná roztržitost tohoto trhu na celoevropské platformě. Proto je nezbytné podílet se všemi prostředky, včetně osvětových a informačních, aby dostupnost a úroveň finančních služeb byla napříč celou Evropskou unií shodná, bez zbytečných překážek a omezení daných např. hranicemi mezi jednotlivými státy v rámci sjednocené Evropy.

V souladu se strategií integrace České republiky do evropských struktur a hlavními krátkodobými a střednědobými prioritami vznikla tato práce řešící uceleně problematiku finančních, zejména bankovních služeb.

2 Přehled o současném stavu problematiky a přehled odborné literatury

2.1 Evropská společenství

Není účelem této práce hodnotit politickou či sociální situaci v historické Evropě vedoucí k počátkům evropské integrace. Konstatujme tedy proto pouze, že po druhé světové válce vyvstalo několik základních problémů, které bylo třeba řešit. Mezi tyto problémy patřila otázka bezpečnosti budoucí Evropy, otázka politického uspořádání, řešení ekonomické situace poválečných zemí (zvláště pak situaci poraženého Německa), dále také velmocenská politika směřující k upevnění sféry vlivu ve válkou destabilizované Evropě.

Vůbec není náhodou, že hospodářská pomoc byla často směřována za politickou závislost v různém slova smyslu (připomeňme například politiku USA, tzv. Marshallův plán). Po určité době však již vzešly zřetelnější kontury politického rozdělení, a tak bylo třeba změnit určitým způsobem politický i hospodářský kurs. Ponechejme stranou, jaký byl vývoj v oblasti střední a východní Evropy, i když tím samozřejmě nemůžeme v žádném případě tvrdit, že nebyl významný pro teritorium států budoucí Evropské unie.

V padesátých letech se vyvinul silný a do jisté míry specifický vztah mezi Francií a Německem.

Oficiální mezinárodněpolitický ráz dostala tato spolupráce tzv. Shumanovou deklarací z 9. 5. 1950, která položila základ evropské integraci. Její nosnou myšlenkou byl návrh na vytvoření organizace, která by dohlížela a koordinovala v členských státech oblast uhelného a ocelářského průmyslu. Jejími členy se měly stát zejména Francie a Německo. K dohodě nakonec dále přistoupily také Belgie, Lucembursko, Nizozemí a Itálie. Těchto šest států podepsalo dne 18.4.1951 tzv. Pařížskou smlouvu o založení Evropského společenství uhlí a oceli. Smlouva vstoupila v platnost dne 27. 7. 1952.

Evropské sdružení uhlí a oceli (ESUO)

Prvořadým úkolem tohoto společenství bylo přispívat k růstu životní úrovně členských států, prohlubovat obchodní a hospodářskou spolupráci především na poli uhelného a ocelářského průmyslu. Mělo být mezi členskými státy dosaženo omezení, resp. odstranění diskriminačních opatření všeho druhu, což mělo být stimulem zaměstnanosti

a hospodářského růstu.

Podstatným, a v prvních letech jistě téměř prioritním úkolem Společenství, byla kontrola oblasti zbrojního průmyslu, tedy jakási síla k omezení potenciálních možností v této oblasti v neprospěch Německa.

Z důvodů akcentování bezpečnostní politiky vzešel i návrh na vytvoření Evropského obranného společenství. Již podepsaná smlouva ale nebyla francouzským parlamentem ratifikována.

Omezení této fáze integrace pouze na oblast uhlí a oceli se postupem času ukazovalo být nedostačující. Byly předloženy návrhy na rozšíření oblasti spolupráce a mezivládní jednání mezi členskými státy vedly k podepsání tzv. Římských dohod zakládající Evropské hospodářské společenství (EHS) a Evropské společenství atomové energie (EURATOM, též ESAE). Stalo se tak dne 25. 3. 1957, dohody vstoupily v platnost dne 1. 1. 1958.

Evropské hospodářské společenství a Evropské společenství atomové energie

Obecným úkolem EHS bylo vytvářet podmínky k vytvoření společného vnitřního trhu, přispívat ke zvýšené hospodářské spolupráci členských států. Výrazně se však rozšířil výčet oblastí, do nichž smlouva EHS zasáhla. Lze říci, že v zásadě zobecnila působnost tohoto společenství na všechny hospodářsky nejvýznamnější okruhy fungování společnosti.

Rovněž je možné konstatovat, že EHS se vytváří za již jiných mezinárodněpolitických podmínek, kdy už obava v souvislosti s koncem druhé světové války je do značné míry otupěna a rozvoj spolupráce v rámci ESUO s Německem snížil všeobecnou obavu z Německa jako takového.

EURATOM pak reflektuje opět pouze specifickou, nově a překotně se rozvíjející oblast, a to oblast využití jaderné energie. EURATOM, „jak již z jeho názvu vyplývá, je platforma pro jadernou energetiku, podporu atomového výzkumu, zvýšení bezpečnosti jaderných zařízení a především nadnárodní kontrolu zacházení se štěpným materiálem v souvislosti s podporou mírového využívání atomové energie“ (www.euroskop.cz. [online]. 2005-1-15. Dostupné z: <http://www2.euroskop.cz/data/index.php>).

„Vzhledem ke shodné členské základně všech tří společenství, jakož i v podstatě obdobnému základnímu účelu - společný trh a vzájemná spolupráce na nadnárodní úrovni, začala být tři formálně samostatná společenství vnímána jako určitý vzájemně

se doplňující celek, pro který se vžil výraz "Evropská společenství" (www.euroskop.cz). [online]. 2005-1-15. Dostupné z: <http://www2.euroskop.cz/data/index.php>.

Vzájemný vztah

Oblast vztahů v rámci evropských společenství (ES) je tím nejsložitějším bodem, který je třeba rozluštit. I dříve jmenovaná společenství mají mezi sebou vzájemný vztah. Jedná se nejenom o vztah ideový, když ve svém komplexu plně zaštiťují oblast jednotného vnitřního trhu (1. pilíř EU, o pilířovém uspořádání bude pojednáno dále), ale zejména vztah právní a z něj vyplývající vztah institucionální.

S ohledem na logiku existence všech tří společenství byly záhy konstituovány společné základní orgány, tj. Rada, Komise a Evropský soudní dvůr (stalo se tak na základě Smlouvy o vytvoření společné Rady a společné Komise evropských společenství z 9. 4. 1965).

2.2 Pojem Evropské unie

První významnou revizí tzv. Římských smluv o založení ES se stal Jednotný evropský akt (1986), který otevřel cestu ke konkrétní realizaci zajištění volného pohybu osob a kapitálu bez jakýchkoli překážek a dosažení ekonomického prostoru bez vnitřních hranic, jak je popsán již ve zřizovacích smlouvách. Reforma spočívala především v nastolení pozměněných (efektivnějších) rozhodovacích mechanismů, rozšíření působení Společenství v ekonomické oblasti a rovněž reformulace vnitřní a vnější politiky Společenství. Tím byla tedy prakticky započata cesta k hlubší a širší integraci Společenství a zároveň rozšíření vzájemné spolupráce i do jiných oblastí (zejména politické), jisté dokončení procesu potom znamenalo pozdější formulování Evropské unie jako vyšší dimenze vzájemné spolupráce.

K zatím nejvýznamnějšímu posílení integrace členských států došlo od doby vzniku Společenství podpisem smlouvy o Evropské unii. Tato smlouva byla podepsána dne 7. 2. 1992 v Maastrichtu, a to zástupci všech (tehdy dvanácti) členských států; v platnost vstoupila dnem 1. listopadu 1993 (smlouva byla uzavřena plnoprávnými subjekty mezinárodního práva veřejného, tedy jednotlivými členskými státy).

„Maastrichtská smlouva zakládá pojem Evropské unie, stanoví její hlavní cíle, podmínky a je významnou změnou (novelou) všech tří základních smluv evropských společenství. Kromě toho stanoví v úrovni mezistátní spolupráce další pevnější integraci

členských států formalizováním společné zahraniční a bezpečnostní politiky a vytvořením nového institutu spolupráce ve věcech justice a vnitra“ (TICHÝ, A. a kol. *Evropské právo*. C.H. Beck. Praha 1999. s. 29).

Posléze byla dne 2. 10. 1997 podepsána v Amsterdamu třetí smlouva měnící zásadnějším způsobem zakládající smlouvy (změny byly sice významné, ale spíše legislativně-technického charakteru, ustanovila též nové číslování jednotlivých článků Smlouvy o ES).

V dalším textu bude věnována pozornost změnám, které se dotkly oblasti bankovníctví a finančních služeb. Tyto smlouvy znamenaly významný mezník v přechodu k měnové unii a znamenaly podstatnou změnu na poli institucionálních reforem směřujících k plánovanému budoucímu rozšíření Evropské unie.

Rovněž znamenaly zásadní rozšíření politického vnímání Společenství, když napříště je smluvně upravena i spolupráce v oblasti zahraniční a bezpečnostní politiky a justice a vnitra. Tyto dvě posledně jmenované okruhy oblastí spolupráce tvoří tzv. druhý (společná zahraniční a bezpečnostní politika) a třetí (spolupráce v oblasti justice a vnitra) pilíř Evropské unie, když jako první a základní pilíř je označován společný vnitřní trh.

Spolu s tím je nutné se zmínit o skutečnost, že zatím pouze první pilíř tvoří zvláštní právní systém, který je sám o sobě institucionálně zajištěn a obsahuje mechanismy svého vynucování. Naproti tomu druhý a třetí pilíř tvoří spíše mezinárodněprávní závazek členských států a soustřeďuje se zejména do roviny politické. Pro úplnost je ale třeba též říci, že postupem času (a stupně integrace) dochází k přesunu některých dílčích oblastí ze druhého a třetího pilíře do pilíře prvního, tedy do režimu práva ES (významné kroky v tomto smyslu podnikla např. zmíněná Amsterodamská smlouva).

2.3 Vztah Evropské unie a evropských společenství

Jedná se sice o vztah pevně a zřetelně definovaný na poli právních dokumentů vymezujících existenci Společenství, potažmo Unie, nicméně je pro běžnou mluvu a podávání informací o tomto právním systému velmi nepohodlný a komplikovaný.

Jak již bylo uvedeno, navazuje obsah Evropské unie na existenci tří společenství. Smlouva o Evropské unii pozměňuje a novelizuje ustanovení zakládacích smluv Společenství, právo Společenství může do značné míry být chápáno jako právo Evropské unie. Přesto nelze oba pojmy zaměňovat.

Předmětem práce je oblast finančních služeb, resp. bankovních služeb. Tedy prvek jednoznačně náležející do působnosti prvního pilíře, volného trhu. Zde by bylo na místě hovořit tedy spíše o právu Evropských společenství (jež koneckonců první pilíř tvoří); do hry však ale při širším pohledu vstupují aspekty unijní, tedy spíše pilíře druhého a třetího, a to v oblasti vnější a vnitřní bezpečnosti. Tomuto aspektu je věnována krátká kapitola.

V textu bude proto vždy dáována přednost přílehavějšímu označení, ovšem s vědomím dříve uvedených nejednoznačností.

2.4 *Acquis communautaire*

Obsah pojmu

Definice pojmu *acquis communautaire* je u většiny autorů (např. TÝČ, V. *Základy evropského práva pro ekonomy, 2001*) podávána velmi podobně. Jedná se o veškeré výtobytky na poli právním, jichž bylo za existence společenství dosaženo.

Rozlišení komunitárního a unijního práva

Jak bylo shora konstatováno, je nutné zatím velmi pečlivě rozlišovat mezi Evropskými společenstvími a Evropskou unií. Všechna společenství sama o sobě mají právní subjektivitu v rámci systému mezinárodního práva veřejného. V praxi to v zásadě znamená, že na poli mezinárodním mohou tato společenství svým vlastním jménem a sama za sebe sjednávat mezinárodní smlouvy, přijímat mezinárodní závazky a být i mezinárodněprávně odpovědnými.

Naproti tomu Evropská unie, jak bylo naznačeno, je spíše funkčním uskupením jednotlivých zde suverénních států, a to společenstvím bez této právní subjektivity. I tak však Evropská unie vydává akty, zejména prostřednictvím zástupců jednotlivých států, které pak mají povahu svébytné mezinárodní smlouvy všech participujících států; zde pochopitelně se všemi právními souvislostmi, tedy především ratifikací parlamentů členských států apod.

V literatuře není neobvyklým i pojetí vycházející ze známého „pilířovitého uspořádání“ Evropské unie.

První pilíř je samotným základem EU, je tvořen komunitárním právem a je zaměřen na společný trh. Druhý a třetí pilíř jsou pilíři spíše politickými, kdy druhý zahrnuje

společnou zahraniční a bezpečnostní politiku, třetí potom spolupráci ve věcech justice a vnitra.

Poté je možné rozdělení na unijní právo v užším smyslu (1. pilíř) či unijní právo v širším smyslu (1., 2. i 3. pilíř). Uvedená dělení nemají klíčový význam pro tuto práci, je však nezbytné si tyto skutečnosti uvědomit při uvažování nad byt' jen dílčími právními problémy, protože hrají nemalou roli především v hodnocení závaznosti jednotlivých právních aktů apod.

Druhy právních aktů Společenství

U všech autorů zabývajících se problematikou evropského práva bývá zvykem použít pro nejzákladnější dělení tohoto systému pojmu primární a sekundární právo (možno srovnat např. TÝČ V., TICHÝ L., ŠIŠKOVÁ N. a jiní autoři).

Pod pojmem **primární právo** je třeba především vnímat všechny zakládající smlouvy Evropských společenství včetně jejich pozdějších změn a doplňků (provedených zejména Jednotným evropským aktem, Maastrichtskou a Amsterdamskou smlouvou), dále smlouvy o přistoupení jednotlivých členských států (v širším pojetí i smlouvy o přidružení) a v neposlední řadě tzv. obecné zásady právní.

Evropská unie nemá právní subjektivitu, jako právní subjekt je ve Smlouvě o Ústavě pro Evropu zamýšlena jako právní nástupce právě Evropského společenství, kterému je právní subjektivita svěřena v čl. 281 Smlouvy o založení Evropského společenství a projevuje se kupříkladu možností nabývat majetek a nakládat s ním (např. čl. 282). Vyplývá i z čl. 288, který upravuje odpovědnost Společenství. Smlouva o Ústavě pro Evropu svým obsahem navrhuje absorbovat dosavadní zakládací smlouvy o Evropském společenství a Smlouvu o Evropské unii, přičemž obě tyto entity mají být nahrazeny Evropskou unií s právní subjektivitou. Samostatná právní subjektivita Evropského společenství atomové energie by však zůstala zachována. Aby EU jako taková disponovala právní subjektivitou, musela by jí být tato buď výslovně udělena ve smlouvě, anebo přiznána faktickým udělením členskými státy. Je zřejmé, že nic takového se zatím nestalo, a že právě Smlouva o Ústavě pro Evropu se o to pokoušela (tato svou povahou mezinárodní smlouva právní subjektivitu Unii výslovně přisuzuje v čl. I-7).

Obecné zásady právní jsou vytvářeny rozhodnutími Evropského soudního dvora, který vznikl a jehož rozhodovací pravomoc je vytvořena na základě zakládajících smluv

Evropských společenství a dohodou o společných orgánech. Ve svých rozhodnutích, které nemají povahu soudních precedentů, jak ji známe z oblasti působnosti anglosaského common-law (např. v oblasti Velké Británie a Spojených států amerických, zde má pravomocné soudní rozhodnutí působnost nejen pro strany sporu, ale může být základem pro pozdější uplatňování nároku zcela jiných osob na původním sporu nezúčastněných. Vůdčí doktrínou v těchto právních systémech je tzv. doktrína „store decisis“, tedy uchování učiněného rozhodnutí), tento soudní dvůr jako jediný oprávněný subjekt ke konečnému výkladu práva společenství vyjadřuje obecné principy, které doplňují a svým způsobem i tvoří primární právo. Na základě mnohaletého působení Evropského soudního dvora a rozhodnutí v mnoha sporných případech se vytvořila tzv. konstantní judikatura Evropského soudního dvora, která svou trvalostí a obecnou autoritou vytváří systém poměrně uceleného výkladu primárního práva. Svojí povahou však není nezměnitelná, historie rozhodování Evropského soudního dvora k tomu podává nejen důkaz.

Primární právo je tedy, jak bývá často uváděno, souborem norem tvořících jakousi ústavu či ústavní právo Společenství. Primární právo stanoví základy institucionální struktury Společenství a zakotvuje též zmocnění pro jednání orgánů a tedy i pro vydávání **sekundárního práva**. Sekundární právo musí být v souladu s primárním právem, v jehož rámci je tvořeno v rámci zásady secundum et intra legem (na základě primárního práva a v jeho mezích).

Dělením sekundárního práva se bude zabývat další oddíl.

Sekundární akty

Akty sekundárního práva jsou akty vydané všemi orgány Společenství (stručný přehled orgánů Společenství bude podán později), které jsou k tomu zmocněny primárním právem.

Sekundární právo tvoří:

1. nařízení (regulations),
2. směrnice (directives),
3. rozhodnutí (decisions),
4. doporučení (recommendations),
5. stanoviska (opinions).

Ad a) **Nařízení** je závazný akt normativní povahy (tedy právní normativní akt). Je to pravidlo obecně závazné jak na úrovni Společenství, tak na úrovni jednotlivých členských států. Může tedy přímo zavazovat jak členské státy, tak i jejich vnitrostátní subjekty práva (osoby).

Ad b) **Směrnice** naproti tomu nemá obecnou závaznost. Je to akt zavazující jen subjekty, jimž je adresován a těmi mohou být výhradně členské státy. Směrnice předepisuje jen výsledek, jehož má být dosaženo, zatímco formy a metody dosažení tohoto cíle zůstávají na vůli států. Drtivá většina směrnic je adresována členskými státy obecně, a v tomto smyslu má směrnice normativní (tedy nikoli individuální) povahu.

Ad c) **Rozhodnutí** je individuálním aktem zavazujícím pouze subjekty, jimž je adresováno. Na rozdíl od směrnice to však mohou být nejen členské státy, ale i jiné subjekty (osoby).

Ad d)-e) **Doporučení a stanoviska** jsou nezávazná a nejsou právními akty.

2.5 Přehled orgánů EU souvztažných k problematice vkladového a úvěrového bankovníctví

Jednotlivé orgány EU v mezích svých pravomocí zásadně působí na sledovanou oblast, a to jak v rovině legislativní (míněno v rámci tvorby obecně závazných předpisů), tak i v rovině individuálně rozhodovací (aplikace práva). V následujícím textu jsou akcentovány ty orgány, jež hrají významnější roli či jsou v bližším vztahu k problematice vkladového a úvěrového bankovníctví.

Evropská rada (ER)

Jedná se o vrcholný politický kolektivní orgán Evropské unie, který rozhoduje o zásadních směrech rozvoje EU. Smlouva o Evropské unii určuje Evropské radě úlohu vytvářet potřebné podněty pro rozvoj EU a definovat její obecnou politickou orientaci. Z toho vyplývá, že Evropská rada (což dokumentuje i její složení-viz dále) je vrcholným politickým orgánem Evropské unie (www.euroskop.cz). Přístup z <http://www2.euroskop.cz/data/index.php>).

Složení: schází se ve složení hlav států nebo předsedů vlád a předsedy Komise, jimž jsou nápomocni ministři zahraničních věcí členských států a případně další členové Komise (dle čl. 4/2 Smlouvy o Evropské unii).

Fungování: ER se schází nejméně dvakrát ročně za předsednictví předsedy vlády členského státu, který předsedá Radě EU (dle čl. 4 Smlouvy o Evropské unii), a to v tomto členském státu.

Evropský parlament (EP)

Evropský parlament je zastupitelský sbor „lidu států sdružených ve Společenství“ (Smlouva o založení Evropského společenství, čl. 189 a Smlouva o založení ESUO, čl. 21), jehož posláním je hájit zájmy národů členských států EU. Z označení "parlament" však v tomto případě nemůžeme usuzovat na vrcholný zákonodárný a mocenský orgán. Zde byl ve zřizovacích smlouvách zamýšlen jako spíše kontrolní a poradní orgán. Lze konstatovat, že v zásadě tuto úlohu plní, postupem času však disponuje stále významnějšími pravomocemi a jeho význam tak roste.

Složení: V současné době (31. 12. 2005) má Evropský parlament 732 (poslanců, sídlo plenárních schůzí je ve Štrasburku (pro jednání výborů Brusel).

Rada Evropské unie

Rada je kolektivní nepermanentní legislativní orgán EU, který zastupuje zájmy členských států EU v rámci evropské integrace. Rada zapojuje do komunitárního systému členské státy a jejich vlády. Její prvořadá úloha je legislativní.

Podle smlouvy ESUO je však legislativním orgánem Komise, k jejímž aktům je třeba souhlasu Rady jen v některých případech (SESUO, čl. 14 a 28). Tím se Rada diametrálně odlišuje od Komise, jejímž posláním je hájit výlučně zájmy evropské integrace a dbát na dodržování zakládacích smluv i Evropského parlamentu, který zastupuje zájmy lidu členských států EU.

Sídlo: Brusel. Zasedání v dubnu, červnu a říjnu se konají v Lucemburku.

Právní úprava: obsažena zejména v čl. 145 Smlouvy ES, ve Smlouvě o vytvoření společné Rady a společné Komise evropských společenství z 9. 4. 1965, sjednocující doposud tři Rady tří samostatných společenství do jediné rady a v Jednácím řádu (rozh. Rady 93/662/ES, ÚL L 304/1993) aj.

Složení: Kolektivní orgán zástupců vlád členských států, z nichž každý do ní deleguje „jednoho člena své vlády, který je oprávněn vládu zavazovat“ (SES, čl.203/1). Rada má tedy shodně s počtem členských států 25 členů (postavení zástupců je však různé, odlišuje je především okruh projednávaných problémů. Tzv. Radu pro všeobecné záležitosti tvoří

ministři zahraničních věcí, oborově zaměřenou radu pak ministři příslušných resortů a pod.).

Orgány Rady: předseda, Generální sekretariát, COREPER (Výbor stálých zástupců).

Rozhodování Rady se řídí jednotlivými ustanoveními zakládacích smluv, když v tomto případě jde o tři způsoby hlasování: prostou většinou, kvalifikovanou většinou (hlasy jednotlivých států váženy podle předem daného klíče), jednomyslným hlasováním.

Pravomoci: Pravomoci Rady jsou v obecné rovině vymezeny v čl. 202 Smlouvy ES, dle kterého Rada koordinuje hospodářské politiky členských států a má rozhodovací pravomoc.

Na půdě Rady členské státy řeší otázky komunitárního zájmu, které, i když nespadají do rozhodovací pravomoci Rady, mohou být předmětem dohody. Oblast pravomocí můžeme dále rozdělit do tří dílčích podskupin: legislativní pravomoc, oblast politické spolupráce, oblast vnějších vztahů.

Evropská komise

Komise je permanentním, kolektivním, nezávislým orgánem ustaveným k prosazování zájmů evropské integrace. Komise jakožto především výkonný orgán představuje jakousi „evropskou vládu“. Tím se, jak již bylo v souvislosti s Radou EU řečeno, odlišuje od Rady, „strážkyně zájmů členských států“, tak i Evropského parlamentu, „ochránce zájmů občanů EU“. Obecně řečeno, hlavní úloha Komise je v těchto oblastech:

1. zabezpečení provádění primárních smluv,
2. iniciace legislativy EU,
3. částečná rozhodovací pravomoc,
4. ochrana právního systému ES (aktivní legitimace k podání žalob proti rušiteli).

Sídlo: Brusel. Část aparátu pracuje v Lucemburku.

Právní úprava: obsažena zejména v čl. 211-219 Smlouvy ES, 124-135 Smlouvy ESAE, 8-19 Smlouvy ESUO, ve Smlouvě o vytvoření společné Rady a společné Komise evropských společenství z 9. 4. 1965, sjednocující doposud tři Komise tří samostatných společenství do jediné Komise a v Jednacím řádu z 17. 2. 1993 (ÚL L 230/1993), který přijímá sama Komise (podle SES, čl. 218/2).

Složení: předseda a dalších 125 členů jmenovaných dohodou členských států na 5 let.

Komise rozhoduje prostou většinou, resp. na základě zásady konsensu.

Soudy: Evropský soudní dvůr

Jedním ze základních orgánů uvedených v čl. 7 SES je Soudní dvůr. Jeho vytížení však vedlo k tomu, že Jednotný evropský akt (JEA) založil další soudní orgán, a sice Soud prvního stupně, a vytvořil tak dvouinstanční soustavu evropských soudů. Jednotným evropským aktem však nebyl o Soud prvního stupně rozšířen výčet základních orgánů v čl. 7 SES. Proto zde zpočátku byly pochybnosti, zda Soud prvního stupně je či není samostatným komunitárním orgánem.

Evropský soudní dvůr (ESD) je vrcholný orgán soudního přezkumu dodržování práva ES. Jeho posláním je zajistit „dodržování práva při výkladu a provádění“ zakládacích smluv (SES, čl. 220), což zahrnuje nejen primární právo ES, ale také právní akty učiněné orgány Společenství. Dodržování práva ES zajišťuje Soud jak vůči orgánům ES, tak i členským státům a nepřímo i vůči státním příslušníkům těchto států. Povinné podřízení se členských států a jejich příslušníků Soudu (SES, čl. 289) tvoří jeden z podstatných prvků tzv. supranacionality ES.

Právní úprava: především v následujících normách: čl. 220-245 Smlouvy ES, 136-160 Smlouvy ESAE, 31-45 Smlouvy ESUO, JEA, Smlouvy o EU (čl. 46 Smlouvy o EU - omezení pravomoci Soudu). Dále: Protokoly o statutu Soudu, příloha každé ze tří zakládacích smluv (ÚL L 1994, 378), procesní řád (ÚL L 176/1991 ve znění ÚL L 383/1992 a L 44/1995), kancelářský řád (ÚL C 39/1982 ve znění C 286/1986) a Smlouva o společných orgánech evropských společenství z 25. 3. 1957, spojující tři do té doby samostatně existující soudy tří společenství do soudu jediného.

Evropská ústřední banka a Evropská investiční banka

- bude pojednáno v samostatné kapitole.

Účetní dvůr

Vznikl v roce 1977. Přezkoumává účetnictví, právoplatnost a řádnost všech finančních operací EU a kontroluje hospodárné využívání jejích prostředků. Každá instituce, mající přístup k fondům EU, je povinna poskytnout Účetnímu dvoru informace a dokumentaci, o něž tento požádá. Vyjadřuje se k rozpočtovým a finančním projektům EU. Po ukončení každého rozpočtového roku předkládá Účetní dvůr výroční zprávu, kterou projednává Evropský parlament, a která se zveřejňuje v Úředním věstníku Společenství. K

jednotlivým případům může ÚD předkládat zvláštní zprávy.

Složení: Účetní dvůr má 15 členů, kteří jsou po konzultaci s Evropským parlamentem jmenováni jednomyslně Radou EU na dobu 6 let. Členové dvora vykonávají svou práci zcela nezávisle v obecném zájmu Společenství.

2.6 Jednotný vnitřní trh

Článek 14 odst. 2. Smlouvy ES uvádí: „Vnitřní trh zahrnuje prostor bez vnitřních hranic, v němž je zajištěn volný pohyb zboží, osob, služeb a kapitálu v souladu s ustanoveními této smlouvy“.

Jedná se o základní vymezení jednotného vnitřního trhu Společenství. Jak z této, relativně nijak na první pohled nekomplikované definice plyne, důraz je kladen na odstranění všech bariér, které by mohly působit proti zájmům Společenství jako celku. Lze říci, že to pochopitelně znamená, jako v mnoha dalších případech, jisté omezení zejména teritoriální suverenity a exkluzivity státní moci toho kterého členského státu, nicméně na tomto omezení se všechny členské státy dohodly při podpisu zřizovacích smluv.

Pojem „hranice“, jak dále uvidíme, je chápán poměrně mnohoznačně. V prvních fázích evropské integrace se jednalo zejména o hranice právní a administrativní, posléze došlo i k faktickému fyzickému omezování (či de facto rušení) státních hranic členských států ve vztahu k jiným členským státům. Se vznikem Evropské unie byl tento fakt politicky i právně potvrzen především implementací tzv. Shengenského *acquis* (Shengenské úmluvy spočívající především na fyzickém uvolnění pohybu zboží a osob uvnitř tzv. shengenského prostoru, řešení otázky hraničních kontrol a vnitřní bezpečnosti).

Mnohem více právních problémů, a to v historii Společenství a koneckonců i nyní, způsobuje ale vnímání právních bariér (tedy oněch „právních hranic“). V konstantní judikatuře Evropského soudního dvora nalezneme mnoho případů, které v podstatě definovaly blíže jednotlivé svobody. Je pochopitelné, že zájmem dotčeného členského státu byla snaha vykládat sporné svobody spíše restriktivně, naopak jejich protistrana prosazovala extenzivnější výklad jednotlivých svobod. Stav je způsoben i tím, že ustanovení zřizovacích smluv a dokumentů je pozměňujících obsahují i několik výjimek zpětně vyjmenované svobody modifikující (zejména otázka „veřejného pořádku“, viz dále).

I dnes, projdeme-li si aktuální rozpis soudních jednání u Evropského soudního dvora, zjistíme, že ne jeden případ naráží na spornou otázku řešení problému a výkladu základních svobod.

Volný pohyb zboží

Volný pohyb je zboží upraven v čl. 23-31 Smlouvy ES. Je jednou z hlavních součástí, ne-li nejdůležitější, společného trhu.

Předpoklady pro vytvoření jednotného vnitřního trhu států Společenství, které se týkají zboží (výrobků), jsou (zpracováno podle TÝČ. V. *Základy práva Evropských společenství pro ekonomy*. 2001):

- celní unie, zahrnující členské státy,
- zákaz cel na dovozy a vývozy, jakož i jakýchkoli dávek s obdobným účinkem (vnitřní aspekt celní unie),
- přijetí jednotného celního tarifu (sazebníku) v jejich vztahu k třetím zemím (vnější aspekt),
- zrušení kvantitativních omezení dovozů a vývozů, jakož i jakýchkoli opatření s obdobným účinkem,
- zákaz daňové diskriminace dováženého (vyváženého) zboží,
- uzpůsobení státních monopolů obchodní povahy tak, aby byla vyloučena jakákoli diskriminace mezi příslušníky členských států, pokud jde o podmínky nákupu nebo odbytu zboží,
- regulace státních podpor, aby nedocházelo k zvýhodňování tuzemských výrobců.

Jak bylo již výše naznačeno, existují z těchto, byť zde pouze v bodech nastíněných zásad výjimky. Skupinu těchto výjimek obsahuje čl. 30 Smlouvy ES, ve znění:

„(Články 28 a 29) nevylučují zákazy nebo omezení dovozu, vývozu nebo tranzitu, odůvodněné veřejnou mravností, veřejným pořádkem, veřejnou bezpečností, ochranou zdraví a života lidí a zvířat, ochranou rostlin, ochranou národních kulturních statků, jež mají uměleckou, historickou nebo archeologickou hodnotu, nebo ochranou průmyslového a obchodního vlastnictví. Tyto zákazy nebo omezení však nesmějí sloužit jako prostředky svévolné diskriminace nebo zastřeného omezování obchodu mezi členskými státy“.

Volný pohyb osob

Otázka volného pohybu osob je zmíněna již v článku 3 Smlouvy ES jako jedna

z hlavních podmínek fungování společného trhu. Blíže je potom rozvedena v čl. 39-42 Smlouvy o založení ES.

Volnost pohybu osob, ve smyslu smlouvy a z logiky jejích zásad, je nezbytnou podmínkou provázanosti ekonomik členských států za účelem těsné integrace a spolupráce.

Volným pohybem osob se zde nemá na mysli pouze prosté přemísťování osob v rámci Společenství, ale především možnost změny místa jejich pobytu za účelem výkonu pracovní činnosti nebo podnikání, tedy možnost usadit se a pracovat, jakož i podnikat na území kteréhokoli členského státu.

I zde je zřejmá prvotní orientace smluvních závazků do oblasti ekonomických zájmů. Jako osoby jsou zde především vnímáni nositelé pracovní síly či podnikatelé, obecně fakticky ekonomicky činné obyvatelstvo. Teprve postupující evropská integrace vtiskla i této oblasti poněkud jiný charakter.

V roce 1990 byly na základě Jednotného evropského aktu přijaty tři směrnice o rozšíření volného pohybu na další kategorie osob (směrnice č. 90/364, rozšíření na osoby žijící z nezávislých příjmů: rent, dividend, apod., č. 90/365 na důchodce, č. 90/366 na studenty. Podmínkou bylo zdravotní pojištění těchto osob a dostatek finančních prostředků na živobytí). Proces byl završen zejména formulováním tzv. občanství Evropské unie. Stalo se tak Maastrichtskou Smlouvou o Evropské unii (1993). Tímto je nastolena již kvalitativně jiná koncepce volného pohybu osob, nejde tedy už o pohyb pracovních sil, jako pohyb obyvatel bez bližší specifikace.

S pohybem osob (nejprve pracovníků), souvisí následující práva (podle čl. 39 Smlouvy ES):

„Volný pohyb zahrnuje, pokud jde o zaměstnávání, odměnu za práci a jiné pracovní podmínky, odstranění jakékoli diskriminace pracovníků v členských státech na základě státní příslušnosti“.

S výhradou omezení odůvodněných veřejným pořádkem, veřejnou bezpečností a ochranou zdraví zahrnuje právo:

- a) ucházet se o skutečně nabízená pracovní místa,
- b) pohybovat se za tím účelem volně na území členských států,
- c) pobývat v některém z členských států za účelem výkonu zaměstnání v souladu s právními a správními předpisy, jež upravují zaměstnávání vlastních příslušníků tohoto

státu,

d) zůstat na území členského státu po skončení zaměstnání za podmínek, které budou předmětem prováděcích předpisů vypracovaných Komisí.

Ustanovení tohoto článku neplatí pro zaměstnání ve veřejné správě.

Omezení shora uvedených práv je principiálně opět možné pouze na základě shora v textu vypočtených výjimek, kterými jsou omezení z důvodu:

- veřejného pořádku,
- veřejné bezpečnosti,
- ochrany zdraví.

Volný pohyb služeb

Předmět svobody volného pohybu služeb je třeba vnímat tak, že službou se rozumí plnění (výkony), které jsou zpravidla poskytovány za odměnu, pokud nepodléhají předpisům o volném pohybu zboží a kapitálu a o svobodě pohybu osob.

V čase se jedná o velmi progresivní svobodu, která postupně nabývá na stále větším významu, především s všeobecně vnímatelným rozvojem služeb jako takových.

Článek 50 odst. 1. Smlouvy ES demonstrativně vymezuje pojem „služby“, když uvádí: služby zahrnují zejména:

- a) činnosti průmyslové povahy,
- b) činnosti obchodní povahy,
- c) řemeslné činnosti,
- d) činnosti v oblasti svobodných povolání.

Článek 51 nad to odkazuje při řešení problematiky služeb v dopravě na zvláštní část Smlouvy ES řešící tuto problematiku odděleně. Stejný článek pak ve svém druhém odstavci pro oblast liberalizace bankovních a pojišťovacích služeb, které souvisí s pohybem kapitálu, stanoví, že liberalizace těchto služeb se uskuteční v souladu s liberalizací pohybu kapitálu.

Nutným předpokladem existence a uplatnění svobody poskytování služeb je přítomnost „evropského“ prvku. Ten spočívá v tom, že poskytovatel služby nemá sídlo v témže státě jako příjemce služby.

V otázce možnosti omezení pohybu služeb ve smyslu čl. 49 Smlouvy ES („Podle

následujících ustanovení budou zakázána omezení volného pohybu služeb uvnitř Společenství pro příslušníky členských států, kteří podnikají v jiném státu Společenství, než se nachází příjemce služeb“, na návrh Komise Rada rozhodnutím učiněnou kvalifikovanou většinou rozšířila použitelnost této kapitoly též na příslušníky třetích zemí, které poskytují služby uvnitř Společenství), je třeba jednoznačně vycházet z konstantní judikatury Evropského soudního dvora, která jako omezení volného pohybu služeb chápe všechna státní opatření, která ztěžují nebo brání poskytování a přijímání a služeb mezi členskými státy, a která nelze odůvodnit veřejným zájmem. Jako důvody veřejného zájmu nelze chápat hospodářské cíle, které znamenají pouze ochranu tuzemského podniku.

Volný pohyb kapitálu a plateb

Je jen velmi těžké reálně si představit naplňování či fungování shora uvedených svobod, zejména svobody volného pohybu zboží, existovala-li by omezení na straně pohybu kapitálu a plateb. Proto tato otázka, i v souvislosti s evropeizací, či dokonce globalizací finančních institucí, postupně nabývala na stále větším významu. Původní ujednání zřizovacích smluv však zdaleka neobsahovala ustanovení o volném pohybu kapitálu a plateb, tak jak je můžeme najít v platném ujednání Smlouvy ES dnes.

Jako u ostatních svobod, i zde musíme k plnému pochopení problematiky používat výklad Evropského soudního dvora k tomu, abychom mohli definovat význam jednotlivých relevantních pojmů.

Už samotnou myšlenku v kontextu jednotlivých svobod vyzdvihl Evropský soudní dvůr v rozsudku č. 202/80 *Casati*, kdy tuto oblast zařadil mezi „hlavní svobody Společenství“ (formálně ještě nebyla ve smlouvě ES explicitně uvedena). Jakákoliv omezení jsou pak absolutně neslučitelná s měnovou unií, proto došlo k již uvedené úpravě této pohybu svobody kapitálu a plateb na základě Smlouvy o Evropské unii.

Platná právní úprava, jenž soustřeďuje svobodu pohybu kapitálu i svobodu pohybu plateb k ostatním svobodám, směřovala k jednotnému režimu a vzájemně provázaným úpravám mezi členskými státy. Rovněž je možná aplikace právního výkladového pravidla „in dubio pro idem“ (s významem, že to, co platí v oblasti jedné svobody, platí v pochybnostech i pro druhý sektor svobody).

Uvedená svoboda je upravena primárně ve smlouvě ES, a sice článkách 56-60. I zde ovšem do značné míry vstupuje princip subsidiarity a přiměřenosti, oblast nepatří výlučně

do pravomoci orgánů Společenství.

Pohyb kapitálu ve smyslu čl. 56 a násl. Smlouvy ES je třeba chápat jako jednostranný transfer hodnoty z jednoho členského státu do druhého. Pohyb plateb potom znamená soubor všech plateb, tj. transfer platebních prostředků mezi osobami různých států EU.

Jakási „generální klausule“ článku 56 Smlouvy ES stanoví, že „jsou zakázána všechna omezení pohybu kapitálu mezi členskými státy a mezi členskými státy a třetími zeměmi“ (odst. 1). Toto ustanovení znamená direktivně upravenou liberalizaci pohybu kapitálu. „jsou zakázána všechna omezení plateb mezi členskými státy a mezi členskými státy a třetími zeměmi“ (odst. 2). Stejným způsobem je upravena i liberalizace pohybu plateb.

Samozřejmě, stejně jako v případě předchozích svobod, zná Smlouva určitá omezení svobody pohybu kapitálu a plateb. Soubor těchto výjimek lze rozdělit na dvě skupiny:

tzv. nepsané výjimky jako omezení zásadního charakteru,
výjimky ve smlouvě výslovně uvedené.

Ad 1.) Jedná se o situace, které vymezil Evropský soudní dvůr ve své judikatuře a které znamenají jakési limity zákazů pohybu kapitálu. Společným jmenovatelem tohoto druhu výjimek je pojem „veřejného zájmu“.

Soud ve své rozhodovací praxi připustil použití obdobných výjimek, jaké jsou uplatněny v oblasti jiných svobod s obdobnou pozicí výkladu. Výjimky ve veřejném zájmu se tedy mohou vyskytovat v oblasti ochrany veřejného zdraví, ochrany spotřebitele, poctivosti obchodního styku, ochrany životního prostředí, zachování historického a uměleckého dědictví, hodnoty archeologické, historické a umělecké... Navíc pak konkrétně v oblasti této svobody lze přiřadit i požadavky měnové politiky (zjišťování platební schopnosti bank apod.).

Ad 2.)

Výjimky z důvodů obtíží v platební bilanci

Pro případ nesnází či hrozby nesnází ústící do celkové nerovnováhy v platební bilanci dle čl. 119 odst. 1 Smlouvy ES a též pro případ náhlé krize v platební bilanci členského státu, může stát podle třetího odstavce zmiňovaného článku a postupem tam uvedeným (nutno předložit Komisi a jednat na její doporučení) přijmout ochranná opatření.

Výjimky ve vztahu k třetím státům

Právní úprava připouští možnost použití určitých omezení ve vztahu ke třetím státům, která se týkají jak pohybu kapitálu, tak pohybu plateb. Jedná se o čl. 59-60 Smlouvy ES. Pro pohyb kapitálu pak ještě článek 57 Smlouvy ES.

S ohledem na formulační složitost bude nejlépe článek 57 odst. 1. Smlouvy ES doslovně citovat:

„Článkem 56 nejsou dotčena žádná omezení uplatňovaná vůči třetím zemím, která ke dni 31. prosince 1993 budou existovat podle vnitrostátního práva nebo práva Společenství ve vztahu k pohybu kapitálu do nebo ze třetích zemí, zahrnujícího přímé investice včetně investic do nemovitého majetku, podnikání, poskytování finančních služeb či přijetí cenných papírů na kapitálové trhy“.

Tento článek tedy svým způsobem právně méně obvyklým způsobem stanoví hranice výjimek, resp. možnost jejich zachování. Uvedený výčet možností je třeba pokládat za konečný a rovněž výklad tohoto ustanovení je tradičně restriktivní.

Rovněž je dán jednoznačný časový okamžik jako určovatel přípustnosti výjimek. Literatura zabývající se výkladem těchto ustanovení, se jednoznačně přiklání k názoru, že dotčená omezení by po uvedeném datu měla zpětnou účinnost. Na druhou stranu ovšem není dán ani časový limit pro omezení do budoucna.

Druhou výjimku stanovenou v čl. 57 odst. 2 (ve snaze dosáhnout volného pohybu kapitálu mezi členskými státy a třetími zeměmi v co možná největší míře a aniž jsou dotčeny ostatní kapitoly této smlouvy, může Rada kvalifikovanou většinou na návrh Komise přijmout opatření týkající se pohybu kapitálu do a ze třetích zemí, zahrnujícího přímé investice, včetně investic do nemovitého majetku, podnikání, poskytování finančních služeb či připuštění cenných papírů na kapitálové trhy) Smlouvy ES obsahuje možnost provést další omezení, která přesahují rozsah první výjimky ve vztahu k třetím státům. A to za podmínky, že o něm rozhodne Rada kvalifikovanou většinou, dbaje ovšem cílů Společenství a po zvážení vhodnosti s ohledem na účel, jehož má být dosaženo. Je třeba uplatnit v plném rozsahu princip subsidiarity a přiměřenosti.

Další výjimku je třeba nalézat v ustanovení čl. 59 Smlouvy ES (pokud za výjimečných okolností pohybu kapitálu do či ze třetích zemí způsobují nebo hrozí způsobit vážné poruchy fungování hospodářské a měnové unie, může Rada kvalifikovanou většinou

na návrh Komise a po konzultaci ECB na dobu nepřekračující šest měsíců učinit ochranná opatření vůči třetím zemím, jsou-li taková opatření nezbytná), která představuje ochrannou klauzuli vztaženou na pohyb kapitálu sloužící ve prospěch hospodářské a měnové politiky Společenství (pro případ ohrožení hospodářských a měnových politiky Společenství).

Konečně čtvrtým případem omezení svobody pohybu kapitálu ve vztahu k třetím státům jsou sankční opatření, Smlouvou nazývaná jednostranná opatření ve smyslu čl. 60 odst. 1 Smlouvy ES (je-li činnost Společenství v případech předvídaných v článku 301 považována za nezbytnou, Rada může postupem podle článku 301 učinit nezbytná naléhavá opatření vůči dotyčným zemím, týkající se pohybu kapitálu a plateb); pochopitelně za předpokladů tam stanovených.

Výjimečná oprávnění členských států (čl. 58 Smlouvy ES)

Výjimku tohoto druhu představuje dle čl. 58 Smlouvy ES právo členských států používat své vnitrostátní daňové předpisy bez ohledu na to, zda rozlišují mezi daňovými poplatníky podle místa bydliště nebo podle místa, kde je investován jejich kapitál.

Následuje však povinnost členských států činit všechna opatření nutná k tomu, aby se zabránilo porušování vnitrostátních smluv v oblasti daní a dohledu nad finančními institucemi (vedoucí např. k potírání daňových úniků, proti praní špinavých peněz, obchod s drogami, terorismus).

Výjimku tvoří i ustanovení čl. 58 Smlouvy ES odst. 1 písm. b), kde je stanovena možnost pro členské státy činit opatření odůvodněná veřejným pořádkem či veřejnou bezpečností.

Dočasná omezení

Zde jde především o historickou záležitost, žádná významná omezení dočasného charakteru týkající se sledované oblasti již nejsou účinná.

2.7 Finanční trh v ČR a EU

Tato kapitola monitoruje situaci bankovníctví, okrajová pozornost je věnována podskupinám finančního sektoru. Je popsána situace ve sledované oblasti v rámci České republiky, poté na poli Společenství a následně je proveden rozbor harmonizace a praktické implementace.

Regulace trhu v ČR

Stěžejním právním předpisem, který vymezuje fungování bankovního sektoru je zákon č. 21/1992 Sb., o bankách, který byl od svého vzniku mnohokrát novelizován. Jeho předmětem je komplexní úprava právního postavení bank jako zvláštního a specifického druhu právnických osob.

Nepřímo, byť velmi důležitým způsobem, zasahuje do oblasti zák. č. 6/1993 Sb., o České národní bance, v platném znění, která jako centrální autorita, jejíž prvořadým úkolem je ochrana měny a měnové, resp. cenové stability, je konstituována již v úst. zákoně č. 1/1993 Sb., tj. v Ústavě České republiky.

Postavení České národní banky

Právní postavení České národní banky (ČNB) odvodíme ze základního ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústavy České republiky, konkrétně čl. 98, který hovoří o tom, že „Česká národní banka je ústřední bankou státu. Hlavním cílem její činnosti je péče o cenovou stabilitu; do její činnosti lze zasahovat pouze na základě zákona.“

Ústava tak ČNB řadí k nejvýznamnějším orgánům republiky. Její existence a nezávislost je odvozena, stejně jako orgánů moci soudní, výkonné, zákonodárné a územně správních celků, přímo z tohoto zákona.

Právní úpravu této instituce stanoví zvláštní norma, zákon č. 6/1993 Sb., o České národní bance, v platném znění.

„Hlavním cílem České národní banky je zabezpečovat cenovou stabilitu. Pokud tím není dotčen její hlavní cíl, Česká národní banka podporuje obecnou hospodářskou politiku vlády vedoucí k udržitelnému hospodářskému růstu. Česká národní banka jedná v souladu se zásadou otevřeného tržního hospodářství.“ (§ 2 zák. č. 6/1993 sb., o České národní bance, v platném znění).

Stabilita měny má dimenzi vnitřní (cenová stabilita) a vnější (kursová stabilita). Dosažení a udržení stability by mělo být, a to i později v rámci evropského prostředí, trvalým úkolem centrální banky k vytváření ekonomicky růstového prostředí.

„Prioritním cílem centrálních bank se v posledním období stává především vnitřní dimenze měnové stability, cenová stabilita. Úkol zajistit stabilitu cen v ekonomice, tj. přispět k tvorbě stabilního prostředí pro rozvoj podnikatelských aktivit, je na jedné straně výrazem narůstající odpovědnosti centrálních bank za udržitelný ekonomický vývoj.

Předpokladem realizace měnové politiky vedoucí k cenové stabilitě je na druhé straně nezávislost centrální banky“ (Měnová politika. Dostupné z: http://www.cnb.cz/cz/menova_politika/uloha.html[2005-1-20]).

V souladu se svým hlavním cílem, dle §2 odst. 2 zák. č. 6/1993 Sb. Česká národní banka:

- a) určuje měnovou politiku,
- b) vydává bankovky a mince,
- c) řídí peněžní oběh, platební styk a zúčtování bank, pečuje o jejich plynulost a hospodárnost a podílí se na zajištění bezpečnosti, spolehlivosti a efektivnosti platebních systémů a na jejich rozvoji,
- d) vykonává bankovní dohled nad činností bank, poboček zahraničních bank a konsolidačních celků, jejichž součástí je banka se sídlem v České republice, a pečuje o bezpečné fungování a účelný rozvoj bankovního systému v České republice,
- e) provádí další činnosti podle tohoto zákona a podle zvláštních právních předpisů (především zákona o bankách a devizového zákona).

Postavení Ministerstva financí České republiky

V dané oblasti vyvíjí Ministerstvo financí ČR (dále jen MF ČR) působnost především v oblastech ve smyslu příslušných zákonů.

Ministerstvo financí je ústředním orgánem státní správy pro státní rozpočet republiky, státní závěrečný účet republiky, státní pokladnu České republiky, finanční trh (s výjimkou dozoru nad kapitálovým trhem v rozsahu působnosti Komise pro cenné papíry do března 2006, dozor od 1. 4. 2006 přechází na ČNB), daně, poplatky a clo, finanční hospodaření, finanční kontrolu, účetnictví, audit a daňové poradenství, věci devizové včetně pohledávek a závazků státu vůči zahraničí, ochranu zahraničních investic, pro tomboly, loterie a jiné podobné hry, hospodaření s majetkem státu, privatizaci majetku státu, pro věci pojišťoven, penzijních fondů, ceny a pro činnost zaměřenou proti legalizaci výnosů z trestné činnosti, posuzuje dovoz subvencovaných výrobků a přijímá opatření na ochranu proti dovozu těchto výrobků.

Ministerstvo financí zajišťuje členství v mezinárodních finančních institucích a finančních orgánech Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD), Evropské unie a dalších mezinárodních hospodářských seskupení, pokud toto členství nepřísluší výlučně České národní bance. Ministerstvo financí koordinuje příjem zahraniční

pomoci.

O spolupráci a vzájemném vztahu ČNB, Komise pro cenné papíry a MF ČR do března roku 2006 bude pojednáno ve zvláštní kapitole.

Postavení Komise pro cenné papíry

Činnost Komise pro cenné papíry (KCP) vymezuje zák. č. 15/1998 Sb., o Komisi pro cenné papíry a o změně a doplnění dalších zákonů, v platném znění. Ve smyslu § 3 je pravomoc Komise určena následovně:

- a) vykonává státní dozor v rozsahu stanoveném tímto zákonem a zvláštními zákony (zákon č. 591/1992 sb., o cenných papírech, ve znění pozdějších předpisů, zák. č. 248 Sb., o investičních společnostech a investičních fondech, ve znění pozdějších předpisů, zák. č. 530/1990 Sb., o dluhopisech, ve znění pozdějších předpisů, zák. č. 214/1992 Sb. o burze cenných papírů, ve znění pozdějších předpisů, zák. č. 42/1994 Sb., o penzijním připojištění se státním příspěvkem a o změnách některých zákonů souvisejících s jeho zavedením, ve znění pozdějších předpisů).
- b) rozhoduje o právech, právem chráněných zájmech a povinnostech právnických a fyzických osob, pokud tak stanoví tento zákon nebo zvláštní zákony,
- c) kontroluje plnění informačních povinností osob podléhajících státnímu dozoru Komise stanovených tímto zákonem a zvláštními zákony,
- d) kontroluje plnění povinností osob vyplývajících ze zákazu využívat důvěrné informace, oznamuje podezření ze spáchání trestného činu zneužívání důvěrných informací v obchodním styku,
- e) vede seznamy podle § 13 (jedná se o seznamy obchodníků s cennými papíry, makléřů, organizátorů mimoburzovního trhu atd. podle § 70a odst. 1 zákona o cenných papírech),
- f) vydává Věstník Komise pro cenné papíry (dále jen „Věstník Komise“),
- g) spolupracuje s jinými správními úřady a institucemi.

Komise dále:

- h) informuje veřejnost a účastníky kapitálového trhu zejména o poskytovatelích služeb na kapitálovém trhu, investičních instrumentech a operacích uskutečněných na kapitálovém trhu v rozsahu a způsobem stanoveným tímto zákonem a zvláštními zákony,
- i) v rozsahu své působnosti spolupracuje s mezinárodními organizacemi,

- j) podporuje vzdělávání a osvětu v oblasti kapitálového trhu,
- k) vykonává další činnosti k naplnění svého postavení a působnosti.

Vztah ČNB, KCP a MF ČR

Je zřejmé, že všechny uvedené orgány regulace mají úsek své působnosti částečně shodný, nicméně jejich právní zakotvení je ovšem legislativně různé. Speciální úprava práv a povinností jednotlivých uvedených subjektů nenařizovala povinnou spolupráci s druhými dvěma uvedenými orgány. Nutno dodat, že ji ovšem ani nijak nebránila. V roce 2005 byla přijata koncepce sjednocení dozoru do jedné dozorové instituce (problematice regulace trhu bude věnována samostatná část).

V otázce veřejného práva, tedy práva, kde stát jako regulátor a držitel státní moci zasahuje do jinak soukromoprávních vztahů, to znamená i v oblasti činnosti zmíněných orgánů, je běžná a povinná zásada postupu pouze a jenom tak, jak je v zákoně dovoleno, odlišný výklad, tedy ani ten, jenž by zákonu neodporoval, nepřipadá v úvahu (opačná zásada platí v soukromoprávních vztazích, tedy: je povoleno vše, co není zákonem zakázáno). Situace vzájemné izolace vyjmenovaných orgánů se jevila jako dlouhodobě neúnosná, a proto se dospělo k poměrně netradičnímu řešení, které nebylo doprovázeno legislativními změnami.

Dne 1. 7. 1998 byla mezi představiteli ČNB, KCP a MF ČR podepsána Dohoda o spolupráci mezi Českou národní bankou, Komisí pro cenné papíry a Ministerstvem financí České republiky při výkonu bankovního dohledu a státního dozoru.

Podle článku 3 této dohody systém spolupráce zahrnuje především tyto formy:

- výměny informací o osobách podrobně dále popsanych v dohodě (jedná se zejména o banky, osoby působící na finančních a kapitálových trzích, jiné finanční instituce, podílové fondy),
- spolupráci při kontrolní činnosti v rámci dohledu nad bankami a dozoru nad finančními institucemi a bankami, které vykonávají činnosti spadající pod státní dozor vykonávaný Komisí a Ministerstvem,
- konzultace mezi účastníky dohody a výměny dalších informací, včetně podávání informací o činnosti účastníků dohody v licenční oblasti.

Tato dohoda byla tato reálně plněna, její smysl, tedy prohlubovat a zefektivňovat činnost spolupracujících orgánů, se dařilo postupně naplňovat. V praxi fungovaly i jiná ustanovení, včetně minimálně každoročního setkávání vrcholných představitelů ČNB, MF

ČR a KCP vedoucí k hodnocení a analýze dosavadní spolupráce a nástinu dalšího zlepšování vzájemných vztahů a postupné integrace dozoru do jedné instituce.

Bankovníctví v zemích ES

Oblast bankovníctví jako činnost směřující či spočívající v poskytování služeb souvisejících s pohybem kapitálu, resp. jako množina subjektů působících v rámci volného trhu, náleží do působnosti Společenství, a to zejména obecně s ohledem na čl. 2, resp. 3 Smlouvy ES.

Je nutno si ovšem uvědomit některé z dalších rysů práva Evropských společenství, a sice především princip subsidiarity (především čl. 5/2 SES, preambule ke Smlouvě o EU) v právu ES. Princip subsidiarity v sobě obsahuje vlastnost práva ES, která jednak souvisí s jeho nadstátním charakterem (tedy předností komunitárního práva v definovaných oblastech) a současně s tím, že existence Společenství je dána smluvním základem založeným jinak suverénními státy.

Proto jakékoli právotvorné akty, a to jak legislativního, tak i exekutivního charakteru mohou právně existovat pouze a výhradně v hranicích Smlouvami upravenými. Společenství může autoritativně tvořit pravidla jedině v těch oblastech, v nichž jim náleží působnost daná zřizovacími smlouvami či jinými jim na roveň postavenými akty.

Oblast bankovníctví, resp. oblast úpravy vkladů a úvěrů, zejména se týká úpravy směřující k odstranění bariér vnitřního trhu, vytváření příznivých podmínek pro volný pohyb zboží služeb a kapitálu, jednoznačně patří do oblasti působnosti Společenství.

Je třeba podotknout, že většina aktů v dané oblasti je ve formě směrnic, a to směrnic obecně nemajících přímý účinek, resp. přímou aplikovatelnost, je tedy bezpodmínečně zapotřebí jejich implementace do národního práva členských zemí.

Přehled základních právních předpisů ES v dané oblasti:

- zřizovací smlouvy,
- směrnice Rady 73/183/EHS ze dne 28. června 1973 o odstranění omezení svobody podnikání a volného pohybu služeb pro samostatnou činnost bank a jiných finančních institucí,
- první směrnice Rady 77/780/EHS ze dne 12. prosince 1977 o koordinaci právních a správních předpisů týkajících se přístupu k činnosti úvěrových institucí a jejího výkonu,

- směrnice Rady 89/299/EHS ze dne 17. dubna 1989 o kapitálu úvěrových institucí,
- druhá směrnice Rady 89/646/EHS ze dne 15. prosince 1989 o koordinaci právních a správních předpisů týkajících se přístupu k činnosti úvěrových institucí a jejího výkonu,
- směrnice Rady 89/647/EHS ze dne 18. prosince 1989 o ukazateli kapitálové přiměřenosti úvěrových institucí,
- směrnice Rady 92/30/EHS ze dne 6. dubna 1992 o dohledu nad úvěrovými institucemi na konsolidovaném základě,
- směrnice Rady 92/121/EHS ze dne 21. prosince 1992 o sledování a kontrole velké úvěrové angažovanosti,
- směrnice 98/26/ES o neodvolatelnosti zúčtování v platebních systémech a v systémech vypořádání obchodů s cennými papíry,
- směrnice 2000/46/ES o přístupu k činnosti institucí elektronických peněz, jejím výkonu a obezřetného dohledu nad touto činností,
- směrnice 97/5/ES o přeshraničních převodech,
- směrnice Evropského parlamentu a Rady 2000/12/ES ze dne 20. března 2000 o přístupu k činnosti úvěrových institucí a jejím výkonu, a její následné pozměňující novelizace,
- a další.

Oblast činnosti úvěrových institucí a její výkon; směrnice 2000/12/ES

Tato oblast byla v nedávné době komplexně upravena směrnicí Evropského parlamentu a Rady 2000/12/ES ze dne 20. března 2000 o přístupu k činnosti úvěrových institucí a jejím výkonu (zejména dle čl. 47 odst. 2 Smlouvy ES). Tato směrnice zrušila veškeré do doby jejího přijetí platné směrnice v oblasti předmětu úpravy. A to konkrétně s výslovně uvedeným důvodem (čl. 1, směrnice 2000/12 ES), že tyto dříve platné směrnice „byly vícekrát podstatně změněny. Je proto třeba z důvodů jasnosti a racionality přistoupit ke kodifikaci těchto směrnic a spojit je do jediného textu“.

Směrnice si kladla za cíl převážně úpravu v následujících oblastech:

- definici základních pojmů,
- vytvoření rámce pro dodržování práv daných Smlouvou, tedy:
- zákaz diskriminace v oblasti usazování a poskytování služeb zakládající se na státní

příslušnosti nebo skutečnosti, že subjekt není usazen v členském státě,

- svoboda usazování a pohybu bankovních služeb,
- odstranit nejrušivější rozdíly v právních úpravách členských států,
- dosáhnout pouze harmonizace, která je nezbytná k dosažení cílů Společenství,
- dosáhnout stejných nároků na srovnatelné subjekty v každém členském státě,
- specifikovat základní správní a kontrolní mechanismy oblasti,
- definovat práva a povinnosti (včetně sankčních mechanismů) jak orgánů Společenství a členských států, tak i dotčených subjektů - vše v míře nezbytné k dosažení cílů společenství a v souladu se zásadou subsidiarity.

Definice základních pojmů

Pro práci s touto směrnicí, která je bezpochyby nejzávažnějším právním dokumentem na poli bankovní sféry, je nutno předem definovat několik základních pojmů, které budou hrát důležitou roli i v rámci hodnocení procesu harmonizace práva ČR (především zák. 21/1992 Sb., o bankách).

Úvěrová instituce

Úvěrovou institucí se rozumí (pojem rozšířen novelou, tj. Směrnicí Evropského parlamentu a Rady 2000/28/ES ze dne 18. září 2000, kterou se mění směrnice 2000/12/ES o přístupu k činnosti úvěrových institucí):

a) podnik, jehož činnost spočívá v přijímání vkladů nebo jiných splatných peněžních prostředků od veřejnosti a poskytování úvěrů na vlastní účet, nebo

b) instituce elektronických peněz ve smyslu směrnice Evropského parlamentu a Rady 2000/46/ES ze dne 18. září 2000 o přístupu k činnosti institucí elektronických peněz, o jejím výkonu a o obezřetném dohledu nad touto činností.

Pro účely dohledu na konsolidovaném základě se za úvěrovou instituci považuje úvěrová instituce ve smyslu prvního pododstavce nebo jakýkoliv soukromý nebo veřejný podnik, který odpovídá definici v prvním pododstavci a bylo mu uděleno povolení v třetí zemi.

Pro účely dohledu nad velkou úvěrovou angažovaností a její kontroly se za úvěrovou instituci považuje úvěrová instituce ve smyslu prvního pododstavce včetně poboček této úvěrové instituce v třetích zemích, jakož i všechny soukromé nebo veřejné podniky včetně svých poboček, které odpovídají definici v prvním pododstavci a které získaly povolení

ve třetí zemi (hlava 1., čl.1, odst. 1 směrnice 2000/12/ES).

Povolení

Povolením se rozumí nástroj vystavený úřady v jakékoliv formě, jímž se uděluje právo vykonávat činnost úvěrové instituce.

Pobočka

Pobočkou se rozumí provozovna bez právní subjektivity, jež tvoří součást úvěrové instituce a jež přímo provádí všechny nebo některé operace tvořící podstatu činnosti úvěrových institucí; má-li úvěrová instituce sídlo v jednom členském státě a více provozoven v jiném členském státě, považují se tyto provozovny za jedinou pobočku.

Příslušné orgány

Příslušnými orgány se rozumějí vnitrostátní orgány, které právní předpisy opravňují k dohledu nad úvěrovými institucemi.

Finanční instituce

Finanční institucí se rozumí podnik jiný než úvěrová instituce, jehož hlavní činností je nabývání majetkových podílů nebo výkon jedné nebo více činností uvedených v bodech 2 až 12 v příloze I.

Finanční služby

Finanční služby může poskytovat úvěrová instituce v následujících okruzích (zpracováno podle TOMÁŠEK, M.: *Právní základy evropské měnové unie*):

- a) přijímání vkladů a jiných splatných fondů od veřejnosti,
- b) půjčky (zahrnující spotřebitelský úvěr, hypoteční úvěr, faktoring bez postihu, financování obchodních transakcí),
- c) finanční leasing,
- d) služby peněžních převodů,
- e) vydávání a provozování platebních dokumentů (debetních karet, cestovních šeků, bankovních směnek),
- f) záruky a závazky,
- g) obchodování na vlastní účet nebo na účet zákazníka,
- h) účast na vydávání akcií a poskytování služeb spojených s takovým vydáváním,
- i) poradenství podnikům v problematice kapitálové struktury, průmyslové strategii, poradenství a služby vztahující se k fúzím a koupím podniků,

- j) peněžní makléřství,
- k) správa a poradenství v oblasti zásoby cenných papírů,
- l) úschova a svěřenectví cenných papírů,
- m) reference o úvěrech,
- n) služby bezpečnostní úschovy.

Domovský členský stát

Domovským členským státem se rozumí členský stát, v němž byla úvěrová instituce povolena v souladu s články 4 až 11 (hlava 1., čl. 1, odst. 6 směrnice 2000/12/ES, o povolení bude pojednáno dále).

Hostitelský členský stát

Hostitelským členským státem se rozumí členský stát, v němž má úvěrová instituce pobočku nebo v němž poskytuje služby.

Směrnice pochopitelně obsahuje několikánásobně více definicí pojmů, které se posléze v textu směrnice objevují. Jedná se pak zpravidla o technické pojmy, pro účely této práce proto méně významné. Vyskytne-li se však v dalším textu pojem, jehož význam bude třeba jednoznačně vysvětlit, bude definice tohoto pojmu podána samostatně.

Oblast působnosti směrnice

V článku druhém hlavy první Směrnice nacházíme definici oblasti působnosti. Tato je vymezena jak pozitivně, tak negativně.

Pozitivní vymezení stanoví, že Směrnice se vztahuje na přístup k činnosti úvěrových institucí a její výkon a rovněž stanoví, že Směrnice se vztahuje na všechny úvěrové instituce. Zvláště potom je pak ve vypočtených člancích rozšířena oblast regulace i na finanční holdingové společnosti a smíšené holdingové společnosti se sídlem na území Společenství.

Implicitně pochopitelně musíme dovodit, že se jedná o působnost na území, které spadá pod Společenství (dle Smlouvy ES).

Negativní působnost je určena formulací, že Směrnice se nevztahuje na činnost:

1. centrálních bank členských států,
2. bank poštovních úřadů,
3. přesně ve Směrnici názvem a sídlem vypočtené společnosti.

Zákaz přijímání vkladů nebo jiných splatných prostředků od veřejnosti podniky jinými než úvěrovými institucemi

Směrnice obsahuje bezpodmínečný příkaz členským státům, aby ve své vnitřní legislativě promítly zákaz provozování činnosti spočívající v přijímání vkladů nebo jiných splatných prostředků od veřejnosti jinými než úvěrovými institucemi.

Tento zákaz se nevztahuje na přijímání vkladů nebo jiných splatných prostředků členským státem nebo orgány regionální či místní samosprávy členského státu nebo veřejnými mezinárodními subjekty, jichž jsou jeden či více členských států členy, nebo na případy výslovně stanovené vnitrostátními právními předpisy nebo právními předpisy Společenství, za podmínky, že tyto činnosti podléhají předpisům a kontrolním opatřením určeným k ochraně vkladatelů a investorů, které se vztahují se na tyto případy.

Toto ustanovení je převzato již z tzv. Druhé bankovní směrnice, tj. Směrnice Rady č. 89/646/EHS. Jeho prioritním účelem je ochrana před takovým podnikáním jakéhokoli subjektu, které je skrytou formou provozování činnosti jako úvěrová instituce, resp. se stejnými důsledky a možným ohrožením ve vztahu k veřejnosti. Ohrožení je spatřováno především v tom, že nad takovými institucemi by nebyl vykonáván žádný autoritativní státní dohled.

Při implementaci tohoto ustanovení do českého právního řádu (zde novelou zákona o bankách) byla pozornost věnována především oblasti dluhopisů. Akcentován je prvek veřejnosti. Důvodová zpráva k této novele k tomuto bodu uvádí: „(článek) je namířen proti obcházení zákazu přijímat vklady od veřejnosti vydáváním dluhopisů popř. jiných obdobných cenných papírů. Soustavné (kontinuální, vícekrát se opakující) vydávání dluhopisů bude při splnění některé z podmínek stanovených směrnicí a převzatých zákonem posuzováno jako přijímání vkladů. Pokud takové dluhopisy budou na primárním trhu nabízeny pouze institucionálním investorům, nepůjde ovšem o zakázané přijímání vkladů od veřejnosti, jelikož okruh institucionálních investorů (tedy profesionálů v oblasti investování) nelze považovat za veřejnost. Pokud by však byli nabízeny i ostatním osobám, šlo by o zakázané přijímání vkladů od veřejnosti, tedy o neoprávněné podnikání s trestněprávními důsledky.“

Povolení

Směrnice zavazuje členské státy k tomu, že pro činnost úvěrové instituce je třeba

dotčeným subjektem získat povolení. Členské státy samy stanoví podmínky pro vydání tohoto povolení včetně instituce oprávněné k jeho vydání; jsou však vázány články 5 až 9 Směrnice (oblasti: Počáteční kapitál, Řídící orgán, Akcionáři a společníci, Obchodní plán a organizační struktura, Hospodářské potřeby) a notifikační povinností vůči Komisi a Poradnímu výboru pro bankovníctví.

Je zřejmé, a koneckonců to vyplývá již z preambule směrnice (subsidiarita, pouze nezbytná harmonizace), že Společenství akcentuje ve Směrnici nikoli institucionální, nýbrž spíše věcný, cílovými principy vymezený obsah. Proto není stanoveno, či členskými státy k implementaci přikázáno, že povolení k činnosti úvěrových institucí bude vydávat konkrétní orgán (např. centrální banka jako v ČR), tuto oblast ponechává na úvaze členských států.

Jsou však stanoveny nezbytné minimální požadavky, jejichž splnění musí členské státy prostřednictvím stanoveného orgánu na žadateli vyžadovat. Na mnoha místech ve směrnici potom nacházíme i výslovně uvedené klauzule o tom, že členské státy mohou stanovit i podmínky přísnější.

Členské státy jako adresáti Směrnice jsou povinny, jak bude dále uvedeno, na zvolený orgán přenést takové pravomoci, aby mohl případně vykonávat sankce vůči protiprávně jednajícím subjektům.

V rámci harmonizačních úprav zákona o bankách v českém právním řádu bylo oprávnění udělovat povolení svěřeno tradičně České národní bance. Zákon o bankách hovoří v § 4 o udělení tzv. bankovní licence, tento pojem nahradil dříve užívané „povolení působit jako banka“. Důvodem pojmové změny bylo, dle důvodové zprávy, dosažení mezinárodní srozumitelnosti pojmu.

Zákon č. 21/1992 Sb., o bankách, stanovuje k vydání bankovní licence následující proceduru:

1. je podána žádost o vydání této licence žadatelem; formální náležitosti žádosti jsou určeny vyhláškou ČNB,
2. je předložen návrh stanov žadatele,
3. je složen minimální povinný počáteční kapitál (peněžitými vklady) ve výši alespoň 500 000 000 Kč,
4. ČNB si vyžádá k rozhodnutí stanovisko Ministerstva financí ČR,

5. před vydáním rozhodnutí o žádosti o licenci konzultuje Česká národní banka svůj záměr s orgánem bankovního či jiného dohledu příslušného státu, pokud to vyžaduje mezinárodní smlouva, s níž vyslovil souhlas Parlament, jíž je Česká republika vázána a která byla vyhlášena,

6. ČNB rozhodne.

Počáteční kapitál

Podmínkou k obdržení povolení vyvíjet činnost jako úvěrová instituce je prokázání a složení počátečního kapitálu v určité výši.

Tato výše je směrnicí 2000/12/ES určena na částku 5 milionů euro. Je zřejmé, že zákon o bankách požaduje pro udělení bankovní licence v České republice částku přibližně 2,7 krát vyšší, než k jaké by ji zavazovala uvedená směrnice.

Směrnice sama v této souvislosti obsahuje výjimku, a to ve prospěch již existujících úvěrových institucí; resp. uvádí případy, u nichž mohou členské státy akceptovat i nižší počáteční kapitál. Jedná se však o specifické případy, které asi dlouhodobě budou potlačovány.

Řídící orgán a umístění správního ústředí úvěrových institucí

V příslušných ustanoveních je stanoven direktivní požadavek, aby činnost skutečně řídily alespoň dvě osoby. Na tyto osoby je kladen požadavek „dobré pověsti“, tj. jakéhosi obecně formulovaného požadavku zahrnujícího principiálně vyloučení pochybnosti povolujícího orgánu týkající se řečneme osobních vlastností a kvalit dotčené osoby; dále je požadován dostatek zkušeností konkrétní osoby pro výkon řídicí funkce.

Mezi další požadavky, jež mají členské státy implementovat ve svých zákonech, náleží:

- aby každá úvěrová instituce, která je právnickou osobou a která má podle vnitrostátního práva, kterým se řídí, sídlo, měla ústředí v členském státě, kde má své sídlo,
- každá jiná úvěrová instituce měla správní ústředí v členském státě, který ji udělil povolení a ve kterém skutečně vykonává svou činnost.

Akcionáři a společníci

Směrnice klade přísné požadavky zejména na zjištění totožnosti přímých nebo nepřímých akcionářů posuzované úvěrové instituce ve vztahu k rozhodujícím orgánům.

Rovněž směrnice obsahuje obecně formulovaný požadavek na posouzení těchto osob, především za účelem zjištění, zda by účast zmíněných osob nemohla narušit požadavek řádného a obezřetného řízení úvěrové instituce.

Podobný požadavek je stanoven i v oblasti posouzení případného propojení mezi úvěrovou institucí a jinými právníckými či fyzickými osobami.

Obchodní plán a organizační struktura

Na tomto místě Směrnice ukládá členským státům, aby k jakýmkoli žádostem o povolení (vyvíjet činnost jako úvěrová instituce) byl přiložen obchodní plán, z něhož budou vyplývat mimo jiné druhy zamýšlené činnosti a organizační struktura předmětné úvěrové instituce.

Hospodářské potřeby

Členské státy podle směrnice nesmějí vyžadovat, aby žádost o povolení byla zkoumána z hlediska hospodářských potřeb trhu.

Oznámení Komisi

„Každé vydání povolení musí být oznámeno Komisi. Úvěrové instituce se zapisují na seznam, který Komise zveřejní v Úředním věstníku Evropských společenství a průběžně se aktualizuje“ (čl. 11 hlavy druhé Směrnice).

Předchozí konzultace s příslušnými orgány ostatních členských států

V řízení o vydání povolení, jsou členské státy (resp. jejich pověřené orgány) tam, kde to přichází do úvahy, povinny konzultovat příslušné orgány druhého zúčastněného členského státu, a to v následujících případech:

- jedná-li se o dceřiný podnik úvěrové instituce povolené v jiném členském státě, nebo
- dceřiný podnik mateřského podniku úvěrové instituce povolené v jiném členském státě, nebo úvěrová instituce je kontrolována týmiž fyzickými nebo právníckými osobami, které kontrolují úvěrovou instituci povolenou v jiném členském státě.

Pobočky úvěrových institucí povolených v jiném členském státě

Směrnice zakazuje vyžadovat nadále povolení nebo dotační kapitál od poboček úvěrových institucí povolených v jiných členských státech. Jejich zřizování a dohled nad nimi však také Směrnice zvlášť na jiném místě stanoví.

Odnětí povolení

Príslušné orgány mohou odejmout povolení vydané úvěrové instituci pouze tehdy, pokud tato instituce:

a) nevyužije své povolení do dvanácti měsíců, výslovně se jej zřekne nebo neprovozuje činnost po dobu více než šesti měsíců, nestanoví-li daný členský stát, že v takových případech povolení zaniká,

b) získala povolení na základě nepravdivých prohlášení nebo jinými nedovolenými prostředky,

c) přestala splňovat podmínky, na jejichž základě bylo povolení vydáno,

d) nadále nevlastní dostatečný kapitál nebo již nadále není schopna plnit své závazky vůči svým věřitelům, a zejména pokud již neposkytuje záruku za jí svěřené majetkové hodnoty,

e) spadá pod některý jiný případ, kdy lze podle vnitrostátních právních předpisů povolení odejmout.

Uplatnění práva odejmout licenci musí být oznámeno dotčeným osobám a pochopitelně i Komisi jako hlavnímu koordinátorovi oblasti úvěrové politiky.

Název

Směrnice řeší problematiku, jak postupovat v případě, že dojde k jazykovému problému v situaci, že vnitrostátní předpis členského státu nařizuje úvěrové instituci, aby ve svém názvu obsahovala slova „banka“ či „spořitelna“ a zároveň úvěrová instituce má sídlo v jiném členském státě, kde takovéto předpisy neplatí, resp. platí, ale cizojazyčný překlad pojmu „banka“ nebo „spořitelna“ je z tohoto pohledu nedostatečný, neboť je nedostatečně v jiném členském státě srozumitelný.

Směrnice však uvádí, že úvěrové instituce mohou i v hostujícím státě (tedy státě rozdílném od státu, ve kterém mají své sídlo) užívat ten název, jaký mají ve státě svého sídla, a to beze změny.

Při nebezpečí záměny může ale hostitelský členský stát z důvodu ujasnění požadovat, aby byl název úvěrové instituce doplněn vysvětlujícím dodatkem.

Kvalifikovaná účast v úvěrové instituci

Článek 16. této části Směrnice definuje pojem kvalifikované účasti. Zdá se, že se i sem promítají tendence obchodního práva obecně podřídít kontrole vztahy obsahující

kvalifikovanou účast na rozhodování v akciových korporacích.

Zde je tato snaha podtržena ve prospěch speciálního případu-případu úvěrové instituce. S ohledem na zvýšený ekonomický zájem Společenství, resp. členských států kontrolovat vývoj akcionářské a rozhodovací základny uvnitř takových institucí, je výrazně posílena notifikační povinnost vůči vyjmenovaným orgánům.

Tak je nutné, aby každá fyzická nebo právnická osoba, která hodlá přímo nebo nepřímo držet kvalifikovanou účast v úvěrové instituci, o tom nejprve uvědomila příslušné orgány a oznámila jim výši zamýšlené účasti (notifikační povinnost). Každá fyzická nebo právnická osoba rovněž uvědomí příslušné orgány o zamýšleném zvýšení své kvalifikované účasti, kterým by její podíl na základním kapitálu nebo hlasovacích právech dosáhl nebo překročil hranice 20 %, 33 % nebo 50 % nebo kterým by se daná úvěrová instituce stala jejím dceřiným podnikem.

Příslušné orgány mohou ve lhůtě nejvýše tří měsíců od oznámení podle prvního pododstavce vyslovit nesouhlas s tímto úmyslem, nejsou-li přesvědčeny, že uvedené osoby vyhovují nárokům kladeným v zájmu zajištění řádného a obezřetného řízení úvěrové instituce. Pokud nevysloví nesouhlas s úmyslem uvedeným v prvním pododstavci, mohou stanovit lhůtu pro jeho uskutečnění.

Obdobné povinnosti jsou stanoveny i pro fyzické a právnické osoby, které hodlají zcizit svoji přímo či nepřímo drženou kvalifikovanou účast v úvěrové instituci, nejprve uvědomí příslušné orgány o zamýšlené výši své účasti. Každá fyzická nebo právnická osoba rovněž uvědomí příslušné orgány o zamýšleném snížení své kvalifikované účasti, kterým by její podíl na základním kapitálu nebo hlasovacích právech klesl pod 20 %, 33 % nebo 50 % nebo kterým by daná úvěrová instituce přestala být jejím dceřiným podnikem.

Jako zvlášť uloženo povinnost je třeba zmínit i povinnost uloženou úvěrovým institucím týkající zveřejňování totožnosti akcionářů a společníků vlastnicích kvalifikované účasti a jejich výši. Má se tak stát minimálně jedenkrát za kalendářní rok.

Ve stejném článku je uveden i příkaz členskými státy prostřednictvím vnitrostátního zákonodárství vytvořit a provést systém sankcí pro případ, že by vliv osob držících kvalifikované účasti mohl mít nepříznivý dopad na řádné a obezřetné řízení instituce.

Při řešení problému definice kvalifikované účasti a jiných hranic vlivu Směrnice odkazuje na směrnici 88/627/EHS.

2.8 Evropská měnová integrace

Teorie a i politická praxe označuje několik postupných úrovní hospodářské integrace. Jsou jimi:

- zóna volného obchodu,
- celní unie,
- hospodářská unie,
- hospodářská a měnová unie.

Možná by bylo na místě hovořit i o jiném dělení fází nadnárodní integrace. Problém kvalifikace je založen zejména na faktu, že není v oblasti vyšších stupňů integrace mnoho srovnatelných subjektů; jakékoliv zobecnění potom tedy pokulhává.

Evropská společenství, potažmo Evropská unie, však bezpochyby dosáhla vysokého stupně vzájemné integrace členských států, a omezíme-li se pouze na hospodářskou oblast a přijmeme-li výše nastíněné dělení, můžeme s jistotou konstatovat, že členské státy Evropských společenství se nacházejí ve stadiu integrace v měnové oblasti, když hospodářská integrace byla vytvořením jednotného vnitřního trhu zaručujícím dříve popsané svobody v rámci statického pohledu dokončena (pochopitelně vývoj v čase nastane, základní atributy tohoto trhu však zůstanou pravděpodobně neměnné).

Zatímco k hospodářské unii bylo třeba vytvářet stále užší koordinaci národních hospodářských politik, až po vytvoření společné hospodářské politiky Unie, měnová unie vyžaduje společnou, resp. jednotnou měnovou politiku a jednotnou měnu.

Důvody měnové integrace

Při formování volného trhu byla už ve zřizovacích smlouvách a v postupném procesu integrace členských států akcentována stále větší a silnější volnost pohybu zboží, služeb či kapitálu. Legislativně byly vytvářeny mechanismy, které měly na supranacionální úrovni Společenství zamezit jakékoli diskriminaci, především z hlediska působení vnitřní legislativy jednotlivých členských států.

Problematiky pohybu zboží, služeb či kapitálu se dotýká i vztah měnových politik členských států, mezi nimiž jsou tyto statky směřovány. Měnová politika členských států se v nadnárodním obchodě promítá především do politiky kursové, případně tedy úrovně cenových hladin v jednotlivých státech obecně.

Vliv pohybu kursu může a prakticky vždy má výrazný vliv na stav dovozu a vývozu z dané konkrétní země. Za jistých okolností proto může mít pohyb kursu měny stejný nebo podobný účinek jako jiné, dříve popsané a ve zřizovacích smlouvách a konstantní judikatuře definované formy nepřímé diskriminace.

V prvním období trvání Společenství rozdílná a fluktuující kursová hladina nebyla takovou překážkou pro naplňování cílů Společenství. Naopak umožňovala jednotlivým státům postupné přizpůsobení vzájemným ekonomickým vazbám ve Společenství.

Postupně se ale kursová fluktuace stávala zatížením a brzdou přeshraničního obchodu. Problémy nastávaly v oblasti uzavírání obchodních smluv, posuzování diskriminačního dopadu nastavení kursově politiky, oblasti investic, ekonomického růstu a v neposlední řadě nastával problém koordinace národních měnových politik s cíli Společenství. Proto byl nastartován proces postupné měnové spolupráce v konečné fázi vedoucí ke stavu měnové integrace.

2.9 Měnová unie

Kořeny mezinárodní spolupráce v oblasti měnové je i v případě Evropské unie třeba hledat v tzv. Brettonwoodských dohodách podepsaných dne 22. 7. 1944, které byly institucionálně zajištěny Mezinárodním měnovým fondem. Spočívaly na následujících zásadách:

- vzájemná směnitelnost měn,
- vyváženost platebních bilancí,
- pevné parity měn podle zlatého obsahu.

Tento systém, jehož popis přesahuje rámec této práce, byl především implicitně založen na pevnosti dolaru jako mezinárodního platidla. V 70. letech, zejména po bouřlivých událostech v americké ekonomice, vznikla silná potřeba Společenství vymanit se ze silného dolarového vlivu (vypracován tzv. Baarův plán a Wernerova zpráva).

V roce 1978 byl v rámci Společenství ustaven Evropský měnový systém.

Evropský měnový systém (EMS)

Rada vydala nařízení o zřízení Evropského měnového systému s účinností od 13. 3. 1979. Všech dvanáct tehdy členských zemí bylo členem EMS, ale Řecko,

Portugalsko a od podzimu 1992 také Velká Británie a Itálie se nezúčastnily tzv. mechanismu směnných kursů (MSK), který byl základním stavebním kamenem systému. Cílem EMS bylo vytvořit užší měnovou spolupráci za účelem zvýšení měnové stability, založené na dvou základních prvcích: společné měnové jednotce a mechanismu směnných kursů.

Společná měnová jednotka (ECU)

Jednalo se o speciální zúčtovací jednotku vytvořenou složením „koše“ specifických podílů národních měn členských států (ne již tedy definice podle zlatého obsahu). Změny kursů měn mohly být uskutečňovány pouze vzájemnou dohodou ministrů a guvernérů centrálních bank, a to na základě návrhu měnového výboru a v řízení za účasti Komise.

Bylo tedy vyloučeno, aby členský stát jednostranně rozhodl o devalvaci nebo revalvaci své měny.

Mechanismus směnných kursů (MSK)

Bylo třeba počítat s tím, že kursy jednotlivých národních měn nemohou být trvale neměnné. Proto MSK původně připouštěl, že se mohou pohybovat v rozmezí -2,25% až +2,25 % od kursu stanoveného pomocí ECU. Na těchto mezích jsou centrální banky obou zemí povinny provést intervenci na vlastních finančních trzích, aby pohyb kursu zastavily.

V devadesátých letech se objevují nové okolnosti, které postupně vedly k pádu EMS. Mezi nejvýznamnější lze uvést následující:

- výrazně uvolnění pohybu kapitálu,
- změna politiky německé ústřední banky (reakce na sjednocení Německa),
- devalvace měn Španělska a Portugalska (1992),
- vystoupení Velké Británie a Itálie z MSK,
- německá restriktivní ekonomická politika.

V roce 1993 bylo rozhodnuto, že mechanismus směnných kursů zůstane formálně zachován a flukтуаční pásmo bylo rozšířeno na ± 15 %, což odpovídá stavu, kdy tento mechanismus neexistoval. Toto rozhodnutí znamená faktický zánik tohoto druhu politiky. Otevřela se tak cesta pro zavedení jednotné měny euro jako plnohodnotného platidla Unie.

Zavedení jednotné měny EURO

Smlouva o EU, tzv. Maastrichtská smlouva z roku 1992, doplnila Smlouvu o založení

Evropského hospodářského společenství o nové úkoly integrace Evropy a klade si za cíl vytvořit Hospodářskou a měnovou unii (HMU) s jednotnou měnou pro členské státy, které splní nezbytné podmínky dané kritérií konvergence.

Zavedení jednotné měny lze považovat za završení snah o budování jednotného trhu EU, kterému dosud chyběl důležitý atribut - společná měna. Scénář přechodu EU k HMU je ve Smlouvě o ES rozdělen do tří etap (podepřeno sekundární legislativou).

První etapa (od 1. 7. 1990 do 31. 12. 1993) stanovila požadavek dokončení liberalizace pohybu kapitálu, zavázala členské státy k posilování nezávislosti centrálních bank a k uplatnění opatření potřebných pro harmonizaci právních předpisů v oblasti postavení ECB a její měnové politiky.

Podle článku 56 Smlouvy ES to znamená zákaz všech omezení pohybu kapitálu a zákaz omezení plateb mezi členskými státy a mezi členskými státy a třetími zeměmi. Zároveň podle článků 101 a 102 Smlouvy bylo úkolem této etapy zakázat získávání úvěrů pro veřejný sektor od centrálních bank a přímý odkup pohledávek vlád a jiných veřejnoprávních orgánů nebo veřejných podniků centrálními bankami. Taktéž je těmto orgánům a veřejným podnikům zakázán zvýhodněný přístup k finančním institucím.

Hlavním cílem této etapy bylo dovršení jednotného trhu a podpora konvergence mezi státy, zejména v míře inflace, výše úrokových sazeb a kursové stability.

Druhá etapa (1. 1. 1994 do 31. 12. 1998) měla především za úkol dosáhnout výrazného pokroku ve fiskální oblasti a na základě plnění konvergenčních kritérií jako nezbytného předpokladu pro vstup do III. etapy HMU dosažení nominální konvergence.

Smlouva o ES v článku 104 stanovuje, že státy, které vstoupí do třetího stadia HMU se musí vyvarovat nadměrných deficitů veřejných rozpočtů. Nestanovila však konkrétní sankce za nesplnění této podmínky. Proto byl v roce 1997 na summitu v Amsterdamu, na návrh Německa, přijat tzv. Pakt stability a růstu.

Podporu vytvoření jednotné měnové politiky, včetně jejího institucionálního rámce, byl v roce 1994 založen Evropský měnový institut (EMI), který připravoval podmínky pro zavedení jednotné měny euro do ustavení ECB.

Na základě vyhodnocení splnění nezbytných podmínek pro vstup do oblasti jednotné měny euro, rozhodla Evropská rada dne 2. 5. 1998, že podmínky splnilo celkem 11 členských států: Belgie, Finsko, Francie, Irsko, Itálie, Lucembursko, Nizozemí,

Portugalsko, Rakousko, SRN a Španělsko.

Současně bylo rozhodnuto, aby ECB zahájila činnost k 1. červnu 1998 a převzala tak úkoly EMI.

Třetí etapa HMU byla rozdělena do tří mezi-etap.

Od 1. ledna 1999 na základě jednomyslného rozhodnutí členských států EU, které splnily nezbytné podmínky pro vstup do III. etapy HMU, byly k tomuto datu dle pevně stanovených přepočítacích koeficientů neodvolatelně fixovány kurzy jejich měn na euro. Jednotka ECU byla nahrazena eurem v poměru 1:1. Jednotná měna euro byla zavedena v 11-ti členských státech zatím v bezhotovostní formě. ECB začala řídit jednotnou měnovou politiku eurosystému (ECB a národní centrální banky zúčastněných států), čímž též přestal existovat devizový trh mezi těmito zeměmi.

Část devizových rezerv národních centrálních bank odpovídající jejich podílu na upsaném kapitálu ECB byla převedena na ECB, která má v souladu se Statutem ESCB/ECB neomezené právo jejich spravování a využívání.

ECB jako jediná měnová autorita eurozóny definuje a provádí měnovou politiku v euro a soustřeďuje se v prvních letech svého působení na vnitřní stabilitu eura. Vnější stabilita je podřízena vnitřní stabilitě a proto je výsledkem, nikoli cílem působení ECB.

Mezibankovní, peněžní a kapitálové trhy přešly poměrně rychle na euro. Od 1. 1. 1999 začaly banky a finanční instituce používat euro pro refinancování s ECB a na mezinárodním trhu.

Pro potřeby řízení společné měnové politiky byl vytvořen nový platební systém TARGET (Trans-European Automated Real-time Gross settlement Express Transfer). Prostřednictvím tohoto platebního systému se uskutečňuje vypořádávání transakcí měnové politiky v euro.

V okamžiku zahájení III. etapy HMU byl v rámci Evropského měnového systému (EMS) nahrazen původní kursový mechanismus novým mechanismem ERM II, ve kterém jsou měny členských států EU mimo euro oblast vázány na euro se standardním flukтуаčním pásmem 15%. Účast v novém kursovém mechanismu je dobrovolná, i když se předpokládá, že v rámci postupu ke III. etapě HMU všechny země EU do ERM II vstoupí. Smlouva o EU totiž stanovuje povinnost dodržovat flukтуаční pásmo kursového mechanismu bez značného napětí alespoň po dobu dvou let před vstupem do oblasti

společné měny, což prakticky znamená předchozí dvouletou účast v ERM II.

Od 1. ledna 2002 došlo k fyzickému zavedení bankovek a mincí euro jako zákonného platidla. Staré národní měny byly bezplatně vyměňovány za euro prostřednictvím komerčních bank v národních centrálních bankách. Od tohoto data jsou všechny ekonomické transakce a nové kontrakty uzavírány a realizovány v euro. Zúčastněné státy se dohodly, že po dobu transformačního období, které bude trvat nejdéle dva měsíce, budou moci v členských státech paralelně obíhat národní měny i euro (původní termín byl šest měsíců).

Od 1. března 2002 nejpozději (dle konkrétního termínu v jednotlivých státech) byly národní bankovky a mince byly staženy z oběhu. Tímto dnem ztratily národní měny status zákonného platidla. (německá marka přestala mít status zákonného platidla již od 1. 1. 2002). Přejed bank a celého finančního systému na společnou měnu byl dovršen. Veškeré platební prostředky (transfery, šeky, elektronické platební karty) byly konvertovány na euro. Soukromý nebankovní systém začal provádět veškeré transakce výlučně v euro. Dosud zbývající odkazy na národní měny v právních dokumentech jsou chápány v souladu s přepočítacími kurzy jako odkazy na euro. Po tomto datu jsou zbylé národní bankovky vyměňovány za euro již pouze v národních centrálních bankách.

Evropská centrální banka

Založena k 1. 7. 1998. Je zodpovědná za jednotnou měnovou politiku v průběhu třetí fáze realizace ekonomické a měnové unie v souvislosti se startem společné měny euro k počátku roku 1999. Jako součást Evropského systému ústředních bank (ESCB) má jako svůj hlavní úkol dbát o udržení cenové stability v rámci Evropského měnového systému a podporovat všeobecnou hospodářskou politiku Společenství. Dalšími úkoly jsou:

- definovat a vést měnovou politiku Společenství,
- řídit devizové obchody,
- spravovat devizové rezervy zúčastněných států,
- podporovat hladké fungování platebních systémů,
- podílet se na programech kompetentních úřadů zaměřených na stabilitu finančního systému.

Má výlučné právo povolovat vydávání bankovek euro ve Společenství.

Orgány: Řídící rada, Výkonný výbor a Generální rada. Řídící rada se skládá ze členů

Výkonného výboru a guvernérů ústředních bank členských států. Přijímá rozhodnutí nutná k zabezpečení úkolů svěřených ESCB, formuluje měnovou politiku Společenství.

Výbor ředitelů se skládá z prezidenta EÚB, viceprezidenta a čtyř dalších členů. Všichni členové jsou jmenováni jednomyslným rozhodnutím vlád členských států na doporučení Rady EU dané po konzultaci s Evropským parlamentem a Řídící radou. Jejich funkční období je osmileté. Provádí měnovou politiku v souladu s instrukcemi stanovenými Řídící radou a jejími rozhodnutími. Přípravuje zasedání Řídící rady. Generální rada se skládá z předsedy EÚB, místopředsedy EÚB a guvernérů ústředních bank členských států. Vykonává úkoly, původně svěřené Evropskému měnovému institutu, jež přetrvávají z důvodu neúčasti některých členských států na třetí fázi hospodářské a měnové unie.

Podílí se též na sběru statistických informací, na zprávách o aktivitách ESCB a o měnové politice, na pravidlech pro standardizaci operací prováděných národními ústředními bankami.

Sídlo: Frankfurt nad Mohanem.

Evropská investiční banka

Evropská investiční banka byla ustavena 1. ledna 1958 na základě příslušných ustanovení Smlouvy o založení EHS za účelem střednědobého a dlouhodobého spolufinancování kapitálových investic, které by napomáhaly vyváženému rozvoji Evropských společenství.

Na neziskové bázi poskytuje nebo garantuje úvěry především v oblasti průmyslu, infrastruktury, telekomunikací, ochrany životního prostředí, energetiky. Přestože základní kapitál byl poskytnut členskými státy, získává EIB většinu svých zdrojů na mezinárodních kapitálových trzích za komerční úrokovou sazbu. Jejimi základními úkoly jsou pomoc méně rozvinutým oblastem, rozvoj dopravní a telekomunikační infrastruktury, ochrana životního prostředí, rozvoj konkurenceschopnosti průmyslu, podpora malého a středního podnikání. Většina projektů je bankou financována do výše 50% jejich nákladů. Mimo Evropskou unii podporuje politiku rozvoje a pomoci Evropských společenství více než 130 státům celého světa. Od roku 1990 je EIB aktivní rovněž v zemích střední a východní Evropy. Do roku 1997 dosáhla výše investičních úvěrů banky v 10 kandidátských zemích regionu celkem 3 miliard ECU.

Orgány: Nevyšším orgánem je *Rada guvernérů*, složená z ministrů (zpravidla financí) členských zemí. Stanovuje všeobecné direktivy úvěrové politiky, schvaluje účetní rozvahu a výroční zprávu, jmenuje členy Rady ředitelů, Řídícího výboru a Účetního výboru.

Rada ředitelů se skládá z 24 členů jmenovaných vládami členských států a 1 člena jmenovaného Komisí. Zodpovídá za vedení banky v intencích jejích hlavních úkolů. Rozhoduje o půjčkách.

Řídící výbor je výkonným orgánem, řídícím všechny operace banky. Skládá se z osmi členů jmenovaných z členů Rady ředitelů. Doporučuje rozhodnutí Radě ředitelů a odpovídá za jejich provedení.

Účetní výbor kontroluje všechny operace a potvrzuje, že účetnictví banky je vedeno řádně a správně.

2.10 Harmonizace právních norem

Pojem harmonizace

Nosným pojmem v oblasti *acquis communautaire* je pojem harmonizace. Sbližování práva, jak bychom mohli, byť s trochou nebezpečí dezinterpretace do češtiny přeložit, nachází pole své působnosti jak uvnitř členských států a v jejich společenství navzájem, ale, a to především, ve vztahu k zemím usilujícím o vstup do Evropské unie. Rozdělme tedy problém na dvě samostatné části.

Pojem harmonizace v právu ES

Potřeba naplňování cílů Společenství, koneckonců vtělená i do základních právních dokumentů (smlouva ES), týkající se především příznivého prostředí vedoucího k možnosti plného uplatňování základních svobod, tj. volného pohybu zboží, služeb, práce a kapitálu.

K tomuto cíli bylo nutné, vytvořit jak faktické, tak především právní předpoklady. Veškeré snahy o naplňování zmíněných svobod ze strany supranacionální úrovně by totiž byly neúčinné, kdyby k nim nepřistoupila rovněž iniciativa členských států Unie.

Právní mechanismus Společenství je tvořen dvěma složkami, které se navzájem doplňují. První z nich je vlastní právo Společenství a druhou soustava harmonizovaných norem vnitrostátních právních řádů členských států.

Přímou základní úpravu nacházíme v člancích 94 (100) až 97 (102) smlouvy ES, a to v návaznosti na čl. 3, písm. h) tytéž smlouvy, který zařazuje mezi činnosti, které vyvíjí Společenství k realizaci svých cílů i sblížení vnitrostátního zákonodárství v míře nezbytné k fungování společného trhu.

Uplatnění harmonizačních snah je třeba hledat především v těch oblastech práva, kde přímá úprava či regulace na úrovni práva Společenství nebo unifikace (zde je třeba přísně rozlišit unifikaci jako shodnou či jednotnou úpravu a harmonizaci jako úpravu „sblíženou“, tj. se stejnými cíly a prostředky) vnitrostátních předpisů není reálná nebo nutná.

Právě z toho důvodu, kdy cesty dosažení jednotných (harmonizovaných) cílů postačí ponechat na jednotlivých členských státech a jejich úpravě, bývá harmonizace prováděna nástroji sekundární legislativy společenství, tedy prostřednictvím směrnic, které jsou s povinností zabezpečit splnění závazného cíle adresovány všem členským státům.

Pojem harmonizace ve vztahu ke kandidátským zemím

Cíl konání kandidátských zemí, tj. samotný vstup do evropské unie je v oblasti právní podmíněn splněním dvou hlavních podmínek. Jsou jimi:

1. v okamžiku přijetí akceptace *acquis communautaire* a dosažení kompatibility práva s právem Společenství,
2. vytvoření právních nástrojů nezbytných pro plnění povinností vyplývajících z členství v době po přijetí.

Jinými slovy, všechny normy *acquis communautaire* se okamžikem přijetí za člena stávají pro nový stát závaznými se všemi důsledky. Směrnice Společenství, které vyžadují vnitrostátní implementace, musí být do dané doby řádně implementovány (řádným legislativním procesem ve smyslu českého právního řádu). Reálně to tedy znamená, že vnitrostátní právní řád, resp. jeho část odpovídající věcné působnosti Společenství, musí být v okamžiku přijetí s právem Společenství plně kompatibilní.

Tohoto cíle dosahují kandidátské státy procesem postupného sblížení národního práva s právem Společenství. Na proces samotný je pamatováno, s ohledem na jeho složitost, i v jednotlivých dohodách o přidružení, které kandidátské země s členskými zeměmi Unie a se Společenstvím samým uzavřely. V těchto dohodách je pro jednotlivé přidružené státy stanoven závazek postupně přibližovat (aproximovat) své právo právu

Společenství, aby v době přijetí existovala kompatibilita obou.

Vzhledem k tomu, že přizpůsobování práva probíhá v daném případě (ve vztahu kandidátské země - ES) jednosměrně, je v dokumentech i relevantní literatuře používán spíše pojem aproximace (přibližování) namísto běžných obecnějších termínů harmonizace či sblížování.

2.11 Nové zákonné instituty v oblasti bankovníctví

Implementace práva Evropské unie, resp. Evropských společenství, přinesla zcela nové instituty, které právní řád České republiky neznal. Pochopitelně je nutno dodat, že zákonodárce nejde a nepůjde nad rámec institutů běžně užívaných v členských zemích Unie. Zavedení nových postupů či jejich institucionálního zajištění je pro členskou zemi Unie obligatorně stanoveno akty sekundární legislativy (tedy především směrnic).

Zákon o platebním styku

Návrh zákona o převodech peněžních prostředků (přeshraniční platební styk), elektronických platebních prostředcích a platebních systémech (zákon o platebním styku) byl předložen na základě usnesení vlády České republiky č. 1289 ze dne 18. prosince 2000, kterým byl schválen věcný záměr zákona o platebním styku a jímž bylo rozhodnuto zpracovat návrh zákona o platebním styku a předložit jej vládě.

Do zákona byly promítnuty poměrně nové principy evropského práva v oblasti platebního styku, které původní právní úprava neobsahovala.

Platební styk upravoval do roku 2002 částečně obchodní zákoník v § 708 až 715 (smlouva o běžném účtu), kde byla uvedena převážně dispozitivní ustanovení pro vztahy mezi bankou a jejím klientem při vedení účtu a provádění platebního styku. Tato ustanovení byla v praxi aplikována především na tuzemský platební styk. Přeshraniční platební styk nebyl výslovně upraven žádným právním předpisem, pouze zákon č. 219/1995 Sb., devizový zákon, předpokládal provádění peněžních služeb přes hranice subjekty, které k tomu obdržely devizovou licenci od České národní banky. Vlastní provozování těchto služeb však neupravoval. Vyhláška SBCS č. 51/1992 Sb., o platebním styku a zúčtování mezi bankami regulovala tuzemský mezibankovní platební styk, neupravovala však vztah mezi klientem a bankou. Výkladem bylo možné dovodit lhůty zúčtování v České republice. Reklamace a právo na náhradu škody v platebním styku, byli prováděni alespoň jednostranně prostřednictvím účtu klienta, se řídil obchodním

zákoníkem (tzv. absolutní obchody bez ohledu na to, zda je klient fyzická nebo právnická osoba). V ostatních případech podle povahy účastníka byl aplikován obchodní nebo občanský zákoník.

Právní úprava nepoužívanějších elektronických platebních prostředků, platebních karet ani dalších elektronických platebních prostředků, v České republice neexistovala. Obecně se vztahy mezi vydavatelem a držitelem elektronického platebního prostředku řídily obchodním zákoníkem. Potřebná definice elektronického platebního prostředku nebyla v českém právním řádu zakotvena. Návrh harmonizační novely zákona č. 21/1992 Sb., o bankách, ve znění pozdějších předpisů řeší v souladu s příslušnou směrnicí jednotnou evropskou licenci institucí oprávněných vydávat elektronické peněžní prostředky (jednu z forem elektronického platebního prostředku), zavádí definici elektronického peněžního prostředku a zákaz vydávání těchto prostředků jinými osobami než jsou banky a pobočky zahraničních bank (nestanoví-li zákon jinak).

Jediným platebním systémem regulovaným právním řádem byl systém mezibankovního platebního styku České národní banky, jeho úprava byla obsažena v § 20b odst. 1 zákona o bankách a ve vyhlášce č. 51/1992 Sb. Vznik nových systémů, navíc s účastníky z nebankovní sféry včetně cizozemců, nebyl doposud předpokládán. Novela zákona o bankách vznik takových systémů anticipovala s odkazem na zvláštní zákon (zákon o platebním styku). V návaznosti na to novela zákona č. 6/1993 Sb., o České národní bance, ve znění pozdějších předpisů (zákon č. 442/2000 Sb.) zakotvuje kompetence České národní banky jako regulátora platebních systémů (licencování a dohled). Úpadek podnikatelského subjektu byl upraven v zákonu č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání, ve znění pozdějších předpisů, neexistovala však ochrana platebních systémů před úpadkem jednoho z účastníků systému.

Zákon o platebním styku, přijatý za účelem harmonizace českého právního řádu s právem EU, odráží základní principy ochrany klienta v platebním styku, ochrany včetně regulace platebních systémů v České republice zejména v části druhé, třetí a čtvrté, které implementují příslušné směrnice EU.

Část druhá implementuje Směrnicí 97/5/ES o přeshraničních převodech s cílem zvýšit právní jistotu klientů bank a dalších institucí provádějících převody plateb.

Působnost zákona se vztahuje jednak na osoby, které převody provádějí nebo zprostředkovávají (převádějící instituce) a na druhé straně na osoby, které využívají služby

převodu (příkazce a příjemce). Zákon se vztahuje na přeshraniční převody s účinností ode dne vstupu České republiky do Evropské unie a nad rámec směrnice na převody na území České republiky v české měně ode dne účinnosti zákona.

Převádějícím institucím se stanovila povinnost informovat klientelu o podmínkách provádění převodů i o konkrétních uskutečněných převodech a byl vymezen rozsah těchto informací.

Zákon stanoví lhůty provádění převodů jak mezi převádějícími institucemi, tak i v rámci jedné instituce. Pro tuzemské převody a vztah mezi převádějící institucí příjemce a příjemcem stanoví zákon pevné lhůty s možností dohody pouze lhůty kratší. U přeshraničního převodu se v souladu se směrnicí vychází z dohody mezi převádějící institucí příkazce a jejím klientem a zákonná lhůta se stanoví pro případ absence takové dohody. Pro případ nedodržení dohodnutých či stanovených lhůt převodu převádějící instituce příkazce nebo příjemce zaplatí klientovi úrok z prodlení a stanoví se způsob výpočtu této sankce. Povinnost platit úrok z prodlení není závislá na tom, zda převádějící instituce zpoždění převodu způsobila; této povinnosti se může zprostit jen tehdy, pokud zpoždění způsobil příkazce nebo příjemce platby, v případě nepředvídatelných překážek, nebo v případě podezření z praní špinavých peněz.

Dalším ze základních principů je zpoplatnění převodu pouze na straně příkazce, neurčí-li on sám, že cenu převodu hradí zcela nebo zčásti příjemce.

Vzniká povinnost převádějících institucí pro případ tzv. neúspěšného (tedy nedokončeného ani v dodatečné lhůtě) převodu vrátit částku převodu do zákonem stanovené lhůty příkazci nebo příjemci. V této souvislosti stanovil zákon vzájemné povinnosti a vazby převádějících institucí zejména v řetězci přeshraničního převodu, včetně povinnosti refundace částky poskytnuté příkazci.

Členské státy Evropské unie a ostatní státy tvořící Evropský hospodářský prostor implementací příslušné směrnice stanovily stejné povinnosti převádějících institucí při přeshraničních převodech. Směrnice zajišťuje provázanost právních úprav přeshraničních převodů v těchto státech. Tím je zajištěna reciprocita také pro české převádějící instituce.

Spory, které vzniknou mezi převádějícími institucemi a klienty řeší finanční arbitř, orgán pro mimosoudní urovnání sporů zřízený zákonem. Klient má právo volby, zda se obrátí na tento orgán nebo na soud.

Část třetí implementovala příslušná ustanovení Směrnice 2000/46/ES o přístupu k činnosti institucí elektronických peněz, jejím výkonu a obezřetném dohledu nad touto činností. Cílem bylo zamezit nekontrolované emisi elektronických peněz, zvýšit právní jistotu klienta a prohloubit důvěru veřejnosti k elektronickým peněžním prostředkům. Dále byla vytvořeny podmínky pro uvedení v život Doporučení 97/489/ES o transakcích prováděných elektronickými platebními prostředky a implementace článku 8 Směrnice 97/7/ES o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených na dálku, který se týká postupu při zneužití platební karty. Zákona se vztahuje na vydavatele elektronických platebních prostředků a jejich držitele, kteří tyto platební prostředky užívají na základě smlouvy s vydavatelem.

Poprvé byl v českém právním řádu definován elektronický platební prostředek. Je chápán jako klasický prostředek přístupu k peněžní hodnotě (např. běžná platební karta) či jako elektronický peněžní prostředek, který definuje pojmovými znaky převzatými ze směrnice. Byl zaveden zcela nový pojem, elektronické peníze, které jsou peněžní hodnotou uchovávanou na elektronickém peněžním prostředku. Vydávání elektronických peněz je vázáno na povinnost jejich předplacení tak, aby nedošlo k úvěrové emisi elektronických peněz.

Výrazným prvkem ochrany klienta, držitele jakéhokoliv elektronického platebního prostředku, je princip vzorových obchodních podmínek. Zakotvuje zmocnění České národní banky k vydávání vzorových obchodních podmínek pro užívání elektronických platebních prostředků a zároveň ukládá povinnost každému vydavateli takových platebních prostředků informovat ve svých obchodních podmínkách, nakolik tyto jeho podmínky odpovídají vzorovým obchodním podmínkám České národní banky. Vzorové obchodní podmínky České národní banky mají doporučující povahu a jejich obsahem jsou zásady Doporučení 97/489/ES. Uvedená konstrukce vedla k postupnému zavádění principů tohoto doporučení do obchodních podmínek vydavatelů elektronických platebních prostředků.

Ochranu držitele sleduje též ustanovení týkající se užití elektronického platebního prostředku bez jeho fyzického předložení nebo bez identifikace držitele osobním identifikačním číslem, kdy může běžně dojít ke zneužití platebního prostředku (např. platby po internetu pouhým zadáním čísla, které je uvedeno na platební kartě a tedy snadno zjistitelné i zneužitelné). Zákon v souladu se Směrnicí 97/7/ES stanoví pro takové případy použití elektronického platebního prostředku právo držitele požadovat

od vydavatele vrácení odčerpaných peněžních prostředků.

V dalších ustanoveních zákona se promítají principy směrnice týkající se elektronických peněžních prostředků a elektronických peněz. Podle novely zákona o bankách jsou k vydávání elektronických peněžních prostředků (nestanoví-li zákon jinak) oprávněny jen banky a pobočky zahraničních bank a dále pobočky zahraničních tzv. institucí elektronických peněz podnikající na území České republiky na základě jednotné bankovní licence (tyto instituce musí splňovat povinnosti stanovené směrnicí a podléhají dohledu obdobnému bankovnímu dohledu), v souladu se směrnicí stanoví podmínky, za nichž jsou oprávněny vydávat elektronické peněžní prostředky i jiné než výše zmíněné subjekty. Tyto podmínky jsou však dosti přísné a poskytují poměrně malý prostor těmto „nebankovním“ emitentům. Účelem je ochrana před elektronickou emisí peněz subjekty, které nepodléhají bankovnímu dohledu, zároveň je však třeba umožnit vydávání např. předplacených mezinárodních telefonních karet či obdobných produktů.

Zákon ukládá vydavateli elektronického peněžního prostředku v souladu se směrnicí povinnost tzv. zpětné výměny elektronických peněz. Držitel může vydavatele požádat o vrácení hodnoty uchovávané na elektronickém peněžním prostředku v hotovostní nebo bezhotovostní formě. Tím je zajištěna důvěryhodnost elektronické emise peněz.

Vzhledem k tomu, že v části třetí ukládá zákon vydavatelům řadu povinností, vzniká oprávnění České národní banky sankcionovat porušení těchto povinností pokutou.

Část čtvrtá implementuje Směrnicí 98/26/ES o neodvolatelnosti zúčtování v platebních systémech a v systémech vypořádání obchodů s cennými papíry. Na rozdíl od předchozích dvou částí, jejichž cílem je chránit klienta využívajícího službu platebního styku, účelem této části je regulovat vznik a fungování platebních systémů, ochránit zákonem vymezené platební systémy před důsledky bankrotu jejich účastníků a přinést tak zvýšení bezpečnosti platebních systémů.

Zákon v souladu se směrnicí definuje platební systém, vymezuje okruh osob, které mohou být účastníky systému. Je předepsána povinnost provozovat systém podle pravidel, která jsou součástí smlouvy o platebním systému.

Hlavním cílem úpravy části čtvrté zákona bylo v souladu se směrnicí umožnit využití peněžních prostředků nebo zajištění (kolaterálu) pro splnění závazků účastníka platebního

systému vyplývajících z jeho účasti v tomto systému, a to i v případě, byl-li na majetek tohoto účastníka prohlášen konkurz, popřípadě, došlo-li vůči němu k přijetí jiného opatření, jehož právním následkem je zastavení nebo omezení plateb. K zajištění výše uvedených principů a proto, aby je nebylo možno zneužívat k provádění zakázaných operací po prohlášení konkurzu, stanoví zákon řadu oznamovacích a informačních povinností na jedné straně provozovateli systému a jeho účastníkům ve vztahu k České národní bance a k veřejnosti, na druhé straně stanoví povinnosti České národní bance.

Požadavkem směrnice je, aby státem k tomu určený orgán označil systémy, které splňují stanovené definiční znaky. Příslušnost České národní banky k licencování systémů a dohledu nad nimi je stanovena v § 44 odst. 1 písm. c) a odst. 2 zákona č. 6/1993 Sb., o České národní bance, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon o finanční arbitráži

Článek 10 směrnice 97/5/ES (směrnice 97/5/ES o přeshraničních platbách) požaduje po členských státech vázaných jejím použitím, aby zajistily existenci vhodných a účinných nápravných postupů pro řešení stížností klientů v oblasti upravené směrnicí. Totéž je v oblasti elektronických platebních prostředků obsahem doporučení 98/257/ES.

V mnoha případech akcentuje právo ES, *acquis communautaire*, postupy směřující k efektivnějšímu řešení sporů z příslušných předpisů vyplývajících. Praxe ukazuje, že i na teritoriu Evropské unie je soudní ochrana v první instanci poměrně těžkopádná a neumožňující naplnit požadavek rychlosti. Tím není řečeno, že by se měla jakýmkoli způsobem omezovat soudní ochrana, která je nezpochybnitelnou na základě příslušných ústavních pořádků jednotlivých států.

Jedná se o mechanismus, jak předejít v základním stupni řízení přílišné formálnosti. Proto jsou vytvářeny orgány, které mají omezený okruh pravomoci a působnosti. Jejich rozhodování připomíná spíše řízení arbitrážní, tedy rozhodčí. Takové řízení se vyznačuje menší formálností, větší rozhodovací flexibilitou, obecnou přístupností a nižšími náklady na řízení. Rozhodnutí je potom nadáno stejnou právní silou jako rozhodnutí soudu, nicméně, a to je velmi důležitý atribut, zůstává přezkoumatelné soudním orgánem z taxativně stanovených důvodů. Takovými důvody jsou především zákonnost a splnění všech procesních i hmotněprávních podmínek řízení.

Orgán finanční arbitráže je pro rozhodování sporů koncipován tak, aby po čase, kdy

v ES budou přijata další doporučení či rozhodnutí o tom, že podobná mimosoudní procedura má být umožněna i v dalších oblastech poskytování finančních služeb (např. o poskytování finančních služeb na dálku), bude možno jednoduchou novelou působnost orgánu rozšířit.

Za účelem vyřizování zákonem vymezených sporů byla zřízena zvláštní právnická osoba, v jejímž čele stojí osoba fyzická, arbitr, který je oprávněn rozhodovat spory. Toto řešení umožňuje, v souladu s připravovanými požadavky EU na ochranu spotřebitelů v oblasti finančních služeb, plynule rozšiřovat agendu této instituce. Rozsah rozhodovaných sporů je vázán na zákon o platebním styku. Vytvořením právnické osoby je možné snáze vyřešit otázky financování, personálního obsazení a kontroly nad činností.

Požadavek práva EU na nestrannost rozhodování je zajištěn tím, že v čele finanční arbitráže stojící arbitr je volen Poslaneckou sněmovnou na stanovené funkční období (5let) z osob splňujících požadavky na výkon této funkce (arbitrem a zástupcem arbitra mohou být pouze osoby, které jsou plně způsobilé k právním úkonům, mají dobrou pověst, dostatečnou kvalifikaci a zkušenosti). Vznik pracovního poměru k Finanční arbitráži volbou řeší postavení arbitra z hlediska zákoníku práce a účasti na sociálním a zdravotním pojištění. Zákon pamatuje i na zástupce, aby pro případ krátkodobého výpadku arbitra nebyla činnost finanční arbitráže ochromena. Pro zástupce platí totéž, co zákon stanoví pro arbitra. Zákonem se stanoví potřebné a *acquis communautaire* vyžadované požadavky na osobu plnící funkci finančního arbitra, jde především o vysoké požadavky na odbornost s ohledem na složitou problematiku sporů. Neslučitelnost funkce finančního arbitra s jinými funkcemi se konstruuje obdobně jako u veřejného ochránce práv. Požadavek nestrannosti a nezávislosti při výkonu funkce arbitra vyplývá z *acquis communautaire*. Současně takto uložená povinnost zakládá možnost zahájit proces odvolání z funkce pro případ porušení této zákonem uložené povinnosti.

Výsledkem řízení před arbitrem je vydání nálezu. Jde o odborné nalezení skutečného stavu věcí v souladu se zákonem. Opravným prostředkem proti nálezu jsou námitky. Námitky může podat jak žadatel, tak finanční instituce. Pravomocný nálezn je možno napadnout žalobou podle části páté občanského soudního řádu ve znění novely spojené se zákonem o správním soudnictví a řízení před soudy ve správním soudnictví.

V souladu s právem Evropských společenství se stanoví bezplatnost řízení pro navrhovatele. Náklady nese každý z účastníků sám s tím, že náklady na případné

tlumočení nebo překlady, nese finanční instituce, jejíž postup byl návrhem klienta napaden.

Ve vazbě na zákon o platebním styku se stanoví institucím, jejichž předmětem podnikání je činnost podle části druhé nebo třetí zákona o platební styku, povinnost přihlásit se Finanční arbitráži. V souladu s principem, že náklady na provoz Finanční arbitráže hradí instituce, proti jejichž postupu směřují podání jejich klientů, stanoví se povinnost platit příspěvek na činnost Finanční arbitráže.

2.12 Vstup ČR do EU

Geneze vztahu ČR a EU

Cílem této subkapitoly je podat stručný nástin historické geneze vztahu mezi Českou republikou, resp. jejími právními předchůdci, a Evropskou unií, či lépe Evropskými společenstvími. Pro přehlednost budou základní fakta podána ve strukturovaném přehledu, a to počínaje mezním rokem 1989.

1. Květen 1990: podepsána Dohoda mezi ČSFR na jedné straně a EHS a ESAE na straně druhé o obchodu a obchodní a hospodářské spolupráci.
2. 1991: tatáž smlouva podepsána s ESUO (i zde je patrná právní subjektivita a samostatnost jednotlivých Společenství).
3. Prosinec 1991: Evropská dohoda o přidružení ČSFR; tato smlouva však nevstoupila v platnost, protože došlo k rozdělení ČSFR a z hlediska právního nebylo v tomto bodě právní nástupnictví možné.
4. 1992 (ještě tedy za trvání ČSFR): podepsána Prozatímní dohoda o obchodu a věcech souvisejících mezi ČSFR na jedné straně a EHS a ESUO na straně druhé (v platnost vstoupila podpisem a umožnila ihned aplikovat části dohody o přidružení týkající se volného pohybu zboží, kapitálu apod. Dohoda se stala předmětem právního nástupnictví, a proto po rozdělení sátu platila i pro ČR).
5. Říjen 1993: podepsána Evropská dohoda zakládající přidružení mezi Českou republikou na jedné straně a Evropskými společenstvími a jejich členskými státy na straně druhé.
6. 1. 5. 2004 Česká republika se stává členem EU.

Evropská dohoda

Nejvýznamnějším dokumentem z výše uvedených je tzv. Evropská dohoda o přidružení, která náleží do tzv. koncepce evropských dohod, vytvořené Společenstvím

tak, aby umožnily přidružení jednotlivých kandidátských států, pomohly nastolit nové formy tzv. vyšší formy spolupráce, ale zároveň, aby byly jakýmsi programem přípravy pro budoucí členství těchto zemí v ES.

Evropská dohoda nezakládá možnost či povinnost bezprostřední aplikace komunitárního práva v přidružených zemích. Evropská dohoda, zakládající přidružení mezi Českou republikou na jedné straně a Evropskými společenstvími a jejich členskými státy na straně druhé), byla publikována ve Sbírce zákonů pod č. 7/1995 Sb.

Z hlediska práva ES jde o „Asociační dohodu“ ve smyslu čl. 238 Smlouvy ES. Z hlediska ČR představuje obvyklé mezinárodní smluvní právo, jehož účinky ve vnitrostátním právním řádu jsou dány výlučně podle české ústavy. Mezinárodní právní závazek k uznání přednosti a bezprostředního účinku Evropské dohody, a tím i komunitárního práva, které bylo prohlášeno Evropskou dohodou za závazné pro přidruženého partnera, nelze z Evropské dohody odvodit tak, jako nelze odvodit závazek respektovat judikaturu Evropského soudního dvora (ta má bezprostřední právní účinky jen pro komunitární stranu).

Přidružení partneři, mezi nimi Česká republika, právo Evropských společenství převzaly autonomně a sami za to odpovídaly. Do svých vnitrostátních právních řádů převzaly nejen směrnice, ale i nařízení (popř. dokonce primární právo ES), protože i tyto předpisy jsou pro ně bezprostředně použitelné.

Vůči ČR a dalším přidruženým státům střední a východní Evropy byly uplatňovány stejné implementační povinnosti jako u členských států EU včetně uplatnění příslušné judikatury Evropského soudního dvora.

Co týká struktury Evropské dohody, můžeme zde najít základní oblasti úpravy vtělené do níže uvedené struktury dokumentu.

HLAVA I Politický dialog

HLAVA II Všeobecné zásady

HLAVA III Volný pohyb zboží

HLAVA IV Pohyb pracovníků, podnikání, poskytování služeb

HLAVA V Platby, kapitál, soutěž a ostatní ekonomická ustanovení, sblížování práva

- *Běžné platby a pohyb kapitálu*
- *Soutěž a ostatní ekonomická ustanovení*
- *Sblížování práva*

HLAVA VI Hospodářská spolupráce

- *Průmyslová spolupráce*
- *Podpora a ochrana investic*
- *Průmyslové normy a posuzování shody*

- *Spolupráce ve vědě a technice*
- *Výchova a odborná příprava*
- *Zemědělství a zemědělsko-průmyslový sektor*
- *Energetika*
- *Jaderná bezpečnost*
- *Životní prostředí*
- *Doprava*
- *Telekomunikace*
- *Bankovníctví, pojišťovnictví, ostatní finanční služby a spolupráce při kontrole*
- *Měnová politika*
- *Praní peněz*
- *Regionální rozvoj*
- *Sociální spolupráce*
- *Cestovní ruch*
- *Malé a střední podniky*
- *Informace a komunikace*
- *Ochrana spotřebitele*
- *Celnictví*
- *Statistická spolupráce*
- *Ekonomika*
- *Narkotika*

HLAVA VII Kulturní spolupráce

HLAVA VIII Finanční spolupráce

HLAVA IX Institucionální, všeobecná a závěrečná ustanovení

Hodnocení Evropské dohody jako právního nástroje přidružení ČR s Evropskými společenstvími není jednoduché. Pochopitelně se jedná o vícestranný dokument, který jednotliví členové měli uzavírat na základě elementární výhodnosti pro všechny zúčastněné subjekty.

Proto můžeme ve smlouvě nalézt jak ustanovení pro ČR výhodná, tak i jiná, která stanoví poměrně tvrdá omezení a ostrý politický protekcionismus. Evropská dohoda nepochybně znamenala zásadní posun ve směru k začlenění do evropských struktur, status přidružení jí dal mnohem širší prostor přístupu k politikám Společenství, spolupráce v nejrůznějších oblastech, především hospodářské. Pro vstup byly ustaveny společné orgány smluvních stran, tedy především Rada přidružení a Parlamentní výbor přidružení.

S odstupem času a rovněž ze srovnání obdobných dohod uzavíraných s jinými kandidátskými státy však plyne, že česká diplomatická reprezentace při sjednávání této dohody v mnoha ohledech dopustila nastolení některých ostrých povinností ČR vůči ES v hospodářské oblasti, které se jiným jednajícím státům podařilo znatelně zmírnit.

Příprava ČR na vstup do ES (EU)

Otázka možnosti vstupu nových zemí ze střední a východní Evropy do systému

Evropské unie byla oficiálně diskutována a rozhodnuta na kodaňském zasedání Evropské rady v roce 1993, kde byly zároveň stanoveny zatím obecné ekonomické a politické podmínky členství:

- stabilní instituce zajišťující demokracii, právní stát, lidská práva a respektování ochrany menšin,
- fungující tržní hospodářství schopné vypořádat se zapojením do jednotného trhu Unie,
- schopnost převzít závazky vyplývající z členství, včetně podpory cílů politické, hospodářské a měnové unie.

Následně byla na essenském summitu přijata tzv. předvstupní strategie (strategie pro přípravu přidružených zemí střední Evropy na členství), jejímž cílem bylo určit základní obsah jednotlivých kroků integrace, tedy vytvořit jakýsi soubor doporučujících podmínek pro kandidátské státy. Tento dokument se opíral o tři nástroje:

- přidružení k Evropským společenstvím založené na evropských dohodách (tedy dohodách o přidružení nové generace),
- komunikační rámec („strukturovaný dialog“),
- program pomoci PHARE.

V rámci podrobných návodů byly uvedené základní stavební kameny umožňující vůbec zahájit proces integrace rozvedeny až již v dokumentech obecného rozměru, tedy vztahujících se na všechny kandidátské země, tak i ve vztahu k jednotlivým zemím individuálně. Zmíněný doporučující charakter byl příznačný pro většinu dokumentů v relaci ke kandidátským zemím. Jakékoli požadavky na všechny takové země byly formulovány většinou velmi obecně tak, aby posléze bylo individuálním negociačním postupem možno dosáhnout často velmi rozličných pozic, a to jak ze strany Unie, tak i státu jednajícím o svém přistoupení. Pochopitelně nezanedbatelným atributem nalézání společných pozic byly strategický a ekonomický význam příslušné kandidátské země a zároveň oblasti, o kterých bylo jednáno. Na druhou stranu pak ale nezdědka (jak bylo možno se přesvědčit i z bližšího pohledu na jednání ČR o vstupu do EU), bylo možné redukovat postoj zúčastněných stran ryze věcnými argumenty.

Omezíme-li nyní pohled ještě jednou pouze na sblížování práva ČR s právem Společenství, je třeba vnímat následující nejdůležitější nástroje, které se liší jednak svou úrovní, ale i stupněm obecnosti:

1. Dohoda o přidružení (bylo pojednáno dříve),
2. relevantní usnesení vlády ČR,
3. tzv. Bílá kniha Komise Evropských společenství.

Posledně jmenovaný dokument zkráceně označovaný jako Bílá kniha byl nezávazným dokumentem, který byl určen přidruženým státům (tedy již těm, které uzavřely se Společenstvím dohodu o přidružení, nikoli všem zájemcům o vstup). Byla přijata na zasedání Evropské rady v Cannes v roce 1995 jako podrobný návod ke sblížení práva.

Měla charakter příručky informující o stavu legislativy Společenství v jednotlivých oblastech včetně nástrojů a širších ekonomických podmínek nezbytných pro fungování vnitřního trhu. Pro každou oblast práva Bílá kniha doporučovala vhodný přístup pro sblížení práva.

Bílá kniha se však nevěnovala pouze obsahu právních předpisů, zabývala se také stanovením (návrhem) organizačních a donucujících mechanismů, tak, aby se docílilo skutečného dodržování a možnosti vynucení harmonizovaných norem. Šlo mimo jiné právě nejenom o sblížení textu právních norem, ale též o přizpůsobení státního výkonného i legislativního aparátu, ale koneckonců i o právní povědomí a vnímání celé společnosti a její přizpůsobení se potenciálně novým podmínkám. V právně-legislativní oblasti bylo třeba v souvislosti se vstupem ČR do Evropské unie komplexně zajistit mimo jiné (TÝČ, V. *Základy práva Evropské unie pro ekonomy*. s. 320):

1. obsahovou kompatibilitu práva ČR (vnitrostátního) s právem Společenství (na úrovni materiálního práva),
2. přímý účinek primárního a sekundárního práva Společenství v ČR, a to včetně judikatury Soudního dvora, priority pravidel práva Společenství před normami vnitrostátního práva,
3. účast na legislativním procesu Společenství, zejména rozhodování v Radě EU,
4. průběžné, plynulé a dostatečné provádění nově přijímaných směrnic včetně zajišťování odpovídající legislativy,
5. v rámci soudního řízení bude nutno upravit: institut prejudiciálního (předběžného) řízení podle článku 234 SES a zajistit vykonatelnost pravomocných rozhodnutí orgánů Společenství na území republiky.

Je třeba říci, že přijetí právních principů Společenství znamenalo podstatný zásah do struktury právního řádu České republiky, do té doby výhradně založeném

na výhradní národní suverenitě. Přijetí do Evropské unie, jak již o tom bylo pojednáno dříve, nutně znamenalo omezení části suverenity ve prospěch Společenství, akceptace principu supranacionality a přednosti tohoto práva. A to nejen práva hmotného (materiálního), ale též v rámci práva procesního, kdy asi nejvýznamněji působí výše uvedený institut prejudiciálního řízení a vůbec možnost podrobit vnitrostátní normy autoritativnímu výkladu jiného orgánu (i když pouze ve vybraných oblastech spadajících pod působnost Společenství).

Na zasedání Evropské rady v prosinci 1995 v Madridu byla Evropská komise požádána, aby na každou kandidátskou zemi vypracovala posudek, jehož cílem mělo být posoudit schopnost každé kandidátské země vyhovět kodaňským kritériím. V posudku se Komise soustředila především na dosažený stupeň slučitelnosti národního právního řádu s *acquis communautaire* v celé šíři působnosti Evropské unie. Při přípravě posudku požádala Evropská komise o spolupráci kandidátské země formou vyplnění dotazníku potřebného k vypracování tohoto posudku (pro Českou republiku čítal dotazník okolo 3200 podrobných otázek). Vyplněný dotazník se stal podkladem pro vypracování posudku Evropské komise na Českou republiku, který byl spolu s posudky na ostatní kandidátské zveřejněn jako součást programového dokumentu Agenda 2000 dne 16. 7. 1997. Posudek, hodnotící připravenost České republiky jako kandidátské země, zahájil jednání o členství v Evropské unii a se stal jedním z podkladů pro zasedání Evropské rady v Lucemburku, která rozhodla začít jednání (negociace) se skupinou šesti zemí (ČR, Polsko, Maďarsko, Estonsko, Slovinsko a Kypr) nejlépe splňujících kodaňská kritéria. Dne 31. 3. 1998 byly s těmito zeměmi zahájeny bilaterální mezivládní konference o podmínkách členství v EU.

V Agendě 2000 zformulovala Evropská komise tzv. zesílenou předvstupní strategii s cílem podpořit přípravu kandidátských zemích na členství v Evropské unii. V souladu se zesílenou předvstupní strategií pak byl vyhotoven dokument nazvaný Přístupové partnerství. Účelem Přístupových partnerství je sjednotit všechny formy podpory EU kandidátským do jednotného rámce, individuálně a s ohledem na specifika každé země stanovit hlavní krátkodobé a střednědobé priority při přijímání *acquis* unie (patří sem administrativní reforma, regionální reforma, privatizace, reforma bankovního sektoru, reforma zemědělství, ochrana duševního vlastnictví aj).

V Agendě 2000 Evropská komise uvedla, že bude podávat Evropské radě pravidelné

zprávy o pokroku, kterého jednotliví kandidáti na členství v Unii ze střední a východní Evropy dosahují v přípravě na členství.

ČR na své straně vypracovala prakticky zrcadlový dokument k Přístupovému partnerství, Národní program pro přípravu ČR na členství v EU. Priority, definované v obou dokumentech spolu v zásadě korespondovaly. ČR však pojala svůj Národní program v širším měřítku a oslovila i některé další prioritní oblasti, kterými se na cestě přípravy na členství v EU intenzivně zabývala (mezi ně patřila např. statistika, vzdělávání státní správy v evropských záležitostech aj.). Program vycházel z problémů identifikovaných Evropskou komisí v jejím Posudku na ČR a dalších otázek, které měly pro přípravu ke vstupu ČR do EU význam.

Národní program byl od počátku (1998) formulován spíše jako flexibilní dokument, byla prováděna jeho pravidelná aktualizace, především vycházející z průběhu a výsledků screeningu komunitární legislativy a postupu v předvstupních vyjednávání.

2.13 Změna ekonomického prostředí v ČR po vstupu do EU

Hospodářský růst ve světě byl v roce 2004-2005 nejrychlejší za posledních 30 let. Ekonomiky s vysokým podílem soukromých investic, jako Spojené státy, Japonsko, Čína a další asijské země, byly vůdčími silami světové konjunktury. Oživení v USA po teroristických útocích v roce 2001 bylo očekáváno, japonské hospodářství v roce 2004 rostlo nejrychleji za posledních 14 let.

Tabulka č. 1

Světová ekonomika v letech 2003-2005 (růst HDP v %, stálé ceny)

	2003	2004	2005 Q3
U.S.A.	3,1	4,0	4,0
Eurozóna	0,4	1,6	1,6
Francie	0,1	1,8	1,8
Německo	-0,1	0,5	1,4
Rakousko	0,9	2,9	1,4

Zdroj: Eurospop. Přístup z <http://www2.euroskop.cz/data/> [18.1.2006]

Ekonomiky eurozóny rostly také rychleji než se očekávalo, na růst měla dopad

celosvětová expanze, avšak růst byl pomalejší než v severní Americe a východní Asii, odlišnost se projevila ve stagnaci investic. Německo zaznamenalo růst zhruba o třetinu pomalejší než eurozóna jako celek, na německé podniky působil růst cen vstupů a nízký růst mezd, rostoucí nezaměstnanost a nízká důvěra spotřebitelů nedávající impuls k oživení domácí poptávky. Rychleji rostlo hospodářství Slovenska, Polska, Litvy a Maďarska a tyto země těžily z globálního oživení. Tyto země, představují přibližně 15 % našeho exportního trhu.

V České republice k růstu HDP v roce 2004 a 2005 přispívaly fixní investice, především vývoz zboží a příjmy ze služeb. Stimulem exportu bylo oživení ekonomického růstu v zemích Evropské unie, především v Německu a příznivě působil efekt uvolňování reálného kurzu. Tento trend lze očekávat i v roce 2006 a vývoz stimulovaný zahraniční poptávkou se může projevit v dalším snižování deficitu obchodní bilance.

Vývoj investiční poptávky podporoval vývoj úvěrové emise, ke zvýšení došlo zejména u nefinančních podniků, v roce 2004-2005 rostly i úvěry investičního charakteru se splatností nad 1 rok.

Oproti vývoji exportu a investic došlo ke zpomalení růstu reálných výdajů domácností na konečnou spotřebu vlivem pomalejšího růstu disponibilních příjmů, zejména reálných mezd, pro rok 2006 se předpokládá růst spotřeby domácností. V roce 2005 došlo k mírnému zlepšení podmínek na trhu práce a to se projevilo v poptávce domácností po hypotečních i spotřebních úvěrech.

Průmyslová produkce rostla vlivem zlepšování produktivity práce, pokračoval pokles počtu zaměstnanců, jednotkových mzdových nákladů a zlepšily se finanční ukazatele podniků.

Na finančních trzích se ekonomický růst odrazil na pražské burze, kde ceny v roce 2005 dosahovaly dlouhodobých maxim. Růst domácího akciového indexu byl rychlejší než zhodnocování akcií v okolních zemích či na světových trzích, a to jak absolutně, tak i po přepočtu do shodné měny. Význam tohoto indikátoru nelze přeceňovat, protože index pražské burzy je ovlivněn vývojem několika titulů (Erste Bank, ČEZ, Komerční banka a Český Telecom představují cca 80 % tržní kapitalizace pražské burzy).

Vývoj na devizovém trhu zaznamenal posilování CZK, volatilita koruny vůči euru se udržela na nízké úrovni.

Oživení mělo i řadu finančních nerovnováh, které představují riziko pro budoucí rozvoj a stabilitu. Rizikem je pokračování růstu cen ropy, které může přivodit vyšší než očekávanou inflaci a s tím související reakci měnové politiky, úrokových sazeb a reakci na trhu dluhopisů.

Vstup České republiky do Evropské Unie sebou zákonitě přinesl mnoho změn ve všech oblastech ekonomického i společenského života. Dlouhodobě byly připravovány zákony tak, aby právní rámec odpovídal stavu dosavadních členů Unie. Úpravy se týkaly prakticky všech oblastí a změnami byla ovlivněna ekonomická oblast. Zároveň se přizpůsobilo fungování ekonomiky státu a jednotlivých firem způsobené otevřením evropského trhu pro české firmy a českého trhu pro firmy unijních států a změna postavení ekonomických subjektů vůči prostředí mimo Evropskou unii. V této kapitole jsou zachyceny hlavní aspekty změn z pohledu makroekonomického rámce, dopady z pohledu mikroekonomického jsou popsány v dalších kapitolách.

Problematika vstupu ČR do EU

Se vstupem do EU byla očekávána rizika pro podnikatelské subjekty, se kterými se musely firmy vypořádat pokud chtěly dále úspěšně fungovat. Rizika byla v obecné rovině následující:

- nárůst konkurence,
- nutnost převzít v relativně krátkém čase nové, náročné standardy EU (technické, ekologické, sociálně pracovní právní, atd.),
- přizpůsobit se nové filosofii podnikání.

Na druhé straně byly očekávány i pozitivní impulzy, které měly zasáhnout do struktury ekonomického prostředí ČR:

- odbourání ochranných cel,
- zapojení do společné zemědělské politiky,
- změny daňové soustavy,
- růst mobility pracovní síly,
- liberalizace kapitálových pohybů,
- subvence na rozvoj zaostalých regionů.

Hlavními aspekty politicko právního rámce evropské integrace byly:

- nadřazenost práva ES, jeho přímá upotřebitelnost a vynutitelnost národními

soudy všech stupňů,

- nediskriminace mezi subjekty trhu na základě členské země jejich původu,
- neexistence cel, kvót a všech dalších tarifních bariér,
- neexistence bariér vývozu a dovozu mezi členskými státy,
- neexistence kontrol na hranicích s ostatními členskými státy EU,
- možnost nabízet služby spotřebitelům v jiných členských státech nebo přenést vlastní podnikání do jiného členského státu EU,
- možnost investovat, půjčovat si, spořit kdekoli v EU,
- společná obchodní a celní politika vůči třetím zemím,
- společná vízová a imigrační politika vůči třetím osobám ze třetích zemí,
- neexistence diskriminace udělování veřejných zakázek,
- přísná ochrana rovné hospodářské soutěže,
- omezené podpory firem ze strany členského státu,
- možnost svobodně si zvolit dodavatele telefonních a dopravních služeb, plynu a elektřiny,
- jednotná měna a měnová politika, těsná koordinace hospodářských politik,
- vysoká úroveň ochrany účastníků trhu,
- vysoká úroveň ochrany životního prostředí,
- vysoké sociální standardy a rozvinutý sociální dialog,
- velká role občanské společnosti,
- pomoc při rozvoji regionů, posilování vnitřní soudržnosti EU,
- podpora zvyšování konkurenceschopnosti hospodářství, rozvoj vědy a technologického výzkumu, malého a středního podnikání.

V souladu s tímto politicko-právním rámcem lze vysledovat hlavní hospodářské parametry EU, ve kterých se zpětně body tohoto rámce odrážejí:

- hrubý domácí produkt je rostoucí,
- rozdíly mezi jednotlivými státy EU, jsou na značné úrovni ale trendy směřují k vyrovnání ekonomické situace,
- EU patří mezi největší světové obchodníky,
- EU je velkým příjemcem i zdrojem světových investic,
- průmyslová vyspělost, v první pětce světových průmyslových velmocí jsou 3 členské země (SRN, Velká Británie, Francie),
- vyspělost hospodářské struktury,

- převaha malých a středních podniků.

Evropská Unie představuje z hlediska globálního trhu silný subjekt, což přináší pozitiva. Na druhou stranu má i slabiny:

- evropská společnost je méně ochotná postupovat riziko, je méně podnikavá a také méně otevřená novým technologiím,
- evropské trhy zboží a služeb nenabízejí odpovídající poměr příležitostí, tlaků a pobídek pro inovace,
- Evropa dává málo ze svých zdrojů na tvorbu a šíření znalostí, zejména v sektorech výzkumu a technologického vývoje,
- evropské vzdělávací systémy jsou méně úspěšné než systémy konkurenčních zemí zejména v matematice, informačních technologiích a managementu,
- evropská daňová zátěž je příliš vysoká , zejména pro inovace, podnikatele, manažery a i pro jednotlivé podniky,
- evropský regulační a daňový rámec brzdí rozvoj moderních vysoce výkonných pracovišť.

Na závěr je nutné uvést hlavní aspekty kulturně demografického vývoje v EU:

- individualizace spotřebitelů do stovek specifických skupin se specifickými životními postoji a situacemi, kvantitativními i kvalitativními požadavky,
- stále více lidí pracuje samostatně nebo v malých kolektivech,
- stále více lidí žije samo nebo v neúplných rodinách,
- Evropané jsou vysoce koupěschopná, vzdělaná a náročná skupina spotřebitelů, zvyklá na stabilní a bohatou nabídku výrobků a služeb,
- evropský trh je vysoce saturovaný a konkurenční,
- evropská populace je a bude stále starší,
- doplňování úbytku obyvatelstva je možné imigranty z mimoevropských zemí,
- existuje poměrně stabilní vysoká nezaměstnanost,
- pokračuje prohlubování sociální segmentace,
- velký podíl času a výdajů je věnován na vzdělávání a zábavu,
- sílí spotřebitelské a ekologické vědomí obyvatelstva,
- roste úloha velkých nákupních center a nadnárodních obchodních řetězců.

2.13.1 Vývoj ekonomické situace před vstupem do EU

Evropská Unie trpí dlouhodobým problémem v oblasti růstu HDP, v roce 2003 a 2004 došlo k mírnému oživení ekonomiky, které přineslo v roce 2005 růst na úrovni kolem 1,6% v eurozóně a 1,7% v EU25. I přes oživení eurozóna stále zaostávala za USA, kde byl růst HDP v roce 2003-2004 vyšší a bylo očekáváno zvýšení na 5,0% v roce 2005 (odhad zveřejněným v lednu 2006 4,5%). Ekonomika USA byla tažena hlavně silným růstem produktivity.

Tabulka č. 2

Česká ekonomika: Hlavní makroekonomické ukazatele v letech 2000 - 2003

Ukazatel	2000	2001	2002	2003
HDP v %, r/r	3,9	2,6	1,5	3,2
Průmysl-tržby v %, r/r	7,7	6,0	2,7	5,8
Inflace (průměrná), r/r	3,9	4,7	1,8	0,1
Saldo SR (mld. CZK)	- 46,1	- 67,7	- 45,7	- 109,1
Státní dluh (mld. CZK)	289,3	345,0	395,9	493,2
Běžný účet platební bilance (mld.CZK)	- 104,9	- 124,5	- 136,4	- 160,6

r/r meziroční změna

Zdroj: ČSÚ. **Přístup z** http://www2.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/cr: makroekonomicke_udaje [18.1.2006]

Z pohledu české ekonomiky docházelo po období poklesu v roce 2001-2002 k mírnému oživení v druhé polovině roku 2003, které pokračovalo i v roce 2004 a 2005.

V roce 2002 pokračovalo posilování CZK proti EUR, v roce 2003 došlo k mírnému oslabení, pokračovalo posilování CZK/USD, dále došlo v tomto období ke snížení úrokových sazeb, PRIBOR se přiblížil až nad úroveň EURIBOR.

Hlavním zdrojem ekonomického růstu byla domácí poptávka a problém české ekonomiky byl spatřován v deficitu veřejných financí, kdy probíhající reforma veřejných financí byla viděna jako nedostatečná.

Tabulka č. 3

Hlavní finanční ukazatele v letech 2000 - 2003

Ukazatel	2000	2001	2002	2003
Devizové rezervy, změna ke konci období (mld.CZK)	- 31,6	- 67,2	- 216,9	- 12,9
CZK/EUR (průměr)	35,61	34,083	30,812	31,844
CZK/USD (průměr)	38,59	38,038	32,736	28,227
PRIBOR 2T (průměr)	5,30	5,15	3,61	2,30
M2 (meziroční změna v %)	5,6	13,0	3,5	6,9

Zdroj: ČSÚ. Dostupné z <http://www2.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/cr: makroekonomicke udaje> [18.1.2006]

Tabulka č. 4

Saldo veřejných financí a státní dluh jako % z HDP v letech 2000 - 2003

	2000	2001	2002	2003
Česká republika				
a) saldo veřejných financí	-4,5	-6,4	-6,4	-12,9
b) státní dluh	18,2	25,2	28,9	37,6
Slovensko				
c) saldo veřejných financí	-2,3	-6,0	-5,7	-3,6
d) státní dluh	49,9	48,7	43,3	42,8
Polsko				
e) saldo veřejných financí	-1,8	-3,5	-3,6	-4,1
f) státní dluh	36,6	36,7	41,2	45,4
Maďarsko				
g) saldo veřejných financí	-3,0	-4,4	-9,3	-5,9
h) státní dluh	55,4	53,5	57,1	59,0
Eurozóna				
i) saldo veřejných financí	0,2	-1,6	-2,3	-2,7
j) státní dluh	69,7	69,4	69,2	70,4

Zdroj: ČSÚ. Dostupné z: <http://www2.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/cr: makroekonomicke udaje> [18.1.2006]

Z uvedených údajů je patrné, že Česká republika měla dosud nejnižší deficitní saldo veřejných financí v % z HDP. Negativní byly trendy vývoje, kdy vlivem zvolené politiky vlády docházelo k silnému zadlužování, které nadále pokračovalo i v následujících letech,

včetně roku 2005.

Saldo veřejných financí v eurozóně bylo nižší, státní dluh dosahoval vyšších hodnot (zejména v Německu a Francii).

Tabulka č. 5

HDP na hlavu v zemích EU a nových členských států v roce 2003 (v %, EU 15 = 100)

Země	%
EU 15	100
SRN	100
Francie	105
Španělsko	86
Portugalsko	71
Řecko	71
Irsko	125
Finsko	102
Rakousko	111
Průměr přistupujících 10 zemí	47
ČR	62
Slovinsko	69
Slovensko	47
Maďarsko	53
Polsko	41
Estonsko	40
Kypr	76

Zdroj: Eurostat. Dostupné z: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=PORTAL

[18.1.2006]

Rizika

Externí rizika, myšleno vliv jiných ekonomik a vnějšího prostředí, byla vnímána jako

menší z důvodů snížení nestability světové ekonomiky proti předchozím rokům.

Z hlediska interních rizik české ekonomiky se jednalo hlavně o následující:

- velmi malý pokrok vývoje veřejných financí a jejich deficitu,
- pomalá reforma penzijního a zdravotního systému. Konceptuální změny a celkové reformy se zpomalily, priority politických stran byly obráceny směrem k volbám v roce 2006,
- ani v roce 2005 se nepředpokládaly žádné výraznější změny. Vývoj na politické scéně byl ovlivněn blížícími se parlamentními volbami v roce 2006.

2.13.2 Ekonomický vývoj v roce 2004 - 2005

Následující část práce se bude zabývat makroekonomickým vývojem v ČR v roce 2004-2005, který byl ovlivněn vstupem ČR do EU.

Tabulka č. 6

Hlavní makroekonomické ukazatele v letech 2004 - 2005

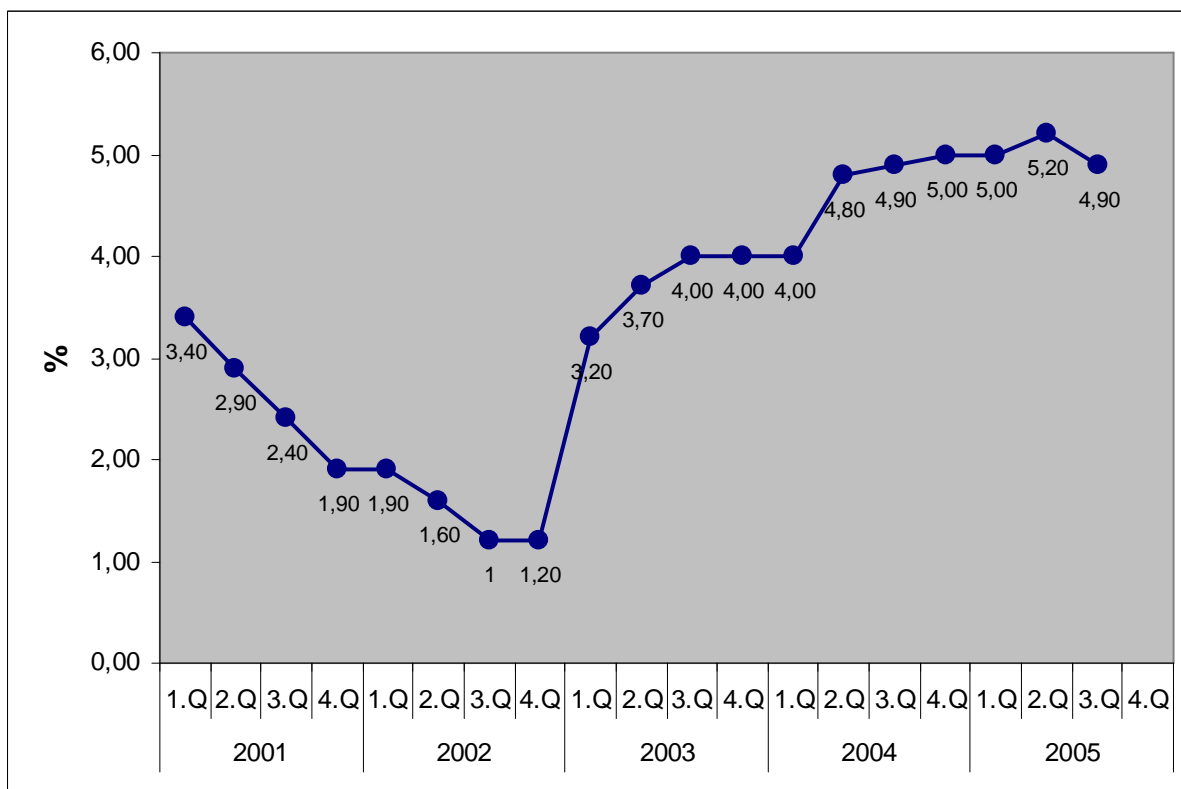
Ukazatel	2004	2005
HDP v %, r/r	4,7	6,0
Průmysl, tržby v %, r/r	9,9	8,1
Inflace v % (průměrná), r/r	2,8	1,9
Saldo SR (mld. CZK)	93,7	56,3
Státní dluh (mld. CZK)	592,9	.
Běžný účet platební bilance (mld.CZK)	-167,3	- 61,7
Devizové rezervy, změna ke konci období (mld.CZK)	- 6,8	- 92,9
CZK/EUR (průměr)	31,904	29,784
CZK/USD (průměr)	25,701	23,947
PRIBOR 2T (průměr)	2,24	.
M2 (meziroční změna v %)	4,4	8,0

Poznámky: . údaj není k dispozici

Zdroj: ČSÚ. Dostupné z: <http://www2.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/cr: makroekonomicke udaje> [30.3.2006]

Graf č. 1

Hrubý domácí produkt (stálé ceny, meziroční změna v %)

Zdroj: ČSÚ. Dostupné z: [http://www2.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/cr: makroekonomicke udaje](http://www2.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/cr: makroekonomicke_udaje) [30.1.2006]

Hrubý domácí produkt vzrostl v roce 2004 reálně meziročně o 4,7 %, v roce 2005 o 6,0 %. V běžných cenách byl v roce 2004 HDP na 1 obyvatele 271 161 Kč, tj. 2 767,7 mld. Kč celkem v běžných cenách, v roce 2005 HDP na 1 obyvatele byl 286 403, souhrnná produktivita práce vzrostla v roce 2004 oproti předchozímu roku o 4,9 %, v roce 2005 na 5,1 %.

Hospodářské výsledky roku 2004 a 2005 byly ovlivněny změnou podmínek fungování ekonomiky souvisejících se vstupem do Evropské unie. Dopady těchto změn se projeví především v širším zapojení do mezinárodní směny, což bylo patrné z výrazného růstu dovozu i vývozu zboží.

Meziročně zvýšenou poptávku podpořila především investiční aktivita ekonomických subjektů a domácností, která se promítla do vyšší tvorby hrubého fixního kapitálu (+ 5,3 % a 3,7 %). Ekonomický růst byl v roce 2004 poprvé po několika letech stimulován pozitivním vývojem zahraničního obchodu, kde rychlejší růst celkového vývozu (+ 21,4 % a 11,1 %) než dovozu (+ 18,5 % a 4,8 %) přispěl ke zlepšení salda obchodu zbožím

a službami. Výrazně kladná meziroční změna tohoto salda o 46,3 mld. Kč (v běžných cenách) totiž zvrátila dříve negativní příspěvek zahraničního obchodu k růstu HDP na vliv pozitivní. Výdaje na konečnou spotřebu v úhrnu vzrostly oproti předchozímu roku pouze o 1,4 % a 2,0 %, její složky se přitom vyvíjely diferencovaně. Zatímco výdaje domácností se zvýšily o 3,3 % a 2,6 %, instituce zařazené do sektoru vlády vydaly naopak méně.

Tabulka č. 7

Podíl zemí na zahraničním obchodu ČR v roce 2003 v %

	Vývoz	Dovoz
EU (15)	69,8	59,2
Z toho: Německo	37,0	32,6
Rakousko	6,2	4,3
Francie	4,7	4,9
Itálie	4,4	5,3
Slovensko	8,0	5,2
Polsko	4,8	4,1
Maďarsko	2,3	2,0

Zdroj: ČSÚ. Dostupné z: <http://www2.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/cr: makroekonomicke udaje> [18.1.2006]

Tabulka č. 8

Podíl zemí na zahraničním obchodu ČR v roce 2004 v %

	Vývoz	Dovoz
EU 25	85,97	71,79
EU 15	68,18	58,69

Zdroj: ČSÚ. Dostupné z: <http://www2.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/cr: makroekonomicke udaje> [28.2.2006]

Na nabídkové straně ekonomiky měl pro celkový hospodářský růst rozhodující význam vývoj hrubých přidaných hodnot objemově významných odvětví, což byly zpracovatelský průmysl s podílem na celkovém úhrnu 27,0 % (v běžných cenách), podnikatelské služby (14,6 %), obchod (12,0 %), doprava, spoje a telekomunikace (10,7

%) a stavebnictví (6,3 %). Z nich se v reálném vyjádření nejvíce dařilo odvětvím zpracovatelského průmyslu (s meziročním růstem hrubé přidané hodnoty o 7,3 %), dopravy, spojů a telekomunikací (+ 3,6 %) a obchodu (+ 3,1 %).

Vývoj inflace v roce 2004 a 2005 byl do značné míry ovlivněn administrativními zásahy, jejichž vliv hlavně v pololetí 2004 převládal nad faktory čistě tržními. Růst inflace (průměr 2,8 % a 1,9 %) byl způsoben zvýšením spotřebních daní, dopad daňových změn byl částečně eliminován předzásobením subjektů obchodujících s těmito komoditami v posledním čtvrtletí roku 2003 a tím rozložení dopadu do celého prvního pololetí 2004. Dalšími vlivy určujícími růst inflace byly hlavně nepříznivé klimatické podmínky, které se promítaly do růstu cen zemědělských komodit a růst cen dovážených vstupů, hlavně u ropy. Na druhou stranu vstup ČR do EU k 1. 5. 2004 neměl výraznější vliv na vývoj výše inflace. V průběhu roku 2004 a 2005 docházelo k zrychlení růstu inflace, zejména v druhém pololetí. Vliv mělo snížení cen dovážených zemědělských komodit, dané hlavně vysokou úrovní cen v předchozích letech a snížení dopadu růstu cen dovážených vstupů vlivem vývoje kurzu CZK/USD. Zahraniční obchod České republiky zaznamenal v roce 2004 a 2005 nejpříznivější výsledky za posledních deset let. Obrat zahraničního obchodu dosáhl hodnot, které byly v porovnání s rokem 1994 vyšší cca 3,6krát, schodek bilance zahraničního obchodu byl za uplynulých deset let nejnižší (při významně vyšších hodnotách vývozu i dovozu proti roku 1994).

Vývoj zahraničního obchodu byl v roce 2004-2005 charakterizován především:

- vysokými tempy růstu vývozu i dovozu, která znamenala dosažení jejich rekordních hodnot za dobu existence České republiky. V porovnání s rokem 2003 vzrostl vývoz v roce 2004 o 21,4 % a 11,1 % v roce 2005 oproti roku 2004, což byl nejvyšší meziroční růst od roku 1994, a dovoz byl vyšší o 18,4 % a 4,8 %. Docílená tempa růstu vývozu i dovozu přispěla k meziročnímu zvýšení obratu zahraničního obchodu. Pozitivní vliv na celoroční dynamiku zahraničního obchodu měl především jeho vývoj po vstupu České republiky do Evropské unie, kdy průměrný přírůstek vývozu činil za květen až prosinec 2004 27,4 % a dovozu 20,8 % (za leden až duben 16,3 % a 15,8 %),
- výrazným snížením schodku zahraničního obchodu, v roce 2004 byl proti roku 2003 nižší o 49,2 mld. Kč a dosáhl 20,6 mld. Kč. S výjimkou března a dubna byla pro všechny měsíce příznačná vyšší dynamika vývozu oproti dynamice dovozu. Snižování záporného salda zahraničního obchodu se projevuje od roku 2001, v roce 2000 skončila

obchodní bilance ještě schodkem 120,8 mld. Kč. K výraznému zlepšení bilance zahraničního obchodu v roce 2004 došlo v období po vstupu České republiky do Evropské unie; v lednu až dubnu bylo pasivum meziročně nižší pouze o 0,4 mld. Kč, v květnu až prosinci nižší o 48,8 mld. Kč. Zlepšení obchodní bilance se koncentrovalo teritoriálně hlavně na státy EU25 a ve zbožové struktuře výhradně na stroje a dopravní prostředky,

- pohyby ve zbožové struktuře, kde pokračovaly změny směrem k silnějšímu zastoupení sofistikovanějších výrobků ve vývozu, které se koncentrovalo do strojů a dopravních prostředků. U těchto výrobků byl patrný růst přebytku o 69,4 mld. Kč, zatímco u ostatních tříd SITC se buď meziročně prohloubil deficit, nebo kladné saldo meziročně kleslo. Nejvyšší pasivum opětovně zaznamenaly chemikálie a příbuzné výrobky, díky docílenému tempu růstu vývozu došlo však v porovnání s předchozím obdobím ke zmírnění meziročního nárůstu schodku zahraničního obchodu s těmito výrobky.

Zahraniční obchod byl před vstupem i po vstupu České republiky do Evropské unie ovlivňován řadou faktorů (administrativních a ekonomických), které buď souvisely se zapojením do rozšířeného trhu Evropské unie (a působily pouze jednorázově, resp. vedly k trvalým změnám v zahraničním obchodu), anebo s různou intenzitou ovlivňují zahraniční obchod již dlouhodobě. Z nejvýznamnějších lze především zmínit:

- změnu celních sazeb,
- společnou zahraničně obchodní politiku států EU vůči nečlenským státům,
- devizový kurz CZK vůči EUR a USD. V roce 2004 v porovnání s rokem 2003 CZK oslabila vůči EUR a posílila vůči USD v průměru o 9,8 %, v roce 2005 pokračovalo posilování CZK vůči EUR i USD,
- příliv přímých zahraničních investic,
- domácí spotřebitelskou poptávku,
- růst průmyslové výroby a tržeb z průmyslové činnosti,
- vnější prostředí.

Podle údajů o pokladním plnění státního rozpočtu skončilo hospodaření státního rozpočtu za rok 2004 výsledným schodkem ve výši 93,7 mld. Kč, což je o 21,2 mld. Kč méně než stanovil zákon o státním rozpočtu na rok 2004. Pro rok 2005 je pouze odhad schodku rozpočtu ve výši 56,3 mld. Celkové příjmy 2004 dosáhly výše 769,3 mld. Kč a jsou o 15,3 mld. Kč nad úrovní rozpočtu, celkové výdaje byly čerpány v objemu 862,8

mld. Kč a proti rozpočtu jsou nižší o 6,2 mld. Kč.

V poměrovém vyjádření ve vztahu k celkové produkci české ekonomiky tento výsledek znamená, že se schodek státního rozpočtu za rok 2004 snížil na 3,4 % HDP. V kontextu veřejných financí pak došlo za rok 2004 ke snížení deficitu celého veřejného sektoru na 3,9 % HDP.

Celkové výsledky státního rozpočtu za rok 2004 a 2005 lze v souhrnu považovat za příznivé z hlediska plnění schváleného státního rozpočtu, ale nepříznivě se projevuje vývoj v kontextu reformy veřejných financí.

Nižší schodek státního rozpočtu byl ovlivněn zhruba ze dvou třetin vyšším plněním příjmů, zejména nedaňových a ostatních, a z jedné třetiny úsporami ve výdajích.

Z pohledu vývoje finančních ukazatelů byla jejich úroveň na předpokládané úrovni. Určité obavy hlavně v řadách exportérů budil vývoj kurzu CZK/EUR a CZK/USD, kde pokračovalo další posilování koruny.

Globální oživení vedlo v roce 2004 a 2005 k pozitivnímu vývoji hospodářského cyklu české ekonomiky. Růst inflace v roce 2004 i v roce 2005 způsobily nákladové šoky, došlo ke zdražení ropy i při zohlednění vývoje devizového kurzu, protiinflačně však působily ceny zemědělských výrobců a ceny potravin.

Pro pokračování konjunktury existují dobré vnější i vnitřní předpoklady. Ekonomika pracuje pod svými potenciálními možnostmi, silná poptávka ze zahraničí spolu se stimulačními měnovými podmínkami může vést k pokračování neinflačního růstu.

ČNB předpokládá udržení dosavadního tempa růstu HDP či jeho mírnou akceleraci, prognóza inflace centrální banky se nachází poblíže středu inflačního cíle, s rostoucí inflací je v makroekonomické prognóze ČNB konzistentní mírný nárůst úrokových sazeb v delším období. Vyšší úrokové sazby by neměly zvýšit úrokové riziko a zhoršení podmínek pro finanční stabilitu.

Vývoj makroekonomického rámce v roce 2004 a 2005 s sebou nepřinesl neočekávané výkyvy, hlavní hodnocené makroekonomické veličiny se pohybovaly v předpokládaných mezích. Z hlediska hodnocení vstupu do EU lze konstatovat spíše pozitivní dopady, které se promítly hlavně ve vývoji zahraničního obchodu a růstu HDP.

2.14 Finanční trhy

Změny probíhající na finančních trzích

Na finančních trzích můžeme v posledních letech sledovat určité změny, které jsou typické pro světové i evropské finanční trhy a provázejí také trhy v České republice.

Globalizace představuje spojení národních finančních trhů v globální trh. Dílčí národní trhy se stávají součástí internacionálních trhů, příkladem procesu je propojení trhů Evropské unie, amerických a asijských.

Restrukturalizace vede ke vzniku velkých a silných finančních institucí a finančních skupin, jejichž součástí jsou banky, pojišťovny, investiční společnosti, penzijní fondy...). Prostřednictvím fúzí, rozšiřováním finančních činností v oblasti investiční, obchodní, poradenské, pojišťovací a leasingu se snaží nabídnout spotřebiteli širokou škálu produktů.

Aby obstály v konkurenčním boji musí finanční instituce snižovat náklady, fúzemí a převzetím se snižuje jejich počet a v boji o klienta využívají nových nástrojů marketingu.

Finanční instituce typu penzijních fondů, investičních fondů a společností, které soustřeďují volné prostředky přebytkových jednotek, mají na finančních trzích stále významnější pozici.

Integrační procesy vedou ke sbližování trhu primárního a sekundárního, národního a mezinárodního, promptního a termínového, akciového a dluhopisů.

Finanční deriváty a rozšíření obchodů s nimi představují další doménu posledních desetiletí. Derivátové trhy představují velice likvidní trhy, sloužící k zajištění před vysokou volatilitou a umožňující spekulaci. Obchody s finančními deriváty typu opce, financial futures a swapů představují významný podíl na burzovních obchodech.

Inovace v oblasti technické a technologické umožňují rychlejší komunikaci, snadnější přístup klienta k finanční instituci, snížení počtu obchodních míst. Rychlý tok informací, jejich zachycení včetně analýzy, vyhodnocení, uložení a vyhledávání je předpokladem pro úspěšný boj s konkurencí.

Znalosti a vysoké požadavky na kvalifikaci jsou podmínkou úspěšného investičního rozhodování, monitorování finančního trhu, prognózování dalšího vývoje a provádění analýz peněžního i kapitálového trhu.

Rizika a nestabilita je nejen jevem finančních trhů nových, ale vzhledem ke

globalizaci může se krize rozvinutá v jedné zemi rychle přenést na trh světový. Globalizace finančních trhů vede k stejnému cenovému vývoji evropských a amerických finančních instrumentů vyjádřených ve stejné měně a poklesu reálných výnosů. Na finančních trzích se současně projevují nízké reálné úrokové sazby a nadbytek světové likvidity. Pokud srovnáme úrokové sazby s aktuální i očekávanou inflací vyplývá, že v USA, Číně a již také v Japonsku jsou reálné úrokové sazby záporné a v eurozóně se pohybují kolem nuly.

Historicky nízké jsou také reálné výnosy odvozené z cen indexovaných dluhopisů. Na nízké výnosy reagují vysoké ceny ostatních finančních i nefinančních aktiv včetně nemovitostí. Reálný výnos nižší než přirozená úroková míra vede k zadlužování domácností.

Měnové a finanční podmínky pomáhaly brzdit pokles cen akcií po jejich propadu v letech 2000 až 2001 a přispívaly k obratu a jejich růstu. V roce 2004, 2005 byly ceny akcií stabilní. Ceny podnikových dluhopisů jsou vyšší, což je odrazem zlepšujících se bilancí podniků. Současné vysoké ceny aktiv a míra zadluženosti přirozeně odráží nízké reálné výnosy na finančním trhu a vede ke spekulativnímu chování. Podmínky mohou podporovat vznik finančních bublin, tj. může docházet k nadměrnému růstu cen nemovitostí, očekávání vysoké výnosnosti akcií a nízké míře úspor, růstu spotřebitelských půjček a nadměrné spotřebě. Nízká výnosnost standardních aktiv může stimulovat investice do rizikových aktiv, například dluhopisů spekulativního stupně. Tyto problémy mohou vést k ohrožení finanční stability při návratu reálných sazeb a výnosů na normální úroveň.

Rizika

Rizika pro střednědobě udržitelný ekonomický růst a pro stabilitu finančních trhů vyplývají z nejistého vnějšího a vnitřního vývoje a intenzity protisměrně působících vlivů.

Rostou ceny energetických zdrojů a dalších komodit, tento inflační tlak by mohl být tlumen poptávkou po českém zboží a službách.

Rizikem by mohlo být zpomalení růstu exportů do EU v případě, kdy by došlo k výraznějšímu zhodnocení koruny oproti euru.

Domácím zdrojem nejistoty může být růst mezd v podnikatelské sféře.

Rozpočty vykazují schodky a roste vládní dluh i v současné růstové fázi ekonomiky, reforma veřejných financí je nutností, zejména systému sociálních výdajů. Předpokládané snižování rozpočtového deficitu v je ve srovnání s ostatními novými členy EU pomalé.

Stav se projevuje v ratingu České republiky (agentura S&P snížila hodnocení korunového dlouhodobého dluhu od roku 1998 třikrát z původního stupně AA na současnou úroveň A a), snížení v září roku 2004 bylo ovlivněno velikostí vládních rozpočtových schodků a nedůvěrou v jejich budoucí snižování. To vede k nárůstu rizikové prémie a zvýšeným nákladům na další financování vlády.

Zvyšuje se nejistota ohledně budoucí výše daní a také ohledně velikosti a struktury vládních výdajů a vládou vyvolané poptávky, což znesnadňuje dlouhodobé finanční plánování firem, domácností i veřejného sektoru.

Zvýšení volatility devizového kurzu české měny by znamenalo zhoršení podmínek pro podnikání a zvýšení rizik pro finanční stabilitu.

Finanční sektor České republiky 2004-2005

Vývoj ekonomiky byl pro stabilitu finančního sektoru příznivý, česká ekonomika rostla, i když celkové oživení v eurozóně bylo pomalejší. Rizika pro finanční sektor postupně klesala a došlo k dalšímu zvýšení výkonnosti a stability finančního sektoru. Tento vývoj navázal na předchozí změny, ke kterým docházelo v 90. letech, zejména na proces privatizace velkých bank a očištění bilancí bank převedením a odprodejem špatných pohledávek do transformačních institucí. Ke stabilitě přispěla transformace investičních fondů a snížení počtu investičních společností, fondů i obchodníků s cennými papíry a přeregistrace, docházelo ke koncentraci činností, k fúzím a k zániku některých subjektů.

Na finančním trhu byl posílen výkon dohledů, zavedeno jednotné účetnictví pro finanční instituce (banky, spořitelny a úvěrní družstva, penzijní fondy, investiční společnosti a investiční fondy, obchodníky s cennými papíry, vyjma účetnictví pojišťoven).

Rozvoj aktivit na finančním trhu se vstupem do EU s sebou přinesl uplatnění principu jednotné licence a volného vstupu na tento trh.

Mezinárodní srovnání

Velikost finančního sektoru v České republice měřená podílem aktiv na HDP v porovnání s evropským průměrem a např. s Rakouskem a Portugalskem je poloviční. Finanční zprostředkování v České republice se blíží řeckému a finskému finančnímu systému, v porovnání se středoevropskými členskými zeměmi EU je finanční sektor

největší a jeho jádrem je rozvinutý bankovní sektor.

ČR zaostává za vyspělými zeměmi EU v úvěrové emisi, objem úvěrů je v relativním vyjádření (včetně vládního sektoru) až třikrát nižší. To je způsobeno dosud nižším zadlužením domácností, podíl úvěrů domácnostem na celkových úvěrech je ve srovnání s EU zhruba poloviční, nižším, i když rychle rostoucím zadlužením vlády a nižším objemem úvěrů v podnikovém sektoru.

Přestože jsou rozdíly ve váze finančního sektoru ve srovnání s vyspělými zeměmi EU, struktura je podobná. Česká republika vykazuje finanční strukturu, ve které je zastoupeno 74 % bankovních aktiv (obdobně v Polsku 76 %, v Maďarsku 82 % a ve Slovinsku 83 % bankovních aktiv) a blíží se svou strukturou evropským zemím kde se podílí bankovní aktiva (např. v Rakousku) zhruba 75 %.

Struktura finančního sektoru

Od poloviny 90. let existují základní segmenty stávající finanční struktury ČR (banky, družstevní záložny, pojišťovny, penzijní fondy, investiční společnosti a fondy, leasingové společnosti a další finanční instituce). V průběhu vývoje došlo k určitým strukturálním změnám: bankovní aktiva v absolutně rostla, jejich podíl na finančním sektoru však klesal v souvislosti s expanzí nebankovních subjektů a produktů.

Diferenciace a rostoucí konkurence na trhu úvěrů a vkladů vedla k větší rozmanitosti v nabídce produktů:

- pojištění a penzijní fondy díky státnímu příspěvku nabídly obyvatelstvu příležitost ke střednědobému i dlouhodobému investování, otevřené podílové fondy ke zhodnocení krátkodobých vkladů,

- leasingové společnosti poskytují zdroje malým a středním podnikatelům i domácnostem k financování dlouhodobého majetku,

- konkurenci bankám představují spotřebitelské úvěry a splátkové prodeje nabízené nebankovními finančními a obchodními institucemi.

Proces diverzifikace proběhl i v rámci bank, čtyři velké banky stojí v čele konsolidovaných finančních celků a dceřinými společnostmi významně kontrolují vybrané segmenty finančního trhu. Působí v pojišťovnictví a penzijním připojištění, podnikají na kapitálovém trhu, v oblasti finančního leasingu, factoringu a obchodu s nemovitostmi. Značná část těchto služeb na trhu depozit a úvěrů je zaměřena na

domácnosti.

Tabulka č. 9

**Podíly jednotlivých skupin bank na vybraných ukazatelích bankovního sektoru v %
(banky s licencí k 30.9.2005)**

	31.12. 2002	31.12. 2003	31.12. 2004	2005			
				31.03.	30.06.	30.09.	31.12.
Aktiva celkem							
Bankovní sektor celkem	100,0	100,0	100,0 0	100,00	100,00	100,00	100,00
v tom:							
velké banky	62,73	62,11	59,77	61,76	62,30	62,21	62,24
střední banky	17,73	16,39	16,69	16,44	16,52	16,22	15,37
malé banky	1,53	1,45	1,55	1,61	1,68	2,10	2,19
bank pobočky zahraničních	9,74	9,55	10,01	8,10	8,00	7,94	7,93
stavební spořitelny	8,28	10,51	11,99	12,09	11,50	11,53	12,27
Hrubé úvěry celkem							
Bankovní sektor celkem	100,00	100,0 0	100,00	100,00	100,00	100,00	100,0
v tom:							
velké banky	62,81	61,07	59,68	57,78	57,86	58,21	58,05
střední banky	20,77	21,88	22,17	23,90	23,84	23,08	22,83
malé banky	0,79	1,20	1,76	2,08	2,11	2,35	2,49
bank pobočky zahraničních	10,06	8,40	7,26	7,98	7,70	7,66	7,57
stavební spořitelny	5,57	7,45	9,13	8,26	8,48	8,70	9,05
Vklady klientů celkem							
Bankovní sektor celkem	100,00	1 00,00	1 00,00	100,00	100,00	100,00	100,0
v tom:							
velké banky	69,17	6 8,40	6 4,52	65,16	63,99	64,09	63,74
střední banky	14,29	1 1,67	1 1,29	11,25	11,75	11,80	11,32
malé banky	1,87	1 ,49	1 ,71	1,77	1,78	2,34	2,40
bank pobočky zahraničních	2,98	3 ,51	5 ,30	4,96	6,23	5,72	6,15
stavební spořitelny	11,69	1 4,93	1 7,18	16,86	16,25	16,05	13,39

Zdroj: ČNB. Dostupné z:

http://www.cnb.cz/www.cnb.cz/cz/dohled_fin_trh/bankovni_dohled/bankovni_sektor/zakl_uk_bank_sekt/index.html. [31.3.2006]

Struktura trhu

Ve struktuře trhu probíhal v jednotlivých segmentech finančního sektoru odlišný vývoj. V bankovníctví a v rámci penzijních fondů klesaly počty organizací

působících v odvětví (v bankovníctví ze 40 v r. 2000 na 36 k 30. 9. 2005 a v sektoru penzijního připojištění ve stejném období z 19 na 12, v pojišťovnictví se jejich počet stabilizoval od roku 1997 na cca 40. Pět největších společností kontroluje 75 % finančního trhu.

Jednotlivé segmenty mají specifika: banky se snaží získávat nové klienty pro úvěrové obchody a konkurence na této části trhu narůstá, trh depozit zůstává v rukou menšího počtu bank. Na trhu vkladů domácností se prosazuje konkurence vůči třem dominantním bankám jen ze strany stavebních spořitelen (velké banky udržovaly pozici přes dceřiné stavební spořitelny).

Na trhu životního pojištění měla dlouhodobě výsadní postavení domácí pojišťovna, které konkurují zejména pojišťovny působící v rámci finančních skupin v čele s bankami. Převzetím některých problémových penzijních fondů posílila zahraniční konkurence se specializací na pojistný trh, silné postavení si udržely i dceřiné společnosti domácích bank. V roce 2004 velké banky kontrolovaly téměř 36 % trhu penzijního připojištění, 24 % trhu životního pojištění ale pouze 5 % neživotního pojištění. Na kapitálovém trhu banky (jako největší investiční zprostředkovatelé) prostřednictvím dceřiných investičních společností obhospodařovaly domácí investiční fondy a většinu aktiv domácích otevřených podílových fondů.

2.15 Bankovní sektor

Ziskovost a efektivnost

Stabilita bankovního sektoru byla v uplynulém období pozitivně ovlivněna vývojem ziskovosti, tvorba zisku zvyšovala schopnost bank absorbovat i vyšší rizika podnikání a vytvářela příznivé prostředí pro růst úvěrové emise.

Podnikání na finančním trhu s sebou přináší nutnost zkoumání průběžných i konečných výsledků hospodaření, jejich příčin a způsobů jejich dosažení. K vyjádření výstupů podnikatelské činnosti se používají ukazatele efektivnosti, ziskovosti a produktivity.

Efektivnost měří stupeň efektivního využívání výrobních faktorů a zabývá se vzájemnými vztahy produkčních vstupů a výstupů. Celkovou efektivnost banky lze rozdělit na čtyři složky: efektivnost z rozsahu (scale efficiency), efektivnost ze zaměření (scope efficiency), technickou efektivnost (technical efficiency) a alokační efektivnost

(allocative efficiency).

Banka dosahuje efektivnosti z rozsahu, pokud operuje na takové úrovni, která přináší konstantní výnosy z rozsahu. Efektivní z hlediska zaměření činnosti se banka stává funguje-li ve správně zvoleném a diverzifikovaném souboru činností. Jestliže banka maximalizuje svůj výstup využitím daného množství vstupů, můžeme ji pokládat za technicky efektivní. Technická efektivnost je v odborné literatuře analyzována v nejširší míře a byla i použita v této práci. Dosažení alokační efektivnosti je možné volbou takových vstupů, jež vedou při dané ceně vstupů a úrovni produkční technologie k minimálním nákladům. Teoreticky je tedy banka efektivní, produkuje-li takový objem a strukturu výstupu, který maximalizuje zisk.

Tabulka č. 10

Ziskovost bankovního sektoru (absolutní ukazatele v mld. Kč, banky s licenci k 30.9.2005)

	31.1 2. 2002	31. 12. 20 03	31.12 2004	2005			
				31.0 3.	30.06.	30.9.	31.1 2.
Absolutní ukazatele v mil. Kč							
Zisk z finanční činnosti	91 367	90 252	103 486	26 451	54 947	82 227	.
v tom:							.
úrokový zisk	55 201	54 303	59 760	15 492	31 479	47 706	.
zisk z poplatků a provizí	23 514	6 343	31 326	7 894	15 884	23 756	.
zisk z akcií a podílů	1 122	824	1 369	40	1 651	2 099	.
zisk z ostatních finančních operací	11 530	8 783	11 031	3 025	5 933	8 666	.
operace s cennými papíry	1 614	751	3 115	970	2 960	2 972	.
devizové operace	5 441	5 818	8 889	1 229	2 933	2 704	.
Derivátové operace (kromě zajišťovacích)	4 411	2 214	-975	826	39	2 990	.
převod pohledávek k obchodování	63	0	2	0	0	0	.

Správní náklady	46 975	47 513	48 819	12 402	25 097	37 574	.
Čistá tvorba rezerv, opravných položek, odpisy a ztráty z převodu pohledávek	8 537	733	10 274	2 051	4 737	7 331	.
Ostatní provozní náklady (-) resp. výnosy (+)	4 059	- 755	932	3 226	3 191	3 046	.
Podíly na zisku (ztrátě) účastí s rozh. nebo podst.vlivem	0	-2	41	0	76	76	.
Hrubý provozní zisk	39 914	41 251	45 366	15 224	28 380	40 445	.
Mimořádné náklady (-) resp. výnosy (+)	1 705	11	-10	1	-1	0	.
Hrubý zisk před zdaněním	41 619	41 262	45 355	15 225	28 380	40 445	.
Daň z příjmu	11 223	11 068	12 503	3 549	5 626	8 515	.
Čistý zisk (+) resp. ztráta (-)	30 396	0 193	32 852	11 676	22 754	31 930	.

. údaj není k dispozici

Zdroj: ČNB.Dostupné z:

http://www.cnb.cz/www.cnb.cz/cz/dohled_fin_trh/bankovni_dohled/bankovni_sektor/zakl_uk_bank_sekt/index.html. [18.1.2006]

Analýza ziskovosti se zaměřuje na vztah mezi výnosy a náklady a na úroveň zisku ve vztahu k výši kapitálu, objemu aktiv či investic.

Měření efektivnosti a ziskovosti

Nejčastější metodou měření finančních výsledků bankovního podnikání je analýza využívající poměrových ukazatelů, která je pokládána za nezastupitelnou metodu při hodnocení dílčích aspektů celkové bankovní podnikatelské činnosti jako ziskovosti, nákladovosti, kvality úvěrového portfolia, likvidity a dalších (např. Vodová 2002).

Provedená analýza efektivnosti a ziskovosti je založena na datech, která z části pocházejí z vlastních výpočtů, z finančních výkazů bank a statistik centrálních bank. Analýza využívá údaje bank z pěti zemí: Česka, Finska, Maďarska, Polska a Slovenska za roky 2000 a 2001. Soubor tvořily banky s podílem minimálně 90 % na trhu.

K základním ukazatelům ziskovosti v bankovním sektoru patří: čistý zisk vztažený na celková aktiva, ROA (return on assets) a čistý zisk vztažený ke kapitálu banky, ROE (return on equity).

Pro analýzu vzájemných vztahů efektivnosti a ziskovosti byl zvolen ukazatel ROE. Následující tabulka zahrnuje přehled průměrné ziskovosti bankovních sektorů analyzovaných zemí.

Tabulka č. 11

Průměrná ziskovost bankovních sektorů (ROE)

	Česko	Finsko	Maďarsko	Polsko	Slovensko
2000	11,99 %	22,61 %	14,50 %	12,09 %	8,9 %
2001	12,97 %	21,68 %	19,55 %	12,27 %	17,07 %

Zdroj: eurostat, centrální banky jednotlivých zemí, leden 2005

Výsledky analýz provedených po roce 2000 naznačují snížení ziskovosti ve vyspělých tržních ekonomikách (například Turati, 2001), stabilitu či velmi mírné zlepšování efektivnosti bank v tranzitivních a vyspělých ekonomikách střední Evropy v na přelomu 20. a 21 století (empirické výzkumy 2000 Casu a Molyneux, 2002 Grigorian a Manole, 2002, Stavárek). Na druhé straně ziskovost měřená ukazatelem ROE vzrostla v analyzovaných i v dalších zemích během uvedeného období velmi významně.

Tabulka č. 12

Ziskovost a efektivnost bankovního sektoru (propočtové ukazatele, banky s licenci k 30.9.2005)

	31.12.2	31.12.2003	31.12.2004	2005			
				31.03.	30.06.	30.09.	31.12.
Propočtové ukazatele							
Zisk z bankovní činnosti k průměrným aktivům v %	3,71	3,62	3,96	3,98	4,05	3,97	.
Čistý zisk k průměrným aktivům v %	1,24	1,21	1,26	1,76	1,68	1,54	.
Čistý zisk ke kapitálu (Tier 1) v %	27,4 1	23,80	23,34	32,06	30,09	27,6 3	.
Výnosnost úvěrů v %	4,88	3,92	3,77	4,12	3,98	3,92	.
Nákladovost vkladů v %	2,82	1,89	1,64	1,75	1,65	1,60	.
Úrokové rozpětí v %	2,06	2,03	2,13	2,37	2,33	2,32	.
Počet pracovníků v bankovním sektoru	39 493	39 004	38 158	38 011	38 028	37 976	.
Na 1 pracovníka připadá v tis. Kč							

bilanční sumy	62 824	64 806	69 070	71 346	75 238	76 645	.
zisku z bankovní činnosti	2 313	2 314	2 712	2 784	2 890	2 887	.
čistého zisku	770	774	861	1 229	1 197	1 121	.
provozních nákladů	1 189	1 218	1 279	1 305	1 320	1 319	.
nákladů na zaměstnance	559	600	643	672	673	682	.
Počet bankovních míst	1 631	1 670	1 785	1 804	1 805	1 807	.
Správní náklady k průměrným aktivům v %	1,91	1,90	1,87	1,87	1,85	1,81	.

. údaj není k dispozici

Zdroj: ČNB. Dostupné z:

http://www.cnb.cz/www.cnb.cz/cz/dohled_fin_trh/bankovni_dohled/bankovni_sektor/zakl_uk_bank_sekt/ukazatele_tab04a.html [18.1.2006]

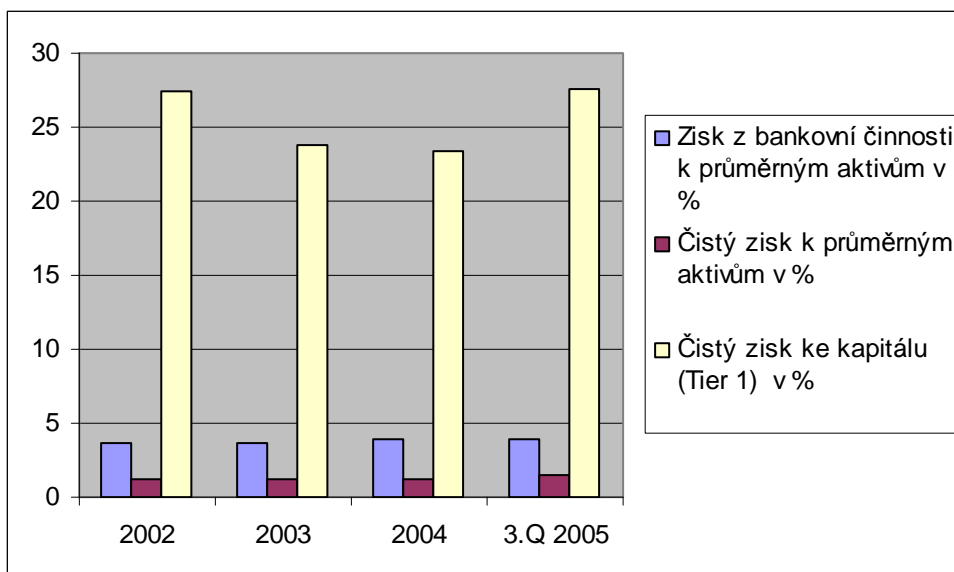
Efektivnost je rozhodující v utváření tržní struktury. Vyšší efektivnost rozšiřuje možnosti k realizaci vyšších příjmů a růstu ziskovosti. Ziskovým bankám se daří zvyšovat své postavení na trhu a roste koncentrace. Existuje tedy závislost mezi efektivností a ziskovostí.

Na koncentrovaném trhu dosahují banky s rozhodujícím tržním podílem monopolní rentu. Banky jsou schopny zvyšovat ceny a snižovat objem nabízených služeb a produktů, což má dopad na zákazníka. Malá konkurence zhoršuje bankovní efektivnost, protože manažeři bank nemají zájem snižovat náklady a preferují vyšší ceny služeb a produktů.

Vzájemný vztah efektivnosti a ziskovosti nelze zobecňovat, protože obě veličiny i jejich závislosti ovlivňuje mnoho specifických faktorů jednotlivých bankovních sektorů jako jsou koncentrace, stabilita, ale také bankovní tradice a kultura.

Graf č. 2

Ziskovost bankovního sektoru v letech 2002-2005

Zdroj: ČNB. Dostupné z:

http://www.cnb.cz/www.cnb.cz/cz/dohled_fin_trh/bankovni_dohled/bankovni_sektor/zakl_uk_bank_sekt/ukazatele_tab04a.html [18.1.2006]

Bankovní sektor v ČR v roce 2004 a 2005 navázal na kladné výsledky hospodaření předcházejících let. Zisk k 30. 9. 2005 dosáhl 82,228 mld. Kč, což bylo více než ve stejném období předcházejícího roku, a posílil tak finanční stabilitu sektoru jako celku. Výsledky naznačují, že celková úroveň čistého zisku za rok 2005 bude vyšší než v předcházejícím roce. Důvodem růstu bylo především vyšší tempo růstu zisku z finanční činnosti.

Zisk z finanční činnosti se pohyboval za poslední 3 roky kolem úrovně 90 mld. Kč, úrokový zisk tvořil 59 % z celkové tvorby zisku z finanční činnosti.

V roce 2005 byly základní sazby centrální banky historicky na nejnižší úrovni (i v porovnání se sazbami ECB), v říjnu 2005 centrální banka přistoupila k jejich zvýšení.

Růst zaznamenal zisk z poplatků a provizí vlivem růstu objemů bankovních služeb, využívání platebních karet, rozmachu spotřebitelských a hypotečních úvěrů. Poplatky se banky snažily směřovat klienty na levnější distribuční kanály a obsluhu účtů (např. internet či mobilní telefon) nevyžadující přímou osobní účast pracovníka banky. Téměř tři čtvrtiny zisku z poplatků a provizí získaly banky z platebního styku a z úvěrových činností, nezanedbatelná není ani cena zaplacená za poradenství a poplatky, které jsou vázány na různé balíčky služeb. Podíl zisku z poplatků a provizí na celkové tvorbě zisku z finanční činnosti dosáhl v ČR v roce 2004 hodnoty 31,3 % (2003 26,3%) a byl o 3 % vyšší, než činil průměr v nových členských zemích EU.

Banky ve sledovaném období přikročily ke zvýšení poplatků za bankovní služby, v roce 2005 byl dán podnět k prozkoumání, zda tři největší banky neuzavřely kartelovou dohodu. Ta však nebyla prokázána a konkurence na bankovním trhu by měla snižovat rizika nadměrného zvyšování cen finančních služeb.

Úrokový zisk závisí na objemech úvěrů a depozit a na úrokových sazbách, které jsou podmíněny výší úvěru (vkladu) a rizikovým profilem dlužníka. V prvním pololetí 2004 bylo tvořeno 6,9 % celkového úrokového zisku bank operacemi s vládním sektorem, 39,5 % operacemi s klienty, 19,4 % operacemi s bankami včetně centrální banky, 30 % dluhovými cennými papíry (především státními) a 4,2 % zajišťovacími úrokovými deriváty. Největší podíl tak připadá na zisk plynoucí z klientských operací, které představují nejrizikovější složku.

Úroková marže z operací s domácnostmi v červnu 2004 dosáhla 6,76 bodu, zatímco v sektoru nefinančních podniků pouze 3,31 bodu. Vyšší úročení úvěrů obyvatelstva odráží vysoké transakční náklady spojené s velkým množstvím úvěrů o relativně malých částkách.

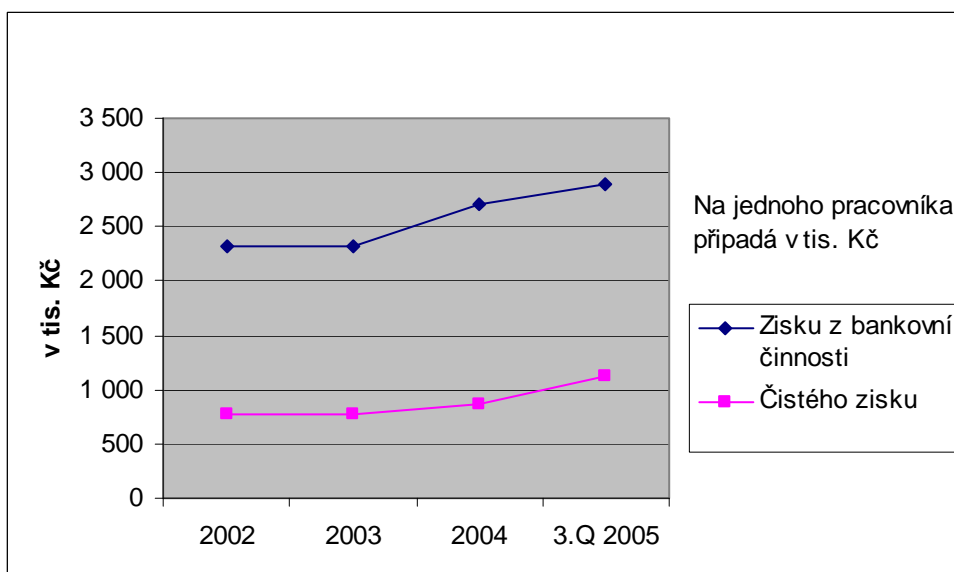
Podnikový sektor vnímá úrokové sazby úvěrů citlivěji než obyvatelstvo. Zafixování sazeb vytváří riziko vyplývající z budoucího neočekávaného pohybu sazeb. V prvním pololetí 2004 si zvolily floating (nebo fixaci do 1 roku) domácnosti pro 12,2 % všech úvěrů na nákup bytových nemovitostí, 59,2 % těchto úvěrů mělo sazbu zafixovanou na dobu delší než 5 let. Podniková sféra naopak zvolila floating či fixaci do 1 roku pro 89,2 % všech nově čerpaných úvěrů a jen 4,2 % mělo sazbu zafixovanou na období delší než 5 let. Zafixování sazeb vedlo v uplynulém období u stavebních spořitelén k nedostatečné úrovni dosahovaného úrokového rozpětí, a tím i k poklesu zisku z úroků.

Ziskovost bankovního sektoru vyjádřená jako podíl čistého zisku na aktivech nadále rostla a pohybovala se na vysoké úrovni.

Vedle ziskovosti je důležitý vývoj nákladů. Relevantní jsou správní náklady a především náklady na zaměstnance (necelých 50 % správních nákladů k 30. 6. 2004). Efektivnost vyjádřená podílem správních nákladů a zisku z finanční činnosti (cost-income) se v letech 2000 až 2004 pohybovala mezi 51 % až 54 %, vývoj v roce 2005 naznačil další pozitivní vývoj.

Graf č. 3

Zisk bank na jednoho pracovníka v letech 2002-2005 (v tis. Kč)

Zdroj: ČNB.

http://www.cnb.cz/www.cnb.cz/cz/dohled_fin_trh/bankovni_dohled/bankovni_sektor/zakl_uk_bank_sekt/ukazatele_tab04a.html [18.1.2006]

Růst produktivity práce měřené objemem bilanční sumy spravované jedním zaměstnancem se po poklesu v roce 2002 od 2. poloviny 2003 zrychluje a k 30. 9. 2005 dosáhl meziročně kolem 10 %. Dosažená produktivita z bankovní činnosti k 30. 9. 2005 byla 2 887 tis. Kč na jednoho pracovníka (v roce 2004 2 712 tis. Kč na jednoho pracovníka), čistý zisk k 30. 9. 2005 1 121 tis. Kč na jednoho pracovníka. Produktivita práce vyjádřená ziskem z finanční činnosti vygenerovaným jedním pracovníkem vzrostla meziročně o 12 %.

Kapitál

Čistý zisk se stal významným zdrojem kapitálu bank a snižuje potenciální finanční zranitelnost bank. Zisk vstupuje do kapitálu bank ve formě nerozděleného zisku a fondů tvořených ze zisku.

V předcházejících letech banky ponechaly rozhodující část zisku ve formě nerozděleného zisku, v roce 2004 se rozhodly vyplatit podstatnou část zisku z roku 2003 ve formě dividend. Týkalo se to především skupiny velkých bank, na dividendách byla vyplacena i část nerozděleného zisku z předchozích let. Na odlivu zisku z ČR do zahraničí se bankovní sektor podílí zhruba 40 %. Odliv dividend přispívá k zvyšování schodku bilance výnosů, a k prohlubování schodku běžného účtu platební bilance.

Kapitálová přiměřenost bank v ČR a její vývoj je shodný s vývojem v ostatních nových členských zemích EU. Deset nových členů vykázalo v roce 2003 hodnotu průměrné kapitálové přiměřenosti 13,6 %, v ČR v roce 2003 14,5 %. V roce 2005 (stav k 3. čtvrtletí) došlo k jejímu poklesu na 12,4 % především v důsledku dynamického růstu rizikově vážených aktiv.

Úroveň kapitálového vybavení bankovního sektoru je vysoká a byla by byla schopná udržet 8 % hladinu kapitálové přiměřenosti i v případě významnějších neočekávaných šoků. V rámci modelu zátěžového testování ČNB bankovní sektor prokázal odolnost vůči hypotetickým změnám makroekonomických proměnných, a to ve dvou šokových scénářích představujících kombinace mírnějších i poměrně vysokých nepříznivých změn úrokových sazeb, měnového kurzu a kvality úvěrů.

Struktura aktiv

Nejvýznamnějšími složkami aktiv jsou úvěry a rychle likvidní aktiva s podíly kolem 37 % na bilanční sumě. Úvěry představují rizikovější složku celkových aktiv, rychle likvidní aktiva mají zaručené, ale ne příliš vysoké výnosy. Důležitý pro aktiva je vývoj státního dluhu poskytující bankám bezrizikové investiční příležitosti.

V poptávce po úvěrech sehrály roli nízké úrokové sazby. Banky se orientovaly na drobnou klientelu, rozšířily svoji nabídku úvěrů na bydlení a spotřebitelských úvěrů, rostoucí úvěrová emise přispěla k růstu bilanční sumy sektoru. Rizikem bylo zpomalení růstu ekonomiky, které by vedlo ke zhoršení bilance podniků a domácností a pro banky by vzrostlo úvěrové riziko.

V první polovině roku 2004 byla uzákoněna tzv. americká hypotéka.

Vývoj úvěrů a kreditního rizika

Pohledávky za klienty k 30. 9. 2005 dosáhly 1 146,1 mld. Kč, meziroční růst úvěrové emise v roce 2004 překročil 10 %, k 30. 9. 2005 dosáhl 6,7 %. Od roku 2002 je zřetelný trend růstu úvěrů obyvatelstvu, který v roce 2005 pokračoval, mírnější je růst bankovních úvěrů podnikové sféře, nepatrně vzrostly i úvěry živnostníkům.

Úvěry podnikové sféře tvoří nejvýznamnější složku celkové úvěrové emise bank, většina je poskytována v domácí měně, z hlediska splatnosti převažují krátkodobé úvěry (41,6 % z celkových úvěrů k 30. 9. 2005), jejich podíl na celku se však meziročně snížil ve

prospěch střednědobých a dlouhodobých úvěrů, struktura doby splatnosti naznačuje růst jejich použití na investice. Bankovní úvěry jsou významnou, ale nikoli jedinou formou externího financování podnikové sféry, činí necelých 30 % cizích zdrojů podnikové sféry.

V roce 2005 pokračoval růst úvěrů obyvatelstvu a meziroční nárůst zadlužení sektoru byl 36 %. V mezinárodním srovnání je dynamika růstu úvěrů sektoru obyvatelstva vysoká, trend vývoje těchto úvěrů je odlišný od většiny původních členských zemí Evropské unie, kde dochází k jejich poklesu. Narůstá zadlužení obyvatelstva, rostou úvěry na bydlení, tj. hypoteční úvěry a úvěry ze stavebního spoření, zpomaluje se růst bankovních spotřebitelských úvěrů. Banky se začaly na sektor obyvatelstva zaměřovat až od konce roku 2001, růst úvěrů obyvatelstvu v uplynulém období předstihoval vývoj mezd a platů. Nákupy na dluh, splátkové prodeje, leasing a půjčky z úvěrových karet dále zvyšují celkovou zadluženost domácností, roste průměrná výše nabízených úvěrů, současně roste výše úvěrů poskytnutých bez doložení příjmů.

Hypoteční úvěry mají s 41 % podílem (téměř 98 mld. Kč) rozhodující roli ve struktuře bankovních úvěrů obyvatelstva, v současné době lze čerpat hypoteční úvěry ve výši plné ceny zastavované nemovitosti, což podporuje zadlužování domácností stejně jako intenzivní výstavba nových bytů.

Úvěrové riziko u hypotečních úvěrů je v rostoucím objemu těchto úvěrů a především v pohybech úrokových sazeb, které mohou změnit úroveň zatížení dlužníka splátkami.

Kvalita úvěrů poskytovaných bankami v ČR se mírně zhoršila, ale je na srovnatelné úrovni s kvalitou bankovních úvěrů v ostatních nových členských zemích EU, kde problematické úvěry dosáhly na konci roku 2003 průměrně 10,7 %.

V roce 2004 dosáhl podíl klasifikovaných úvěrů na celkových úvěrech 10,8 %, v roce 2005 (k 30. 9. 2005) 12,3 %. Je to ale podstatně méně než v roce 1995, kdy bylo dosaženo maximálních hodnot.

U podniků klasifikovaných úvěrů na celkových úvěrech je okolo 20 % a úvěry podnikům jsou méně kvalitní složkou úvěrového portfolia.

Úvěry obyvatelstvu dosud patří v České republice mezi méně problematické, podíl klasifikovaných na celkových úvěrech se pohybuje okolo 6 %. Klasifikované hypoteční úvěry dosahují od konce roku 2000 podílu v rozmezí 2 % až 3,5 % celkových hypotečních

úvěrů, jejich podstatná část je navíc tvořena sledovanými úvěry. Nižší rizikovost úvěrů na bydlení souvisí s vyšším důrazem bank na hodnocení platební schopnosti klientů, s existencí nemovitosti jako zástavy a s motivací dlužníků udržet si vlastní bydlení, na které byl úvěr pořízen.

U spotřebitelských úvěrů je disciplinovanost obyvatelstva splácet včas a v plné výši podstatně nižší. Tyto úvěry krátkodobého charakteru také bývají bankami mnohem méně zajištěny. Jejich kvalita se zhoršovala, podíl klasifikovaných spotřebitelských úvěrů na celkových spotřebitelských úvěrech v roce 2005 překročil 14 %. Riziko spojené se spotřebitelskými úvěry promítají banky do úrokových sazeb, které jsou u tohoto typu úvěrů nejvyšší.

Nejvyšší kvalitou se vyznačují úvěry vládnímu sektoru (dlouhodobě asi 0,5 %), následované nebankovními finančními institucemi, jejichž podíl klasifikovaných úvěrů na celkových na 2,7 %.

Sektorem představujícím pro banky nejvyšší riziko jsou živnosti, kde téměř 1/3 úvěrů patří mezi klasifikované.

Rozhodující roli, pokud jde o kvalitu aktiv, hraje vysoký stupeň obezřetnosti bank při poskytování nových úvěrů. Potenciální ztráty z úvěrového portfolia jsou na úrovni celého bankovního systému plně kryty rezervami, opravnými položkami a zástavami, stupeň krytí v roce 2004 překročil 150 % potenciálních ztrát. Úlohu v procesu zvyšování kvality úvěrů má využívání údajů z registrů dlužníků. V ČR působí tři úvěrové registry. ČNB provozuje Centrální registr úvěrů s daty o právnických osobách a živnostnících, Czech Banking Credit Bureau je komerční úvěrový registr s daty o splácení úvěrů občany a živnostníky, třetí registr Solus (Sdružení na ochranu leasingu a úvěrů spotřebitelům) využívají bankovní instituce, které se na jeho vytvoření podílely.

Vývoj kvality úvěrového portfolia je příznivý, přesto úvěrové riziko zůstává hlavním rizikem pro většinu bank. V této souvislosti byl ČNB modelově simulován šok do kvality úvěrů. Výsledky zátěžového testu ukázaly, že ani poměrně výrazný nárůst špatných půjček by pro bankovní sektor jako celek neznamenal pokles kapitálové přiměřenosti pod regulatorní minimum.

Zdroje financování aktiv

Rizika bankovního podnikání vyplývají rovněž z časového a měnového nesouladu

aktiv a pasiv a z nesouladu mezi různými zdroji financování a způsobem jejich užití.

Přebytek primárních zdrojů nad úvěrovou emisí dosáhl v roce 2004 pro bankovní sektor jako celek 76 %. Mezi jednotlivými bankami se situace z pohledu zdrojů využitelných pro financování bankovních aktiv liší.

Nepoměr mezi formami jednotlivých zdrojů financování a způsobem jejich užití může ohrozit potenciálně především skupinu stavebních spořitelen, kde v současnosti převažují vklady klientů nad poskytnutými úvěry téměř dvojnásobně. Vyrovnání objemů depozit a úvěrů se předpokládá v horizontu let 2008-2010 vzhledem k výraznému úbytku nových smluv v roce 2004, který následoval po novele příslušného zákona snižující příspěvek státu pro spořitele, je možné že stavební spořitelny vyhledají pro financování úvěrů i jiné zdroje.

Nízké úrokové sazby v minulém období vedly klienty k tomu, s výjimkou stavebního spoření vázaného na dosažení prémie, že nevyhledávali termínované, resp. dlouhodobé termínované vklady. Růst dlouhodobých depozit bude musí být doplněn rostoucím objemem emisí cenných papírů, zejména hypotečních zástavních listů, jejichž nové emise byly podpořeny několika legislativními kroky.

U krátkých splatností převažují pasiva nad aktiva, soulad aktiv a pasiv s krátkou dobou splatnosti je v posledních dvou letech dobrý.

Rizika plynoucí z měnového nesouladu aktiv a pasiv v bilancích bank v ČR jsou minimalizována prostřednictvím limitů na otevřené měnové pozice. Tyto limity nejsou většinou bank plně využívány.

Mezinárodní aspekty

Pokračoval proces propojování bankovního sektoru v České republice se zahraničím, v roce 2005 byl sektor je téměř plně pod kontrolou zahraničních vlastníků, 30. 9. 2005 se zahraniční akcionáři podíleli na základním kapitálu bank 80,7 %, pod zahraniční kontrolou (přímou i nepřímou) bylo 96 % celkové bilanční sumy sektoru. Vysoké zastoupení zahraničního kapitálu na bankovním sektoru je typické i pro některé další nové členské země EU. Na konci roku 2003 dosáhl podíl aktiv kontrolovaných zahraničním kapitálem nejvyšší hodnoty v Estonsku (97 %), na Slovensku (96 %), v Maďarsku (83 %), v Lotyšsku (91 %) a v Polsku (68 %). Domácí kapitál převládá v Litvě, ve Slovinsku a na Kypru. Banky z EU15 kontrolovali přibližně 70 % aktiv bankovních sektorů nových

členských zemí.

Mateřské zahraniční bankovní instituce umožnily přenos manažerského know-how a nových technologií, rozšířily nabídku bankovních produktů a služeb, zavedly moderní distribuční kanály a změnily přístup ke klientovi. Zvýšení kvality řízení rizik a důraz kladený na vnitřní kontrolní systémy vedly k posílení stability bank. To v konečném důsledku přispělo k dosažení vysoké ziskovosti sektoru a k uspokojivému vývoji kvality aktiv a tvorby kapitálu.

Zahraniční vlastnictví může být zdrojem rizik při přenášení ekonomických problémů z mateřských zemí bank v případě recese či finančního otřesu. Rizikem je i odčerpávání zisků formou dividend do zahraničí.

Čtyři největší české banky v zahraničním vlastnictví objemem spravované bilanční sumy zdaleka nedosahují významu svých matek a ratingovými agenturami jsou hodnoceny o něco hůře (nalézají se však v investičním stupni hodnocení). Větší výkonnost dceřiných bank je u ukazatelů odvozených z tvorby zisku, kvalita úvěrů se přiblížila hodnotám zahraničních matek až v roce 2003.

Bankovní sektor provozuje obchodní aktivity v rozhodující míře v domácí měně (více než 83 % aktiv), pohledávky za klienty jsou z 86 % v CZK, zaznamenaly však nárůst pohledávky v EUR. Trend odpovídá rostoucím obchodům klientů domácích bank s partnery z eurozóny a posilování české měny, dále lze očekávat jeho pokračování. Primární vklady v EUR se ustálily na 6 % - 7 %, depozita a úvěry v EUR jsou téměř vyrovnaná, úvěry a vklady v USD se vyznačují mírnou převahou pasiv.

2.15.1 Vývoj v oblasti regulace

V oblasti regulace a legislativy probíhají změny v rámci pokračující harmonizace podmínek pro vytvoření jednotného prostředí. Další připravované předpisy a novely stávajících dokumentů by měly bankám v Evropské unii zajistit rovné podmínky podnikání, dále reagují na požadavky nové kapitálové koncepce (Basel II) a na vývoj finančních trhů.

Nová kapitálová koncepce Basel II

Cílem nové kapitálové koncepce je zvýšení bezpečnosti a stability finančních systémů, zavedení přesnějších a citlivějších pravidel pro řízení rizik a výpočet regulatorního kapitálu a motivace k zveřejňování informací bank s cílem zvýšení

transparentnosti trhu. Cíle se promítají v citlivějším přístupu k měření rizik v závislosti na rizikovém profilu banky a v přesnějších postupech kvantifikace regulatorního kapitálu každé jednotlivé banky.

Na implementaci se banky připravují již od roku 2002 a změny plynoucí z Basel II ovlivňují banky již v období před jejich zavedením. Basel II vyžaduje investice do informačních systémů, vývoje modelů i vzdělávání zaměstnanců bank.

Existuje však regulatorní nejistota bank plynoucí z toho, že příslušná směrnice EU implementující principy Basel II dosud nemá konečnou podobu a nelze tudíž vyloučit ani změny mající významnější dopad. Do bankovního prostředí je vnášena i nejistota s potlačením úlohy národních regulátorů a zdůrazněním úlohy regulátorů na úrovni EU. Vytvoření funkce konsolidovaného regulátora na evropské úrovni si vyžádá zásahy do dnešní podoby zákona o bankách.

Banky působící v ČR považují nejistoty spojené s připravovanými regulatorními změnami za potenciální zdroje rizik. Z výběrového šetření mezi českými bankami uskutečněného v první polovině roku 2004 vyplynulo, že riziko plynoucí z očekávaných regulatorních změn považuje za střední až velké 87 % dotázaných bank.

Účtování v reálné hodnotě

Do účetnictví domácích bank jsou postupně implementovány principy účtování v reálné hodnotě (fair value accounting, dále jen FVA). Principy účtování používané v jednotlivých zemích neumožňovaly plnou srovnatelnost národních bankovních sektorů a ztěžovaly situaci subjektům vlastněným zahraničními investory, které musely vést své účetnictví v dvojí podobě.

Jednotná bankovní licence a volné poskytování služeb v rámci EU

Zahraniční banky jsou na bankovním trhu v České republice přítomny prostřednictvím svých dceřiných společností a poboček zahraničních bank. Od vstupu ČR do EU v květnu 2004 využívá 9 poboček zahraničních bank výhod plynoucích z jednotné licence. Další banky využily po vstupu České republiky do EU možnosti nabízet své služby a produkty formou přeshraničních bankovních služeb (cross-border banking).

Pobočky zahraničních bank od května 2004 nespádají v plném rozsahu do dohledu ČNB a jsou dohlíženy orgány dohledu ze zemí sídla centrály, které dohlíží nad

do držování pravidel likvidity a na oblast předcházení legalizace výnosů z trestné činnosti. Posiluje se úloha spolupráce orgánů dohledu a úkoly vyplývající z uzavřených dohod o spolupráci (memorandum of understanding), pobočky poskytují ČNB informace o své činnosti pro statistické účely.

Přeshraniční poskytování bankovních služeb může přinést růst konkurence a širší nabídku služeb a produktů. Tyto služby bankovních institucí s sebou nesou i možná rizika, která mohou vznikat z přeshraničních finančních toků reagujících na změny ekonomických, politických či institucionálních podmínek. Rizikem je i nejednotné pojištění bankovních vkladů v jednotlivých evropských zemích.

Ostatní změny v právní úpravě

V lednu 2004 vstoupila v platnost novela zákona o stavebním spoření a státní podpoře stavebního spoření, předmětem novely byla změna parametrů státní podpory. Stavební spořitelny získaly v oblasti vkladů značný podíl na trhu depozit zejména zásluhou příznivých podmínek spoření do konce roku 2003, v roce 2004 počet nově uzavřených smluv vlivem novely v meziročním srovnání významně poklesl a to by mohlo by to v delším horizontu ovlivnit financování poskytovaných úvěrů. Jejich podíl na celkových aktivech (25 %) je dosud nízký, růst je rychlý a kvalita je nadprůměrná, podíl klasifikovaných úvěrů na celkových úvěrech je ve srovnání s průměrem okolo 30 %.

Vedle novely zákona o stavebním spoření může mít vliv na stabilitu odvětví i udělená pokuta Úřadem pro ochranu hospodářské soutěže. Rozhoduje v odvolacím řízení o udělení pokuty ve věci kartelové dohody a v souvislosti se zvyšováním poplatků na trhu stavebního spoření ke kterému spořitelny přistoupily po prudkém poklesu úrokového zisku (důsledek poklesu úrokových sazeb).

V roce 2004 došlo k rozšíření licencí stavebních spořitelen o možnost distribuovat finanční produkty jako např. pojištění, hypoteční úvěry a produkty penzijních a investičních fondů v rámci finančního makléřství. Byly zahájeny práce na přípravě návrhů na úpravu zákona o stavebním spoření. Úvahy směřují k možnostem vymezit pravidla pro výši poplatků pro klienty, zvažována je možnost migrace klientů mezi jednotlivými stavebními spořitelny s cílem zvýšit konkurenci a snížit úroveň poplatků. Tato změna by však spořitelny motivovala k vylepšení podmínek pro spořicí klienty na úkor klientů žádajících o poskytnutí úvěrů.

Novela zákona o bankách (vstoupila v platnost v květnu 2004) zrušila povinnost banky žádat regulátora o povolení k emitování hypotečních zástavních listů (HZL). HZL nyní mohou být emitovány všemi bankami se sídlem v ČR. Zákon o dluhopisech mění definici hypotečních úvěrů, kterými mohou být nově všechny úvěry zajištěné nemovitostí. Americká hypotéka umožňuje čerpání neúčelových hypotečních úvěrů a představuje doplněk pro spotřebitelské úvěry, výhodou proti spotřebitelským úvěrům je pro klienta nižší zatížení úroky. Banky omezují výši úvěru na 60 -70 % hodnoty nemovitosti do jisté míry eliminují rizika spojená s pohybem cen nemovitostí.

Pozitivní vliv na posílení stability celého finančního systému lze očekávat od připravovaného zákona o finančních konglomerátech, který stanoví požadavky na kapitál na úrovni finančního konglomerátu tak, aby se zabránilo jeho vícenásobnému použití.

Návrh novely zákona o konkurzu a vyrovnání by měl posílit banky v pozici věřitele a nově upravit postavení samotných bank v konkurzu či vyrovnání.

Centrální banka přistoupila k tvorbě nových a k novelizaci stávajících opatření a vyhlášek ČNB upravujících a měnících regulační rámec podnikání bank. Tato opatření odpovídala požadavkům na posílení vnitřních řídicích a kontrolních systémů bank, zveřejňování informací, předcházení legalizaci výnosů z trestné činnosti a podporujícím další rozvoj v oblasti hypotečního úvěrování.

Důležitou podmínkou pro efektivně fungující finanční trhy bylo posilování systému vzájemné spolupráce jednotlivých regulátorů, s cílem vytvořit jednotný integrovaný dozor v roce 2006. Odstraní se tak překrývání činností organizací současného dohledu, sníží administrativní náklady, posílí a zlepší se systém dozoru k efektivnímu fungování finančních trhů.

2.15.2 Stavební spořitelny

Stavební spoření má specifické rysy, které se odrážejí ve struktuře bilancí stavebních spořitelen. Na straně pasiv dominují vklady účastníků stavebního spoření, které představují přibližně 90 - 93 % bilanční sumy. Tyto vklady jsou úročeny fixní úrokovou sazbou.

Na straně aktiv jsou úrokové sazby a výnosy mnohem pohyblivější. Podstatnou část strany aktiv tvoří investice do instrumentů peněžního a kapitálového trhu vyhovující

požadavkům na bezpečnost, podíl dluhopisů v polovině roku 2005 představoval 54 % aktiv stavebních spořitelů ve srovnání s 16 % u ostatních bank (přičemž dluhopisy se splatností nad 1 rok představovaly 39 % aktiv, resp. 11 %). Úvěry ke stavebnímu spoření představovaly ke stejnému datu 27 % klientských vkladů, resp. 25 % bilanční sumy. V letech 2004-2005 došlo k významnému poklesu sazeb a výnosů na peněžním a kapitálovém trhu, což vedlo k poklesu čisté úrokové marže stavebních spořitelů, přesto stavební spořitelny vyplácely v uplynulých letech vysoké dividendy svým akcionářům, v rozmezí 10 - 15 % kapitálu.

2.15.3 Pojišťovny

Pojistný trh se skládá z dvou oddělených částí: životního pojištění a neživotního pojištění. Na současném domácím pojistném trhu kromě specializovaných pojišťoven fungují univerzální pojišťovny s oddělenými účty k životnímu a neživotnímu pojištění. Z celkového počtu 33 pojišťoven (k 1. 1. 2006) působilo na trhu 15 pojišťoven neživotního pojištění, 3 pojišťovny životního pojištění a 15 bylo univerzálních.

Vysoké tempo růstu (o 16,9 % za rok 2003) bylo dosaženo i v roce 2004 zásluhou životního pojištění, daňovým úlevám a demografické skladbě obyvatelstva. Využitý potenciál trhu z pojistného je však dosud nízký: 4,2 % HDP v porovnání s průměrem eurozóny, kde dosahuje cca 50 % HDP.

Pojistitelé podle zákona vytvářejí přiměřenou výši technických rezerv ke krytí rizik z pojišťovací činnosti odděleně od ostatních závazků pojistitele. Pojišťovny v roce 2004 umístily 63 % technických rezerv do bezrizikových dluhopisů a téměř 10 % do vkladů v bankách. Další investice směřují do veřejně obchodovatelných domácích a zahraničních dluhopisů, hypotečních zástavních listů, nemovitostí v ČR a jen nepatrná část do zajišťovacích derivátů.

V současné době vykonává dozor nad Úřad státního dozoru v pojišťovnictví a penzijním připojištění MF ČR. K 1. 4. 2006 bude sjednocen státní dozor nad kapitálovým trhem se státním dozorem v pojišťovnictví a penzijním připojištění.

2.15.4 Penzijní fondy

Do penzijního připojištění bylo vloženo do poloviny roku 2005 celkem 92,91 mld. Kč příspěvků, z toho státní příspěvek činil 19,7 mld. Kč. Stav závazků celkem 11 aktivních penzijních fondů po výběrech a plnění vůči účastníkům činil 103,91 mld. Kč.

Růst zdrojů je motivován příspěvkem státu a daňovými odpočty, zdroje od zaměstnavatele jsou zvýhodněny daňově, resp. nákladovou tvorbou z vyměřovacího základu sociálního pojištění do předepsané výše.

Podíl penzijního připojištění na HDP činil 3,1 % a potenciál růstu penzijního připojištění v porovnání s průměrem eurozóny (23 % na HDP) je tak značný. Vzhledem k demografickému vývoji a připravované reformě penzijního systému se předpokládá další růst jako doplňku ke státnímu průběžnému penzijnímu systému.

Penzijní fondy investují prostředky do bezpečných aktiv, 46,4 % do dluhopisů a pokladničních poukázek státu a ČNB. V roce 2004 to bylo 19,4 % do vkladů a dluhopisů bank a 12,3 % do dluhopisů vydaných zeměmi OECD, do jiných investic 21,8 %.

Penzijní fondy průběžně dosahovaly vysokou rentabilitu průměrných aktiv z čistého zisku (3,57 % v roce 2005) a byla vyšší než v bankách a pojišťovnách. Dosažené hospodářské výsledky přispěly ke zhodnocení vložených příspěvků účastníků.

Penzijní fond může založit tuzemská i zahraniční právnická nebo fyzická osoba. Možnost využily vedle finančních společností i zaměstnavatelské firmy a odborové subjekty, ale postupně zaměstnavatelé své penzijní fondy odprodali zahraničním finančním korporacím, posílil vliv akcionářů kapitálově dobře vybavených, operujících i v oblasti bankovníctví a pojišťovnictví.

Dozor, který dosud vykonává ministerstvo financí a Komise pro cenné papíry (z titulu investování do instrumentů kapitálového trhu), se vztahuje na kontrolu vlastního hospodaření penzijních fondů, smluvních vztahů a plnění zákonných nároků účastníků. Státní dozor kontroluje nárokování státního příspěvku, dodržování zákonných limitů umístění zdrojů do finančních aktiv podle principů bezpečnosti, kvality, likvidity a rentability.

2.15.5 Další účastníci kapitálového trhu

Kromě bank, pojišťoven a penzijních fondů se účastní obchodů na kapitálovém trhu subjekty kolektivního investování: investiční fondy, investiční společnosti spravující majetek podílníků sdružených do fondů, obchodníci s cennými papíry, makléři a investiční zprostředkovatelé.

V letech 2001-2004 docházelo k poklesu počtu těchto subjektů v důsledku např. odnětí licence investičním fondům, vstupem do likvidace, rozhodnutím o slučování

otevřených podílových fondů, došlo ke konsolidaci na kapitálovém trhu a na finančním trhu působí subjekty podnikání v souladu s evropskou legislativou podléhající výkonu státního dozoru.

Investiční společnosti a investiční fondy

Ke konci roku 2004 působilo na kapitálovém trhu 15 investičních společností, z toho 3 se zahraniční majetkovou účastí.

Investiční společnosti měly umístěno 20 % investic do nestátních dluhopisů a 80 % do akcií, podílových listů a ostatních cenných papírů. Rentabilita kapitálu činila 10,8 % a rentabilita aktiv 8,7 % z čistého zisku. Význam investičních společností spočívá v racionálním obezřetném obhospodařování domácích fondů, zpravidla otevřených podílových fondů, případně investičních fondů. Státní dozor nad investičními společnostmi a fondy vykonává do konce března 2006 Komise pro cenné papíry.

Otevřené podílové fondy (domácí a zahraniční)

Domácí otevřené podílové fondy představují v ČR formu kolektivního investování. Ke konci roku 2004 bylo činných 66 fondů s objemem aktiv 106 mld. Kč, z toho prostřednictvím domácích dceřiných bankovních společností bylo spravováno 38 fondů s objemem aktiv 99 mld. Kč. Otevřené podílové fondy investovaly především do dluhopisů: 38 % do vládních dluhopisů a 48 % do ostatních dluhopisů.

Zahraniční podílové fondy zřizují investiční společnosti se sídlem v zahraničí, pro veřejné nabízení zahraničních speciálních fondů na území ČR je třeba povolení Komise pro cenné papíry; pro standardní fondy na území ČR platí princip jednotné licence, tj. oznamovací povinnost vůči Komisi. Podle Asociace pro kapitálový trh operuje na domácím trhu 730 zahraničních fondů a celková hodnota investic těchto fondů na území ČR činila na konci roku 2003 celkem 46 mld. Kč.

Ve struktuře finančních investic českých domácností převažují fondy peněžního trhu nad dluhopisovými a smíšenými fondy, zájem roste o zajištěné fondy (smluvně zaručují navrácení jistiny a minimální výnos); právě tyto fondy byly ve sledovaném období nabízeny především ze zahraničí.

Zákon o kolektivním investování účinný od 1. 5. 2004 upravuje činnost standardního otevřeného podílového fondu podle práva ES a speciálních podílových nebo investičních fondů (národní úprava). Majetek v podílovém fondu obhospodařuje investiční společnost

na účet podílníků. Investiční společnost vydává podílové listy otevřeného podílového fondu a má povinnost jejich odkupu. Ke stabilitě kolektivního investování přispívá dodržování principů rozložení a omezení rizika investování do cenných papírů s limity vůči jednomu emitentovi včetně limitů k umístění investic do finančních derivátů.

Obchodníci s cennými papíry

Na kapitálovém trhu ke konci roku 2005 působilo 52 obchodníků s cennými papíry, z toho bylo 15 bank. Celkový objem aktiv nebankovních obchodníků dosáhl 9,5 mld. Kč a vlastní kapitál 2,5 mld. Kč. Nebankovní obchodníci podnikali s rentabilitou aktiv 2,3 %.

Povolení k činnosti obchodníka s cennými papíry získá pouze akciová společnost. Obchodník s cennými papíry musí dodržovat kapitálovou přiměřenost na individuálním základě podle zvláštního předpisu, pokud není bankou. Výpočet kapitálové přiměřenosti v souladu s právem ES zahrnuje postup a limit 8% přiměřenosti kapitálu obchodníka ke kapitálovým požadavkům pro úvěrové riziko a tržní rizika na individuálním základě. Dodržení limitu a postupy výpočtu a další zákonná ustanovení obezřetného podnikání kontroluje Komise pro cenné papíry.

2.16 Nefinanční sektor České republiky – firmy a domácnosti

V souladu s pozitivním vývojem makroekonomických ukazatelů docházelo ke zlepšování celkové kreditní situace soukromého nefinančního sektoru. Úrokové sazby byly v roce 2005 na historicky nejnižší úrovni a kurz české koruny vůči euru posiloval, export domácích podniků byl poznamenán tímto vývojem, pozitivní roli sehrály přímé zahraniční investice, nové systémy řízení rizika, které s sebou přinesli zahraniční vlastníci domácích bank a umožnily rozvoj úvěrování domácností.

Úvěrování nefinančních podniků dosahovalo do roku 2003 meziročních poklesů či stagnace, u podniků pod veřejnou kontrolou to bylo způsobeno horšími hospodářskými výsledky, u podniků pod zahraniční kontrolou docházelo k financování přímo od jejich vlastníků. V roce 2004 a 2005 došlo k obratu, české podniky přispěly k růstu úvěrů nejvíce, problémem bylo úvěrování živnostníků v nichž banky vidí velké riziko. Úvěrovou emisi doplňuje využívání alternativních zdrojů financování podniků.

Alternativy financování podniků

Na financování podniků se podílejí:

- *vlastní finanční zdroje*, jejichž úroveň je dána vlastní výkonností podniků,
- *úvěry podnikům ze zahraničí*, vzrostly rámci přímých zahraničních investic, v roce 2004 o 28 mld. Kč na celkem 5 19 mld. Kč,
- *mezipodnikové dluhy* v celkovém objemu 720 mld. Kč významně převyšují (o 68 %) objemy bankovní úvěry a představují vynucený obchodní úvěr,
- *finanční leasing* je v rozhodující míře orientován na podnikatelský sektor (pouze 10 % jeho objemu je určeno fyzickým osobám), pronajatý majetek na leasing v roce 2003 dosáhl 173 mld.,
- *bankovní úvěry*, po období stagnace zaznamenaly růst,
- *emise podnikových dluhopisů* a akcií není v ČR využívána vzhledem k nerozvinutosti kapitálového trhu. Celkový objem nových emisí cenných papírů v roce 2003 dosáhl 6 mld. Kč, v roce 2004 nedošlo k novým emisím,
- *factoring a forfaiting*, tyto alternativy doplňují trh a zpravidla bankovnímu úvěru nekonkurují. Obrat odkoupených pohledávek činil 64 mld. Kč v roce 2003 s meziročním růstem 40 %,
- *další zdroje*, např. dotace a subvence.

Banky prostřednictvím svých dceřiných společností se účastní financování podniků i jinými formami, než je bankovní úvěr. V rámci bankovních finančních skupin pokrývají 39,8 % leasingových a 63,5 % factoringových obchodů.

Nefinanční podniky

Hospodářský růst se projevil ve zlepšení ukazatelů nefinančních podniků, v letech 2003 a 2004 se zlepšovaly především ukazatele rentability, kde se rentabilita vlastního jmění zvýšila z 9,7 % v roce 2002 na 11,2 % v roce 2003 a 15,9 % v roce 2004, rentabilita aktiv z 10,5 % (2002) na 12,5 % (2003) a 14,6 % (2004) a rovněž u rentability tržeb došlo k nárůstu z 5 % (2002) na 5,5 % (2003) a na 7,3 % (2004), rostly mzdy zaměstnanců, růst produktivity práce byl vyšší než mzdové nárůsty (Hlaváček J., Hlaváček M.: „Porovnání přežívajících a zanikajících podniků v české ekonomice na konci 90. let“, Finance a úvěr, 9/2002, s. 502, studie pro velké podniky za roky 1999-2001).

Zisky využily podniky jak na straně aktiv (zlepšování ukazatelů likvidity) i na straně pasiv, kde se jednalo především o mírný růst (48 % v roce 2003, 8,5 % v roce 2004). Zvýšení zadluženosti nebylo příliš významné a reflektovalo oživení na straně investic i oživení úvěrové aktivity, pokles úrokových sazeb na historické minimum se projevil

ve snížení nákladů na obsluhu dluhu.

Ke zlepšování ziskovosti docházelo nejen v sektoru zahraničních podniků, ale i u domácích soukromých podniků, ziskovost veřejných podniků zůstává velice nízká.

Celková situace se v podnikové sféře z hlediska finanční stability zlepšila, přetrvávají některá rizika související s institucionálními nedostatky české ekonomiky (obecně nízká vymahatelnost dluhů, neúměrná délka konkurzního řízení, pomalá práce soudů, nesnižující se míra korupce apod.). Rizikem podnikového sektoru jako celku je rovněž rostoucí mezipodniková zadluženost.

Další riziko souvisí s vysokou otevřeností české ekonomiky, která znamená vyšší citlivost finančních ukazatelů podniků na vývoj devizového kurzu, projeví se zejména negativní dopady zhodnocení kurzu CZK vůči EUR i USD. Vysoká otevřenost české ekonomiky znamená rovněž vysokou závislost na vývoji zahraničního hospodářského růstu, výrazným rizikem byl vývoj cen ropy i ostatních základních surovin (železo, neželezné kovy). Tyto se negativně projeví ve výsledku hospodaření některých odvětví (doprava, výroba dopravních prostředků...).

Vysoká úroveň deficitů veřejných rozpočtů se negativně projevuje do kreditního hodnocení ČR a zprostředkovaně také do úrovně úrokových sazeb z úvěrů soukromým podnikům. Vysoké vládní výdaje znamenají nutnost vysokého daňového zatížení, přičemž toto může vést k přesunům zahraničního kapitálu do zemí s nižší úrovní zdanění a následně pak k omezení zdrojů financování podniků a také k volatilitě devizového kurzu. Negativní dopady vysokých deficitů veřejných rozpočtů jsou posíleny rovněž strukturou výdajů, podstatou část mají výdaje mandatorní povahy (sociální dávky, starobní důchody...) a na výdaje pozitivně ovlivňující situaci podnikové sféry (výdaje na infrastrukturu, výzkum a vývoj, školství...) nezbyvá dostatek prostředků.

Domácnosti

Úvěry obyvatelstvu jsou nejvíce dynamickou položkou a to může znamenat zvýšení rizika finančního sektoru, neboť se v ČR jedná o nový produkt a odhady pravděpodobnosti nesplácení jsou velice komplikované z důvodů relativně krátké doby trvání úvěrového registru a absentující úvěrové historie dlužníků.

Mezi hlavní důvody růstu úvěrů obyvatelstvu patří:

- nabídka nových bankovních produktů od nových zahraničních vlastníků,

- banky hledají nové umístění pro zdrojů z vkladů,
- snižování úrokových sazeb,
- relativní výhodnost poskytování úvěrů domácnostem pro samotné banky, úrokové sazby obyvatelstvu jsou vyšší,
- reakce na poskytování konkurenčních nebankovních úvěrů domácnostem,
- změna životního stylu, demografické vlivy (financování bydlení generací 70. let), změny v politice podpory bydlení ze strany státu (podpora úvěrování a stavebního spoření místo státní výstavby bytů), růst reálných mezd, stabilita či pokles cenové hladiny, daňové zvýhodnění stavebního spoření a hypotečních úvěrů, reakce na předpokládané daňové změny (předpokládaný přesun DPH ze stavebních prací z 5 % do 19 % v roce 2007),
- nižší rizikovitost těchto úvěrů, navzdory určitému zhoršení podílu klasifikovaných úvěrů zůstávají v úvěry obyvatelstvu nejméně rizikové v rámci soukromého nefinančního sektoru,
- založení registru úvěrů fyzických osob, znamená lepší možnosti pro analýzu bonity dlužníka.

U domácností došlo k nárůstu objemu finančních závazků, ale prozatím jsou tyto úvěry v rámci celkových bilancí domácností vůči aktivním položkám relativně nízké, přičemž oproti roku 1995 je jejich objem téměř ztrojnásobil. Podíl celkových aktiv domácností (finančních i nefinančních) k jejich finančním závazkům je nadále více než sedminásobný.

Úvěry se využívají především na financování nákupu nemovitostí, přičemž podíl těchto úvěrů na celkovém úvěrování domácností se pohybuje nad 70 % celkových úvěrů obyvatelstvu. Faktorem, který ovlivňuje schopnost domácností splácet úvěry, je výše jejich disponibilního důchodu a ekonomické oživení přispělo k růstu mezd a tím k omezení kreditního rizika v sektoru domácností. Rizikem je ale nízký růst mezd a nárůst nezaměstnanosti, růst celkových mezd musí odpovídat vývoji produktivity práce.

Rizikem v rámci vývoje disponibilního důchodu zůstávají nejistoty ohledně reformy veřejných financí, i když je tato reforma nevyhnutelná z důvodu celkové makroekonomické stability, krátkodobé dopady do bilancí domácností mohou mít dopad na finanční stabilitu.

Investování a úvěrování domácností

Výhody státního příspěvku k penzijnímu připojištění a stavebnímu spoření, příspěvku od zaměstnavatele k penzijnímu připojištění a důchodovému pojištění jsou rozhodujícími faktory pro investování domácností.

S poklesem úrokových sazeb z termínovaných vkladů v bankách je patrný jejich úbytek v letech 2004 a 2005, k odlivu docházelo ve prospěch zejména stavebního spoření, životního a důchodového pojištění i penzijního připojištění.

Domácnostem rostly v minulém období zejména úvěry na bydlení, tj. hypoteční úvěry (se státní podporou i bez státní podpory) a úvěry ze stavebního spoření, zpomaluje se růst bankovních spotřebitelských úvěrů, kterým konkurují nebankovní spotřebitelské úvěry, splátkový prodej a leasing pro obyvatele.

V roce 2004 činily úrokové sazby ze stavu úvěrů 8,1 % pro domácnosti a 4,5 % pro nefinanční podniky. V rámci sektoru domácností existoval rozdíl mezi úrokovými sazbami úvěrů na spotřebu (15 %) a úrokovými sazbami z úvěrů na financování bydlení (6,1 %).

3 Cíl práce

Cílem disertační práce na téma „Efektivní integrace finančních a bankovních služeb do evropských struktur“ je zjistit dopady rozšíření evropské integrace na finanční, zejména bankovní sektor, zkoumáním určit názory a postoje bankovních manažerů týkající se finančních služeb a zhodnotit využití a znalosti spotřebitelů pro efektivní začlenění České republiky do evropských struktur z hlediska volného pohybu kapitálu a finančních služeb jako základní podmínky pro dlouhodobě udržitelný rozvoj finančního trhu. Pohyb kapitálu zahrnuje pohyb věcného kapitálu a peněžního kapitálu, tato práce se zabývá pohybem

kapitálu peněžního. Pojem finanční služby je velmi široký, cílem je zaměřit se na volný pohyb finančních služeb, zejména bankovních na finančním trhu.

Práce vychází z procesu utváření evropské integrace a zaměřuje se na oblast vkladového a úvěrového bankovníctví v zemích Společenství a v České republice, provádí rozbor harmonizace a praktické implementace norem na finančním trhu. Předmětem zájmu jsou zákony české a Evropských společenství pro bankovní sektor.

V přehledu o současném stavu problematiky a přehledu odborné literatury jsou zpracovány získané informace ke zvolenému tématu disertační práce, uvedeny prameny a odkazy na zdroje, zachycen historický vývoj evropských ekonomických seskupení, jsou monitorovány věcné a právní souvislosti bankovních služeb v evropských strukturách a České republice.

Na udržitelnost rozvoje finančních trhů působí celá řada faktorů. Prezentovaná práce vychází z rozboru činitelů ekonomického vývoje a vybraných souvislostí po vstupu České republiky do Evropské unie působících na chování a rozhodování finančních institucí. Průzkumy podobného zaměření, sledující dopad integračních procesů, jsou zveřejňovány u nás i v zahraničí. Metodika a postup zkoumání byly přizpůsobeny dostupnosti informací, velikosti trhu, znalostem a postojům manažerů vybraných finančních institucí.

Analýza efektivní integrace finančních služeb České republiky do evropských struktur byla zaměřena na otázky:

1. jaké jsou podmínky a rizika pro efektivní finanční trh v České republice a jakou roli na něm mají jednotlivé finanční instituce, včetně regulatorního a dozorového rámce,
2. zda dochází ke změnám v efektivnosti na finančním trhu v České republice v souvislosti se začleněním do EU,
3. jaké jsou přínosy integrace do evropských struktur pro finanční subjekty a spotřebitele,
4. jaké strategie prosazují banky ve vztahu ke klientům?

Komplementárním cílem a závěrem disertační práce bylo zjistit rozhodující činitele pro efektivní zapojení České republiky do evropských struktur ve sledované oblasti, identifikovat rozdíly nerespektující standardy evropských integračních seskupení v monitorované oblasti a formulovat podmínky pro efektivní integraci finančního trhu ve střednědobém horizontu pro finanční instituce a banky.

Splnit konvergenční kritéria, tzv. maastrichtská, prokázat schopnost sblížení i když existence měnové unie je kompatibilní s rozdíly v ekonomické vyspělosti jejích členů, je relevantní pro rozvoj finančního trhu. Datum přistoupení do Evropské měnové unie a přijetí společné měny je určeno společně rozhodnutím evropských orgánů (Evropské centrální banky a Komise) a rozhodnutím jednotlivých členských států, tedy České republiky. Práce se nezaměřuje na dopady a rychlost zavedení eura, ale na efektivně fungující finanční trh, i když zavedení eura v České republice bude dovršením integračních procesů do evropských struktur.

4 Zvolené metody zpracování

Metodický postup zpracování disertační práce na téma „Efektivní integrace finančních a bankovních služeb do evropských struktur“ skládá ze dvou hlavních částí, které postupují logicky od obecného ke konkrétnímu.

Předkládaná disertační práce se zakládá na získání primárních a sekundárních informací z odborné literatury, získání informací z odborného tisku, právních předpisů, www stránek českých a evropských finančních institucí, konzultací, diskusí, účasti na odborných seminářích v rámci okruhu zvoleného tématu.

Ke zpracování rešerše k disertační práci bylo nutné z množství publikovaných materiálů vybírat, třídit a aktualizovat dostupné relevantní a individuální informace, které by podávaly ucelený přehled o integraci finančních a bankovních služeb a finančních institucí do evropských struktur.

Shromážděné poznatky byly výchozími ke zpracování první části práce včetně uvedení citací a pramenů. Při zpracování bylo postupováno od obecně postaveného problému ekonomické integrace přes historický vývoj volného pohybu kapitálu a finančních, zejména bankovních služeb. Literární přehled interpretuje smysl, věcné a právní souvislosti a předpoklady integrace, zahrnuje resumé výsledků, které byly do současné doby v dané oblasti dosaženy.

Vstup do Evropské unie se v tomto směru z hlediska krátkodobého neprojevil na finančním trhu žádnými výraznější změnami a dopad lze očekávat až v dlouhodobějším horizontu, to bylo výchozí hypotézou.

Nejprve byla provedena analýza ekonomické a finanční stability, protože výkonnost finančního sektoru není pasivním odrazem vývoje v jeho ekonomickém okolí. Jsou shrnuty základní trendy makroekonomického vývoje a hlavní změny vývoje na finančních trzích v zahraničí a v České republice, na vybraných makroekonomických ukazatelích je porovnána situace před vstupem do Evropské unie a v letech 2004 a 2005. Protože se finanční instituce musí přizpůsobit a reagovat, musí věnovat pozornost možným rizikům s potenciálním dopadem na jejich stabilitu. Proto je krátká část věnována vývoji domácí podnikové sféry a domácností, které jsou hlavním zdrojem kreditního rizika pro finanční sektor.

Bankovní sektor sice nadále zůstává jádrem finančního systému, postupně ale narůstá váha dalších nebankovních institucí a produktů konkurujících tradičním bankovním službám. Pozornost je věnována i nebankovním finančním institucím a zahrnutí těchto institucí do analýzy finanční stability umožňuje její komplexnější záběr.

Významná je i struktura trhu určující konkurenční prostředí a vývoj v oblasti zákonů a regulatorního rámce. Uvedeným aspektům je věnována pozornost v samostatné kapitole, kde jsou analyzovány vybrané složky výkonnosti finančních institucí, kvality jejich aktiv, jejich strukturální charakteristiky i poslední trendy v oblasti regulace.

Průzkum měl ověřit zda manažeři bank jsou zaměřeni na krátkodobé efekty, nebo očekávají přínosy finančních služeb až v dlouhodobém horizontu, zda využívají klientsky orientovanou strategii nebo produktově zaměřenou a zda využívají systémy operativního řízení komunikace s klienty. Získání podkladů pro formulaci závěrů k přijatým hypotézám pomohl dotazník předložený finančním institucím. Cílem bylo pomocí empirického šetření prověřit hodnocení stavu a finančního trhu manažery vybraných bank a strategie banky ve vztahu ke klientům. Kriteřiem pro výběr finančních institucí byla ochota spolupracovat, autorka práce dala přednost tištěnému dotazníku, protože elektronická verze se nesečkala s ochotou manažerů dotazník vyplnit. Odpovědi na dotazník nezabraly více než 10 minut. Údaje charakterizující banku, jako je vlastnická struktura, postavení na finančním trhu, velikost nákladů a výnosů, hospodářský výsledek, počet zaměstnanců a poboček byly získány z internetových zdrojů.

Průzkum byl také zaměřen na občany využívající služeb finančních institucí. Cíl a metodologie průzkumu jsou popsány v samostatné kapitole věnované průzkumu.

Na základě analýzy finančních a bankovních služeb a adaptace bank a finančních institucí na harmonizační proces a vstup České republiky do Evropské unie je formulováno efektivní zapojení finančních, zejména bankovních služeb a efektivní zapojení finančních institucí do evropských struktur.

5 Výsledky disertační práce s uvedením nových poznatků

5.1 Finanční služby v letech 2006-2010

Evropská komise vydala Zelenou knihu, která je návrhem priorit politiky v oblasti finančních služeb na léta 2005-2010 s definováním následujících cílů:

- konsolidovat proces k jednotnému, otevřenému, konkurenčnímu a hospodářsky efektivnímu finančnímu trhu v rámci Evropské unie a odstranit zbývající významné ekonomické překážky,
- podporovat takový trh, který umožní volný a co nejlevnější tok finančních služeb a kapitálu po celém území Evropské unie při zachování přiměřené a účinné úrovně obezřetností kontroly, finanční stability a vysoké úrovně ochrany spotřebitelů,
- zavést, vynucovat a průběžně hodnotit stávající právní rámec, přísně dodržovat pravidla lepší regulace v případě budoucích iniciativ, zlepšit konvergenci orgánů dozoru a posílit evropský vliv na globální finanční trh.

Dokument obsahuje názory Evropské komise a bere v úvahu názory dalších zainteresovaných stran, včetně zpráv čtyř expertních skupin v oblasti bankovníctví, obchodování s cennými papíry, kolektivního investování a pojišťovnictví. Zpráva obsahuje myšlenky o finanční integraci a o současném stavu integrace finančních trhů Evropské unie shrnuté do čtyř kapitol:

1. hlavní politická orientace,
2. lepší regulace, transpozice, vynucování a průběžné hodnocení,
3. konsolidace norem v oblasti finančních služeb na léta 2005-2010,
4. pravděpodobné a cílené nové iniciativy.

Hlavní politická orientace

Od konce 90. let došlo v rámci Akčního plánu finančních služeb k velkému pokroku v integraci evropského finančního trhu a Evropská komise tento proces hodnotí kladně, nicméně proces integrace ještě neskončil. Finanční služby hrají v každodenním životě obyvatel EU významnou úlohu. Navzdory vývoji, který byl v posledních letech zaznamenán na úrovni ochrany spotřebitele, integrace trhů či narůstajícího objemu zprostředkovaných transakcí, neustále přetrvává značná roztržičnost tohoto trhu na

celoevropské platformě. Proto je nezbytné se zaměřit všemi prostředky, včetně osvětových a informačních, aby dostupnost a úroveň, zejména retailových finančních služeb, byla napříč celou EU shodná a bez zbytečných překážek a omezení daných např. hranicemi mezi jednotlivými státy v rámci EU.

Pomocník v regulaci

V období 2006-2010 by se státy měly zaměřit na konsolidaci stávající právní úpravy s malým počtem nových návrhů, na zajištění účinné transpozice evropských právních aktů do národních právních předpisů a snahu o důslednější proces vynucování ze strany orgánů dozoru a na průběžné hodnocení aplikace stávající úpravy v praxi a její dopad na evropský finanční sektor. Významnou součástí je i problematika mimosoudního vyrovnaní přeshraničních sporů v oblasti finančních služeb.

S jednotlivými členskými státy Evropské unie, Evropským parlamentem, evropskými orgány dozoru, Evropskou centrální bankou, účastníky trhu a spotřebitelskými institucemi bude nutné pokračovat v dialogu a spolupracovat ve vytváření názorové shody.

Sladit regulatorní přístupy jednotlivých členů Evropské unie je náročný proces, zahrnuje vysoké náklady pro národní dozorové orgány a pro subjekty finančního trhu. Model s více regulátory vede k vyšším nákladům kapitálu. Je navrhován přístup tzv. „lepší regulace“, tento postup sníží administrativní náklady finančních institucí a emitentů a má vést ke zvýšení konkurenčního prostředí na evropském finančním trhu.

Regulátor musí mít nástroje k efektivnímu fungování finančního trhu a systém musí zajistit odpovědnost jak členských států Evropské unie, tak Evropského parlamentu. V této souvislosti je důležité uvést v platnost Evropskou ústavu, která by zajistila ve střednědobém období kontinuitu a udržitelnost rozvoje.

Pro finanční služby je nutné vytvořit právní rámec, který umožní emitentům, investorům a poskytovatelům finančních služeb obchodovat v rámci celé Evropské unie bez zbytečných překážek a pokud bariéry bránící volný pohyb existují, zaměřit se na ně. V současné době je průkazně větší stav integrace na úrovni „wholesale“, zatímco oblast „retail“ zůstává roztržštěna s důrazem na sklon domácností k národním poskytovatelům produktů a služeb.

Evropská komise se také zaměřuje na trh rizikového kapitálu, který považuje za strategicky důležitý prvek podpory nových a inovujících firem, podnikatelského prostředí,

zvýšení produktivity práce a udržitelného hospodářského růstu a je si vědoma, že v současné době je tento trh v Evropské unii méně efektivní ve srovnání se Spojenými státy americkými.

Důležité jsou i ostatní horizontální politiky, oblast správy a řízení společností, reformy obchodního práva, účetnictví a statutárního auditu, ačkoli nejsou předmětem tohoto materiálu.

Evropská unie má velkou strategickou příležitost ovlivnit regulační prvky na rodícím se globálním finančním trhu, je důležité prohloubit evropsko-americký regulační dialog a posílit spolupráci s Japonskem, Čínou a např. i s Indií.

Lepší regulace, transpozice, vynucování a průběžné hodnocení

Lepší hospodářské výsledky a tvorba blahobytu Evropské unie závisí z velké části na schopnosti evropských finančních institucí, orgánů dozoru a účastníků trhu zajistit, aby současné právní normy byly konzistentně aplikovány a vynucovány.

Můžeme vymezit následující prioritní činnosti:

- pokračovat v aplikaci otevřené a transparentní politiky s využitím konzultačních mechanismů na všech úrovních,
- zjednodušit a konsolidovat všechny relevantní evropské i národní právní normy v oblasti finančních služeb,
- sblížit standardy a praktiky dozorových orgánů při respektování politické odpovědnosti a současného institucionálního rámce,
- spolupracovat s členskými státy s cílem zlepšit transpozici evropských právních norem a zajistit konzistentní implementaci,
- hodnotit, zda stávající směrnice a nařízení přinášejí očekávané ekonomické přínosy a zrušit ty které tuto podmínku neplní,
- zajistit správnou implementaci a vynucení.

Konsolidace norem v oblasti finančních služeb na léta 2005-2010

Hlavní prioritou období je dokončení právních norem, některé jsou v současné době ve fázi negociace v Evropském parlamentu a Radě EU a klíčových předpisů projednávaných v současnosti v Evropské komisi (např. Směrnice o vypořádání a zúčtování, Nový rámec pro solventnost pojišťoven a Nový rámec pro platební služby). Příprava těchto norem je podmíněna komplexní dopadovou studií a rozsáhlým

konzultačním procesem, tyto návrhy musí být ekonomickým přínosem firmám, trhu a spotřebitelům. Cílem je finanční zdraví a stabilita evropského finančního systému, zvýšení vlivu Evropské unie v celosvětovém měřítku a zajištění konkurenceschopnosti evropského finančního sektoru v globálním prostředí.

Pravděpodobné a cílené nové iniciativy

Zatímco v minulosti byla věnována pozornost zejména korporátní části finančního trhu, nyní se intenzivněji zaměřila na retailové finanční služby.

Trhy retailových finančních služeb zůstávají v rámci Evropské unie roztříštěny a zasluhují hlubší pozornost s cílem usnadnění poskytování retailových finančních služeb v rámci Evropské unie. Je třeba zajistit užší spolupráci s úřady věnujícími se prosazování konkurenčního trhu a velký důraz klást na kodifikaci a možné zjednodušení stávajících pravidel pro poskytování informací o finančních produktech.

Dalším úkolem je zprostředkování finančních služeb a poskytování přeshraniční bankovních služeb od vedení bankovních účtů v zahraničí, přes jejich převoditelnost až po rušení.

Za Českou republiku zpracovaly k Zelené knize společné stanovisko Ministerstvo financí, Česká národní banka a Komise pro cenné papíry a doporučily:

- pečlivou analýzu direktiv s důrazem na jasnost zamezující různý výklad a omezení národních diskrecí, které členskými státy umožňují přijímat rozdílná pravidla a tak omezovat jednotný celoevropský trh,
- v maximální možné míře srovnání požadavků na regulované instituce v různých segmentech finančního trhu při licencování, interní kontrole, risk managementu, reportování a podobně tak, aby se snížily náklady na regulaci,
- lepší koordinaci Evropské komise a Evropské centrální banky tak, aby se jejich aktivity zbytečně nepřekrývaly,
- posílení důrazu na finanční vzdělávání a vytvoření prostoru pro sdílení zkušeností jednotlivých zemí,
- větší důraz na ochranu klientů v nových členských státech s nižší znalostí finančních produktů,
- jasnější přístup a pravidla pro působení auditorů ve finančních institucích.

Senát České republiky společnou pozici všech tří institucí dozírajících na fungování finančního trhu schválil a vládě doporučil, aby usilovala o co nejrychlejší odstranění

překážek v retailové oblasti finančního trhu a zaměřila se tak na vztah drobných klientů a finančních institucí. Senát také vládu vyzval, aby dokončila implementaci zbývajících směrnic v oblasti finančních služeb a důsledně provedla integraci dozoru nad finančními trhy v ČR, aby vznikl efektivní jednotný regulátor.

Diskusi je třeba vést např. v oblasti jednoduchých pojišťovacích a spořicích produktů, hypotečních úvěrů, kde by hlubší integrace mohla být prospěšná.

Snaha zřídit diskusní skupiny pro jednotlivé retailové produkty, které by byly složeny z expertů reprezentujících zájmy trhu i spotřebitelů a jejichž úkolem by bylo identifikovat překážky a navrhnout možná řešení je podporována vládou. Jedna taková diskusní skupina byla otevřena v lednu 2006 na webových stránkách MF ČR.

Na základě závěrů expertních skupin a názorů vyjádřených ve veřejných konzultacích by podle Evropské komise měly být dále zváženy následující oblasti:

- kodifikace a možné zjednodušení stávajících pravidel pro poskytování informací ,
- zprostředkování finančních služeb, zejména umožnění přeshraničního poskytování služeb dobře erudovanými a hodnověrnými zprostředkovateli při plné transparentnosti poplatků a vztahu k poskytovatelům finančních služeb,
- pro bankovní účty problematika překážek jejich přeshraničního otevírání, jakož i jejich vedení, převoditelnost, přenositelnost a rušení.

5.2 Varianty uspořádání dozoru nad finančním trhem

Ve vyspělých ekonomikách je možné najít čtyři alternativy uspořádání dozoru nad finančním trhem:

- varianta „nezávislé dozorové instituce“,
- plná integrace dozoru v centrální bance,
- varianta „Irský model“,
- funkcionální model.

Nezávislá dozorová instituce

V tomto modelu je ustanovena specializovaná instituce vykonávající komplexní dozor nad finančním trhem.

Nezávislá dozorová instituce je odpovědná za integrovaný dozor nad finančním trhem, včetně bankovního sektoru. Financování dozoru je částečně navázáno na státní rozpočet,

může být zavedena finanční spoluúčasť dozorovaných subjektů. Dozor integrovaný do nezávislé dozorové instituce eliminuje rizika střetu zájmů mezi výkonem měnové politiky a bankovním dozorem v rámci centrální banky, především v případě řešení rozsáhlejších finančních krizí, avšak význam klesá se vstupem do eurozóny. Centrální banka a její management se může soustředit na měnovou politiku, což umožňuje i vyšší kvalifikační specializaci vrcholového vedení. Kontinuita dozoru a ochrany spotřebitele představuje příležitost k důrazu na obě části dozoru, veřejná kontrola je zajištěna pravidelným skládáním účtů vládě či parlamentu.

Nezávislá dozorová instituce představuje jednu ze dvou nejčastějších variant uspořádání dozoru, která je typická pro 40 % zemí OECD a 44 % zemí EU (např. ve Velké Británii, Německu, Rakousku, Belgii, Maďarsku).

Nevýhodou je financování ze státního rozpočtu, který může mít negativní vliv na personální politiku a může se promítat v kvalitě dozoru. Zavedení spolufinancování tržními subjekty, vyžaduje změnu zákonů (platový zákon, služební zákon, rozpočtová pravidla, atd.).

Varianta nese vyšší riziko komunikačního šumu a informační nepružnosti mezi měnovou (kursovou) politikou a bankovním, finančním sektorem. Efektivní koordinace a tok informací mezi úřadem dozoru a centrální bankou vede k dodatečným nákladům. Pro centrální banku, která v budoucnu (vstupem do EMU) ztratí odpovědnost za měnovou politiku, to povede k oslabení jejího současného postavení a míry nezávislosti.

Plná integrace dozoru v centrální bance

V tomto modelu je dozor nad kapitálovým trhem a pojišťovny je plně integrován do sekce dohledu centrální banky. Odpovědnost za rozhodování v klíčových záležitostech nese bankovní rada jejímž primárním cílem je (dle zákona) péče o cenovou stabilitu. Financování dozoru je zajištěno z rozpočtu banky a odpovídající ohodnocení umožňuje získání a udržení specialistů v oblasti dozoru finančního trhu, dosažení kvality a efektivnosti jeho činnosti.

Vznikají efektivní informační toky mezi bankovním dozorem a měnově-politickou částí centrální banky, eliminují se rizika komunikačního šumu, informační nepružnosti, klesnou náklady na spolupráci, nevzniknou kompetenční spory. Pro ČNB integrovaný dozor kompenzuje ztrátu pravomocí v měnové politice, oblasti, která náleží ECB po vstupu

do měnové unie. Varianta také kompenzuje centrální bance možnou ztrátu kompetencí v oblasti dohledu nad obezřetným podnikáním a dohledu nad finanční stabilitou (včetně funkce věřitele poslední instance) vzhledem k principu regulace domovskou zemí v EU. Dozor zahrnuje i ochranu spotřebitele a osvětu (případně včetně ombudsmana a/nebo ochrany hospodářské soutěže).

Veřejná kontrola činnosti dozoru v rámci nezávislé ČNB zůstane omezená. Riziko konfliktu zájmů existuje především v situaci finanční krize, centrální banka dozoruje aktivitu, kterou sama provozuje, a trhy, jichž je účastníkem.

Model dozoru plně integrovaného v centrální bance patří mezi výjimečné varianty uspořádání ve vyspělých ekonomikách (Singapur, Slovensko od 1. 1. 2006). Integrovaný dozor vykonávaný ČNB může vzbuzovat dojem, že plní funkci věřitele poslední instance nejen vůči bankám, ale i jiným finančním institucím, a že veškerý svěřený majetek požívá stejnou ochranu jako bankovní depozita.

Irský model

Dozor nad finančním trhem vykonává úřad s autonomním postavením v rámci centrální banky. Rozhodovací pravomoc v oblasti dozoru má management úřadu, za banku navenek vystupuje guvernér. Činnost dozoru je financována z rozpočtu banky a přichází v úvahu spolufinancování dozorovými subjekty.

Komunikace mezi oběma částmi centrální banky (měnová politika a dozor) je dostatečná, autonomie dozoru by měla zajistit jeho nezávislé rozhodování v případě řešení krizí, např. v situacích ohrožení likvidity bank. Varianta představuje ochranu stability finančního systému a ochranu spotřebitele. Samostatné financování, finanční a osobní nezávislost umožňuje získání specialistů dozoru.

Pro centrální banku integrovaný dozor kompenzuje ztrátu pravomocí v měnové politice vzhledem k principu regulace domovskou zemí.

Veřejná kontrola dozoru je obtížná, v případě jmenování managementu prezidentem by vedle sebe existovaly dva, z hlediska politické moci, rovnocenné orgány. V jedné, vysoce nezávislé instituci, dochází ke koncentraci pravomocí exekutivní povahy a pravomocí v oblasti měnové politiky. Mohlo by docházet ke konfliktu zájmů mezi výkonem dozoru a měnové politiky v případě prolínání členů obou orgánů. Jednotný dozor v ČNB může vzbuzovat dojem, že plní funkci věřitele poslední instance nejen vůči bankám, ale i jiným

finančních institucím.

Model dozoru s autonomním postavením v centrální bance patří mezi výjimečné varianty uspořádání ve vyspělých ekonomikách, v OECD se uplatnil v Irsku.

Funkcionální model

V tomto modelu je vytvořen samostatný úřad je odpovědný za ochranu spotřebitelů včetně problematiky zneužívání trhu, osvěty a finančního arbitra.

Centrální banka odpovídá, vedle měnové politiky, za dohled nad platebním systémem, za ochranu stability finančního systému a za kontrolu dodržování pravidel obezřetného podnikání.

Varianta zachovává zkušenosti dozoru centrální banky (ČNB) při ochraně stability finančního systému a Komise (KCP) při ochraně spotřebitele. Ke kompenzaci ztráty pravomocí v měnové politice po vstupu do EMU dochází k začlenění péče o stabilitu finančního sektoru pod ČNB. Nevznikají náklady přechodu na toto uspořádání vzhledem k současnému zaměření dozoru (Komise pro cenné papíry má na starosti ochranu spotřebitele, ČNB ochranu finanční stability). Model vede ke specializaci činností institucí dozoru, snižuje se riziko nerovnoměrného důrazu na ochranu spotřebitele a na ochranu finanční stability. Funkce finančního arbitra bývá oddělena od výkonu dozoru (v OECD je výjimkou Belgie).

Jako u varianty plné integrace do ČNB zůstává veřejná kontrola dozoru omezená. Vzniká riziko překrývání kompetencí a činností obou institucí dozoru, vznikají dodatečné náklady na zajištění informačních toků, koordinace postupu vůči každému dozorovanému subjektu.

Funkcionální model ve vyspělých ekonomikách není rozšířen, je zaveden např. v Nizozemí a Austrálii. Zachování dvou dozorových institucí odporuje záměru integrace dozoru nad finančním trhem do specializované instituce vykonávající komplexní dozor nad finančním trhem.

Financování dozoru

Dozor je možné financovat z následujících zdrojů:

- a) jednorázové fixní poplatky za úkony (licence, registrace, schvalování),
- b) roční příspěvky účastníků trhu na úhradu dozoru,

c) ostatní příjmy (za školení, konzultace, publikace, prodej zboží a služeb, softwarové licence, úroky a jiné výnosy),

d) státní dotace.

Jednorázové fixní poplatky za úkony mohou mít ve struktuře příjmů dozorových orgánů podíl 5-30 %. Jsou pak převážně stanoveny v sazebníku (zákon, vyhláška) fixní částkou za úkon dozoru, někdy je fixní sazba stanovována pro několik pásem (např. dle velikosti emise, za první povolení bankovní služby např. v Německu 1 000-30 000 €, 15 000 € za první povolení služby v pojišťovnictví, 15 000 € za první povolení služby penzijnímu fondu, 5 000 € za povolení nového penzijního plánu. Existují i poplatky na pokrytí nákladů na určitý projekt, např. ve Velké Británii na projekt Basel 2).

Roční příspěvky na dozor lze obvykle diferencovat dle jednotlivých finančních sektorů. Struktura příspěvků u plně integrovaného dozoru odpovídá podílu institucí na finančním trhu: cca 50 % z bankovního sektoru, 25 % z pojišťovnictví, 25 % z kapitálového trhu. Příspěvek je možné stanovit pevnou nebo proporcionální sazbou, nejčastěji se roční příspěvek vypočítává proporcionálním způsobem (procento z historické hodnoty veličiny), který může být kombinován s určením minima či maxima v absolutní částce.

Náklady dozoru v ČR jsou současně ve srovnání se zahraničím nižší, měřeno jak z hlediska nákladovosti instituce, tak z pohledu daňového poplatníka (za náklady dozoru považujeme rozpočet dozorového orgánu). Vzhledem k velikosti dozorovaného (kapitálového) trhu jsou náklady v ČR nadprůměrné, což je typické pro rozvíjející se malé ekonomiky.

Náklady na dozor ovšem dosahují nadprůměrné úrovně relativně k velikosti domácího kapitálového trhu, což je typické pro malé ekonomiky středoevropského regionu.

Plnému přenesení nákladů na tržní účastníky brání nízká rozvinutost (velikost) finančního trhu v ČR. Spolufinancování dozoru účastníky trhu je prakticky realizovatelné až v případě integrace dozoru, kdy se na něm budou podílet banky, pojišťovny a ostatní účastníci kapitálového trhu.

Konkurenceschopnost domácích firem neohrozí, pokud se na celkových nákladech integrovaného dozoru nebudou podílet z více než 50 %.

Principy financování dozoru ve vyspělých zemích

Základním principem financování úřadů dozorujičích finanční/kapitálový trh je úhrada nákladů dohledu primárně účastníky trhu (obvykle ze 100 %) a nikoliv ze zdrojů státního rozpočtu. V některých zemích se ale stát spolupodílí zejména v počátcích existence integrovaného dozoru nebo přispívá na dozor specifických oblastí. Podíl státu na celkových příjmech dozorového orgánu se pohybuje od nuly do 48 % (průměrně 7 %).

Dalším principem je snaha o co nejspravedlivější úhradu nákladů dozoru, tj. aby byly hrazeny těmi subjekty či z činností, na jejichž dozor se vynakládají. Dozorové orgány většinou stanovují poplatky dle výše nákladů jednotlivých činností nebo podle sektorů a skupin dozorovaných subjektů. Rozlišují také mezi účastníky, které samy licenovaly a účastníky z Evropského hospodářského prostoru. V druhém případě lze dozor považovat za méně nákladný, neboť jej vykonává především autorita v domovském státě.

Třetí charakteristický rys představuje snaha o ekonomičnost a efektivnost systému financování. Roční příspěvky se stanoví na základě relativně snadno zjistitelných ukazatelů, které mají vazbu na výkon účastníka trhu. V každé zemi je ovšem primárně stanoven objem prostředků, který má zabezpečit chod dozoru příští rok, a teprve ten je rozpočítáván.

Hledání algoritmu financování dozorového orgánu a optimální výše jeho nákladů (odvíjejících se od požadovaného rozsahu činnosti) představuje složitý proces, na němž obvykle participují (přímo či nepřímo) všichni zúčastnění. V Rakousku stát přispívá fixní částkou 3,5 mil. € (asi 25 % rozpočtu dozoru), v Irsku hradí stát po dobu rozběhu integrovaného dozoru cca 50 % jeho rozpočtu, v Itálii od roku 1995 stát přispíval cca 50 % se sestupnou tendencí (v roce 2004 přispíval ze 30 %), v Nizozemí stát v letech 2004-2006 hradí 14 % rozpočtu jako úhradu dozoru v oblasti nezákonných finančních operací.

System financování vč. principů a postupů tvorby rozpočtu se týká více zákonů (např. o dozoru, o příspěvcích na dozor, o správních poplatcích, o bankách, o pojišťovnictví, o kapitálovém trhu atd.).

5.3 Přípravenost centrálního a komerčního bankovníctví

Přípravenost komerčního bankovníctví

Ačkoliv se o přijetí eura na úrovni centrální banky a vlády hodně diskutuje, komerční bankovníctví se touto otázkou zatím příliš nezabývá. Získat informace od manažerů na pobočkách je téměř nemožné, pro většinu z nich je rok 2010, jako možný rok přijmutí eura, příliš daleko. Veškeré přípravy má na starosti vláda či Česká národní banka.

Od 1. května 2004 je Česká republika součástí EU a český občan má právo, stejně jako ostatní příslušníci zemí Evropské unie, založit si účet v jakékoliv zemi za stejných všeobecných podmínek. Specifika jednotlivých bankovních ústavů se mohou ale lišit. V rámci EU se nepožaduje k založení účtu vízum, postačovat by měl jeden identifikační doklad, ale banka si může vyžádat např. vyplnění formulářů či přeložení nutných dokladů do úředního jazyka dané země, což může být lehce restriktivní. Pokud by však instituce bránila požadavku na založení účtu, může se občan obrátit na Evropskou komisi, či posléze na Soudní dvůr.

Hlavní změnou je princip jednotného bankovního pasu, který umožňuje zakládání poboček zahraničních bank členských států EU včetně Norska, Islandu a Lichtenštejnska v tuzemsku nebo nabízení jejich služeb zde, bez udělení licence Českou národní bankou a stejně tak umožňuje zakládání tuzemských bank a nabízení jejich služeb v EU a zmíněných zemích bez žádosti o licenci. I přes toto se neočekává masový nárůst bankovních institucí v Čechách, protože trh je zde malý a pro velké finanční instituce spíše nevýznamný. Očekává se vstup spíše menších příhraničních bank (vstup potvrdila rakouská Oberbank), zaměřujících se pouze na určité segmenty či regiony. Zvýšená konkurence se je možná spíše v oblasti investování do zahraničních podílových fondů, na které se vztahuje také evropský pas a budou tak moci být v tuzemsku prodávány bez souhlasu KCP (ČNB).

Poplatky za bankovní služby jsou v České republice obecně vyšší než v zemích Evropské unie, proto se dá očekávat jejich snížení.

Komerční bankovníctví v podstatě nemělo problém se vstupem do Evropské unie. Služby a produkty týkající se zahraničního platebního styku a účtů v cizí měně fungují už dlouho, nově přibyly jen možnosti podpory a financování podnikatelských aktivit v ČR z fondů EU. Pokud vezmeme 3 největší banky v České republice, Českou spořitelnu, a.s.

(ČS), Komerční banku, a.s. (KB) a Československou obchodní banku, a.s. (ČSOB), nabídkou služeb jsou téměř srovnatelné. Ale pouze Česká spořitelna má od roku 2003 ustanovenou Kancelář pro Evropskou unii (EU Office) jako informační a analytické pracoviště a speciální část svých internetových stránek zaměřila na informace o produktech, které Česká spořitelna v rámci EU nabízí. Jsou to EU program business a EU program region, které komplexem produktů, služeb a aktivit na pokrytí potřeb klientů podporují získání dotace ze strukturálních fondů EU a pokrývají požadavky klientů na financování projektů.

Platební styk se zahraničím se provádí prostřednictvím telekomunikační sítě SWIFT nebo přes euroclearingové centrum systémem STEP2. SWIFTový kód je totožný s bankovním identifikačním kódem BIC (Bank Identifier Code). Ten obsahuje název, zemi a adresu banky.

Jako podpora automatizovaného zpracování přeshraničních plateb tzv. STP (Straight Through Processing) byl vytvořen mezinárodní bankovní identifikátor IBAN (International Bank Account Number), určený k jednoznačnému určení účtu klienta, banky a země, s minimální změnou stávajícího čísla účtu, definovaný normou vydanou European Committee for banking Standards. Na základě diskuze mezi ČNB a Českou bankovní asociací bylo v roce 2003 stanoveno, že v domácím platebním styku bude nadále používán domácí formát čísla účtu a IBAN je určen pro zahraniční platby. Podle nařízení Rady ES mají banky v EU povinnost poskytnout klientovi na jeho žádost IBAN jeho účtu na jeho výpisu z účtu. Současně banka poskytne svůj BIC pro správné směřování platby v mezinárodním platebním styku. Z hlediska podpory použití IBAN, je dáno, že banka může účtovat dodatečné ceny, pokud klient nepoužije IBAN příjemce a BIC jeho banky. Při jeho nepoužití může banka účtovat mnohonásobně vyšší ceny, případně i příkaz odmítnout.

5.3.1 Projekt Basel II

Největší přípravu na vstup do eurozóny v komerčním bankovníctví zaznamenal regulatorní rámec bankovního dohledu. Projekt Basel II je implementován společnou činností České národní banky, České bankovní asociace a Komory auditorů České republiky. Je zaměřen na zavedení nového konceptu kapitálové přiměřenosti tzv. Novou basilejskou kapitálovou dohodu (the New Basel Capital Accord, dále NBCA), vydanou Basilejským výborem pro bankovní dohled (Basel Committee on Banking Supervision,

dále BCBS) při Bance pro mezinárodní zúčtování (Bank for International Settlements, dále BIS) v roce 2004.

Projekt reaguje na rychlý rozvoj finančních trhů a jeho cílem je zvýšit bezpečnost a stabilitu finančních systémů, posílit konkurenční rovnost mezi bankami a umožnit používání komplexnějších přístupů řízení rizik pro regulatorní účely. Basel II nahradí dosud platný Basel I (International convergence of capital measurement and capital standards), který zahrnuje stanovení kapitálových požadavků na úvěrové a tržní riziko. Celý projekt lze rozdělit do 3 fází.

Přípravná a analytická fáze

Tato fáze trvá do vydání konečné verze doporučení NBCA a Směrnice o kapitálové přiměřenosti. Hlavními úkoly je zde seznámení se s požadavky a postupy konceptu, vyjasnění terminologie, shromažďování a studium informací, vzdělávání pracovníků bankovního dohledu a auditorů, vyhodnocení dopadů zavedení NBCA a Směrnice o kapitálové přiměřenosti na výši kapitálového vybavení bank a do jejich hospodaření, konzultace a výměna zkušeností se zahraničními regulátory za účelem zajištění konsistentního přístupu.

Legislativní a plánovací fáze

Je kladen požadavek na normy, aby byly v souladu s požadavky NBCA a odpovídající Směrnici o kapitálové přiměřenosti. Banky a auditoři by se měli podílet na přípravách příslušných návrhů, aby byla zajištěna vzájemná informovanost, novelizovat pravidla pro vykazování údajů ČNB a zveřejňování informací, stanovit interní postupy a metodiky pro výkon bankovního dohledu v podmínkách nového konceptu, vypracovat pravidla a postupy pro vyhodnocování a posuzování rizikového profilu banky, na základě toho stanovit individuální kapitálovou přiměřenost.

Implementační fáze

Tato fáze probíhá od vydání českých norem do nabytí jejich účinnosti. Uplatňují se zde nové postupy a kontroluje se dodržování nových požadavků; sleduje se transparentnost uplatňovaných postupů a rozhodovacích procesů. Transparentnost se musí zvýšit především na straně regulátora, neboť projekt na něj klade zvýšenou odpovědnost, ale také na straně bank, aby vzrostla role trhu při regulaci bankovního sektoru.

Proces přípravy Basel II

- Červen 1999: vydání první konzultativní verze Basel II.
- Leden 2001: vydání druhé konzultativní verze Basel II.
- Září 2002: vydání pracovního materiálu o operačním riziku.
- Duben 2003: vydání třetí konzultativní verze Basel II.
- Červen 2004: vydání konečného znění Basel II (International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards – A Revised Framework).
- 31. prosinec 2006: implementace Basel II v jednotlivých zemích a plný přechod na nová pravidla.
- 31. prosinec 2007: použití nejpokročilejších přístupů stanovení kapitálového požadavku. Banky, které ho chtějí použít, budou muset 1 rok před zahájením implementace počítat kapitálový požadavek podle těchto nových pravidel, paralelně se současným způsobem kalkulace.

Basel II klade hlavní důraz na citlivější a přesnější měření rizik a podporu zlepšování řízení rizik v bankách. Oproti Basel I používá komplexnější a flexibilnější možnosti pro měření podstupovaných rizik a zahrnuje také další riziko, riziko operační. Došlo k rozšíření působnosti Accordu na pokrytí rizika celé bankovní skupiny, nejen rizika banky samotné. Koncept je platný pro mezinárodně aktivní banky, v některých státech, např. v členských zemích EU, se však předpokládá plošná aplikace nových pravidel na všechny banky. Pro zohlednění rozdílných podmínek v jednotlivých zemích, obsahuje Basel II v řadě oblastí možnost volby ze dvou a více variant postupu pro příslušný, zpravidla národní orgán dozoru (tzv. národní diskrece). Ze stejných důvodů jsou zahrnuty i diskrece pro banky.

Tři pilíře projektu Basel II

1. pilíř: minimální kapitálové požadavky

Tento pilíř přímo navazuje na Basel I. Novinkou je zahrnutí operačního rizika, poskytuje širší nabídku metod měření rizik pro stanovení kapitálového požadavku.

- **Úvěrové riziko**

Banka si může vybrat ze 2 sofistikovaných variant.

Standardizovaný přístup (SA – Standardised Approach) je nejjednodušší přístup ze všech; rizikové váhy subjektů vyplývají z ratingů, které stanovují exportní agentury (ECA – Export Credit Agencies) a externí ratingové agentury (ECAI – External Credit Assessment Institutions). Způsobilost těchto agentur a jejich ratingů schvaluje kompetentní orgán dozoru.

Přístup založený na interním ratingu (IRB přístup), jeho použití je podmíněno souhlasem kompetentního orgánu dozoru.

a) Základní metoda (FIRB – Foundation IRB Approach): měření rizika je založeno na využití vlastních odhadů pravděpodobnosti selhání klienta. Ostatní rizikové charakteristiky stanovuje orgán dozoru.

b) Pokročilá metoda (AIRB – Advanced IRB Approach): měření rizika je postaveno na využití vlastních bankou prováděných ratingů klienta. Banka sama určuje všechny prvky pro stanovení rizikových hodnot (zejména pravděpodobnost selhání klienta a ztrátu při selhání).

- **Operační riziko**

Banka si vybírá ze základních možností, např. s ohledem na strukturu své činnosti a s ní spojená rizika.

a) Přístup základního ukazatele (BIA - Basic Indicator Approach): kapitálový požadavek je určen jako pevné procento z čistého příjmu banky (15% z 3-letého průměru součtu čistého úrokového a neúrokového příjmu).

b) Standardizovaný přístup (STA - Standardised Approach): kapitálový požadavek se počítá odděleně pro jednotlivé obchodní linie, jako stanovené procento.

c) Alternativní standardizovaný přístup (ASA - Alternative Standardised Approach): orgán dozoru může bance povolit (při naplnění obecně stanovených kritérií) použít jiný, alternativní indikátor (na bázi objemu úvěrů) pro stanovení kapitálového požadavku pro obchodní linii komerčního či retailového bankovníctví.

d) Pokročilé přístupy k měření (AMAs - Advanced Measurement Approaches): umožňuje bankám použít různé vlastní interní metody či modely, avšak až po předchozím ověření splnění kvalifikačních požadavků na model a jeho schválení orgánem dozoru.

- **Tržní riziko**

Beze změny zůstávají metody měření tržního rizika (nově je zahrnuto pouze úrokové riziko bankovní knihy). Mění se definice obchodního portfolia (bude možné do něj zařadit všechny nástroje, které banka drží za účelem obchodování a je schopna je minimálně denně přeceňovat) a také stanovení kapitálového požadavku v případě příliš malého obchodního portfolia (možnost stanovit stejným způsobem jako k bankovnímu portfoliu).

2. pilíř: proces dozoru

Tento pilíř je zaměřen na proces hodnocení dostačujícího množství kapitálu dané banky orgánem dozoru a na spolehlivost a kvalitu řídicích a kontrolních mechanismů banky. Dle 2. pilíře by banka měla mít zavedeny odpovídající vnitřní procesy, které jí umožní vyhodnotit adekvátnost jejího interního kapitálu s ohledem na podstupovaná rizika (tzv. Capital Adequacy Assessment Process – CAAP). Orgán dozoru posuzuje CAAP a jeho výstupy a má právo stanovit kapitálový požadavek vyšší než činí propočet banky, pokud se mu bankou stanovený limit nezdá dostatečný vzhledem k jejímu celkovému rizikovému profilu. Kapitálová přiměřenost 8% hodnoty rizikově vážených aktiv bude považována za absolutní minimum.

3. pilíř: tržní disciplína

Zaměřuje se na problematiku transparentnosti a zveřejňování informací bankami. Účelem je prohloubit tržní disciplínu tím, že banky budou uveřejňovat více informací, aby všichni účastníci trhu mohli mít přehled zejména o rizikovém profilu banky a adekvátnosti její kapitálové pozice. Nový koncept určuje požadavky na zveřejňování v různých oblastech, včetně uveřejňování metod použitých při propočtu kapitálové přiměřenosti. Základní nároky se vztahují na všechny banky. Ty z nich, které používají vlastní postupy měření a omezování rizik musejí uveřejňovat další specifické informace k používaným tzv. pokročilým metodám.

Pravidla třetího pilíře budou mít v budoucnu nejspíše také dopad na podobu některých mezinárodních účetních standardů, které podstatným způsobem ovlivňují českou účetní metodiku pro finanční instituce.

Mezi základní prvky Basel II, na kterých ČNB staví a pokládá je za prioritní patří především:

- zvýšení bezpečnosti a stability finančních systémů a posílení konkurenční rovnosti a mezinárodní srovnatelnosti úvěrových institucí a obchodníků s cennými papíry,
- implementace na sólo i implementované bázi pro všechny úvěrové instituce,
- nový individuální, citlivější přístup k měření rizik v závislosti na rizikovém profilu. Kapitálový požadavek stanovený novými metodami bude přesněji odrážet skutečná rizika jednotlivých subjektů a hodnocení rizikového profilu jako standardní postup výkonu bankovního dozoru zvyšuje pravděpodobnost včasného odhalení možných problémů,
- flexibilita ve výběru metod a využití sofistikovanějších a mnohem přesnějších metod

měření rizik pro stanovení kapitálového požadavku. Úspory kapitálu při kvalitním portfoliu jsou dosaženy především v případě použití pokročilejších, přesnějších, ale také náročnějších metod měření rizik. Výběr metody pro stanovení kapitálového požadavku je plně na regulovaných subjektech, podmínky pro aplikaci stanoví orgán dozoru v souladu s příslušnými směrnicemi ES. Podstatné je, že aplikace pokročilejších postupů u jednoho rizika nebude podmíněna aplikací postupů obdobné úrovně sofistikovanosti u jiného rizika. V dlouhodobém horizontu převládá u ČNB záměr přechodu od jednodušších metod a postupů k pokročilejším,

- včasná příprava bankovního sektoru na zavedení nových pravidel, pro kterou je nutná spolupráce ČNB s finančním sektorem,
- aktivní spolupráce na mezinárodní úrovni, tj. se zahraničními orgány dozoru. Implementace v různých zemích se může lišit, ale cílem je podporovat mezinárodně jednotné chápání nových pravidel, aby se zabránilo vzniku překážek na jednotném trhu ES a případnému znevýhodnění domácích subjektů. Především v oblastech, které budou interpretovány národním orgánem dozoru (validace dat atd.), je třeba vyjasnit si vzájemně postoje a rámec pro spolupráci a minimalizovat duplicitu.

Implementace pravidel v České republice

Efektivně fungující bankovní systém patří k základům rozvoje ekonomiky. Rizikům v této oblasti se nelze vyhnout, lze je však dostat pod kontrolu. Proto stanoví orgán dozoru pravidla obezřetného podnikání, regulační systém musí být doplněn účinným řízením a správou (tzv. corporate governance) bank a finančních institucí. K tomu mají přispět nová pravidla Basel II, která jsou zohledněna i v novém návrhu směrnic 2000/12/ES a 93/6/EHS, které musí ČR jako země EU implementovat. Pravidla vytvářejí předpoklady pro hlubší spolupráci orgánů dozoru při provádění dohledu nad institucemi a povinují instituce rozšířenějším uveřejňováním informací pro lepší transparentnost trhů. Z hlediska vstupu ČR do Evropské unie je účelné uvést, že pro Českou republiku je a bude určující podoba Basel II pro transformaci do unijního práva. Ta se totiž v některých případech může lišit od výchozího dokumentu BCBS.

Česká národní banka se otázkou zavedení nových pravidel připravovaných BCBS do české praxe zabývala již od publikace prvního návrhu dokumentu v roce 1999. Bankovní dozor ČNB se musí v souvislosti Basel II připravit na zásadní změnu v regulaci bankovního sektoru, vypracovat co nejobektivnější postupy, zapracovat je do zákonných

či podzákoných norem a následně aplikovat v praxi. Důležité je jednotné chápání pravidel a požadavků stanovených v Basel II a zajištění transparentnosti postupů, zvláště tam, kde má bankovní dozor možnost individuálních postupů. Banky zároveň musejí mít možnost a dostatek času přizpůsobit se postupům orgánu dozoru. Efektivně komunikující platformu a zapojení zúčastněných stran do řešení úkolů vyplývajících z implementace Basel II je zajištěna v rámci společného projektu finančního sektoru ČR, nazvaného Basel II ve spolupráci České bankovní asociace Praha (ČBA), jednotlivých bank a Komory auditorů ČR (KA ČR).

Předpokladem dosažení daných cílů je mezinárodní spolupráce. Po dlouhou dobu byla Česká republika, kromě Ruska, jedinou východoevropskou zemí, která měla možnost podílet se na tvorbě Basel II prostřednictvím účasti v pracovní skupině Core Principles Liaison Group (CPLG) a Working Group on Capital při CPLG, což nám poskytuje přístup k informacím a zároveň umožňuje vyjadřovat se k některým otázkám a v jisté omezené míře se spolupodílet na tvorbě nových pravidel. Pro zintenzivnění mezinárodní spolupráce byla při BCBS zřízena Accord Implementation Group (AIG), jenž se zabývá problematikou druhého pilíře.

Česká národní banka je zapojena i do činnosti příslušných výborů a pracovních skupin působících v rámci evropských struktur. Je částí Výboru evropských bankovních regulátorů (Committee of European Banking Regulators, CEBS), jehož hlavním úkolem je přispívat k jednotné implementaci směrnic upravujících činnost bank. ČNB je také v pracovních skupinách tohoto výboru jako je Groupe de Contact, skupiny pro přípravu reportingu bank a skupiny zybývající se otázkami účetnictví a auditu, atd.

Účast na tvorbě Basel II i návrhu směrnice ES se realizuje i prostřednictvím stanovisek, jež jsou připravována a zasílána příslušným orgánům. ČNB prostudovala veškeré návrhy dokumentů Basel II a směrnice ES a ve spolupráci s Bankovní asociací ČR připravila podmínky. Na konci roku 2001 ČNB připravila dotazník na banky, který se zabýval připraveností bank zavést nové postupy pro úvěrové riziko a obdobný, ale podrobnější průzkum týkající se operačního rizika provedla ČNB v 1. pololetí roku 2003. Banka také věnovala problematice vzdělávání. V současnosti je známá konečná verze Basel II.

Úkoly pro ČNB

- Zvyšovat informovanost laické i odborné veřejnosti prostřednictvím prezentací, seminářů a publikací v tisku.

- Aktivně spolupracovat v rámci společného projektu Basel II, zvyšovat kvalifikace jejich účastníků a připravit je na implementaci nových regulačních pravidel a směrnic ES do legislativy (změna zákona č.21/1992 Sb., o bankách, atd.).
 - Podrobně zpracovat metodologie výkonu bankovního dohledu v nových podmínkách.
 - Vypracovat postup pro stanování rizikového profilu banky a jeho promítnutí do kapitálové přiměřenosti, vypracovat stanoviska v oblastech, kde má národní orgán dozoru možnost volit mezi dvěma či více přístupy tak, aby byla zohledněna národní specifika.
 - Navázat spolupráci zahraničními orgány dozoru (hlavně v oblastech označovaných jako home/hostissues, např. v souvislosti s validací dat).

Hlavními problémy při praktické implementaci jsou považovány zejména nedostatečné informační systémy a organizační struktury pro:

- stanovení interních ratingů,
- zaznamenání událostí selhání ratingu,
- posouzení zajištění úvěrových rizik,
- sběr, ohodnocení a setřídění údajů o ztrátových událostech pro operační riziko,
 - napjaté termíny pro aplikaci sofistikovaných metod (až 7 let),
 - údaje o pravděpodobnostech selhání,
 - údaje o ztrátách selhání,
 - údaje o expozicích při selhání,
 - údaje o pravděpodobnostech výskytu ztrátových událostí pro operační riziko,
 - údaje o výši ztráty při výskytu ztrátové události pro operační riziko.

5.3.2 Dopady Basel II na finanční trh

Bankovní klienti

Všechny banky v dnešní době vycházejí při stanovování úrokových sazeb z poskytovaných úvěrů z posouzení úvěrového rizika daného klienta. Tím vzniká marže, která mimo jiné kryje právě toto úvěrové riziko. Pokud ji vztáhneme k regulační potřebě kapitálu, pak vymezuje výnosnost kapitálu banky. V současnosti tato míra vázaného regulačního kapitálu neodpovídá na úrovni jednotlivých obchodů jeho skutečné

ekonomické potřebě a často dochází k překapitalizaci (někdy k podkapitalizaci) úvěrových obchodů a následně i celé banky. Výsledkem je snaha banky kompenzovat sníženou výnosnost nárůstem marží nad ekonomicky očekávanou úroveň.

V důsledku přiblížení regulatorního a ekonomického kapitálu vlivem Basel II budou banky mít možnost upravit své marže při zachování požadované výnosnosti kapitálu. Jinak řečeno, bonitní klienti, kteří v současnosti doplácí na tuto překapitalizaci mohou očekávat snížení úrokových sazeb, klienti s horší bonitou na změnu pravidel doplatí. Za zmínku stojí, že Basel II umožňuje využít větší rozsah uznatelných zajišťovacích nástrojů než dosud. Příkladem je snížení kapitálové náročnosti pohledávek zajištěných zástavním právem k rezidenčním nemovitostem asi o 30 % či možnost zohlednění záruk bonitních korporátních společností.

Regulátoři

Bankovní regulátoři v čele s Bank for International Settlement (BIS) vybudovaly koncept Basel II a právě na ně nová pravidla dopadnou nejvýznamněji.

Ratingové agentury

Basel II klade vysoké nároky na individuální posouzení úvěrového rizika dlužníků bank. Přestože většina bank signalizuje budoucí užívání IRB přístupu, založeného na interním ratingu generovaném samotnou bankou, lze očekávat i nárůst ratingu externího. Agentury mohou očekávat nástup nových konkurentů a nárůst kvalifikačních požadavků na systém stanovování ratingu definované příslušným národním regulátorem.

Nebankovní finanční instituce

Je velmi pravděpodobné, že soulad s pravidly nové kapitálové regulace bude přímo či nepřímo požadován i po ostatních subjektech nabízejících služby konkurující bankovním produktům (např. pojišťovny, penzijní fondy v rámci nadnárodního projektu Solvency II). V budoucnu budou požadavky Basel II nejspíše aplikovány na tzv. investiční firmy, za které jsou v českém prostředí považováni obchodníci s cennými papíry.

Rizika a hrozby Basel II

V souvislosti se zavedením Basel II se často mluví o možném procyklickém efektu, který vychází z následující úvahy. Ačkoliv je z hlediska přesnosti měření rizik a stanovení výše potřebného kapitálu současná regulace jen hrubým a rigidním nástrojem, má se všeobecně za to, že vytváří zpětnou vazbu, jenž je imunní vůči výkyvům hospodářského

cyklu. Jednodušeji řečeno, rizikové váhy pro stanovení regulatorního kapitálového požadavku k úvěrovému riziku jsou nastaveny tak, že neodrážejí fáze hospodářského cyklu. Basel II nabízí přesné měření rizika a alokaci kapitálu, ale v pokročilejších metodách měření úvěrového rizika je zakódován princip přímé, ne lineární úměry mezi bonitou klienta a kapitálovým požadavkem k úvěrovému riziku. Na vzestupné fázi hospodářského cyklu se bonita klientů obecně zlepšuje a kapitálové požadavky jsou relativně malé. Za jinak stejných podmínek to podporuje úvěrovou expanzi a přehřívání ekonomiky. Naopak v sestupné fázi se bonita klientů zhoršuje, kapitálové požadavky rostou a za jinak stejných podmínek uvedený princip posiluje ochlazování ekonomiky úvěrovou restrikcí. Z mikroekonomického hlediska jsou také obavy, že tento mechanismus bude působit selektivně a jeho objekty se stanou malé a střední podniky. Otázkou je, zda použitím pokročilejších metod řízení rizik nebude procyklický efekt zneutralizován či alespoň zmírněn.

Malé a střední podniky se také obávají, že Basel II jim přinese vysoké náklady, které jim sníží zisky nebo dokonce ohrozí jejich budoucí existenci, budou muset dávat více informací než doposud a můžou tak být nepřímo tlačeny, aby si dělaly drahé ratingy uznávanými agenturami kvůli získání levnějšího financování. Faktem je, že již dnes mají banky dost obezřetné nároky na budoucí klienty a koncept je přizpůsoben i malým a středním podnikům (u standardizované metody stanovením nižší rizikové váhy a u pokročilejších metod stanovením nižší pravděpodobnosti selhání klienta u malých či středních podniků oproti běžným klientům). To bankám ušetří kapitál, který lze použít k úvěrům.

Český bankovní sektor je především součástí větších evropských bankovních skupin. Banky se obávají, že budou rozdílné požadavky od orgánu dohledu jejich mateřské banky (domovského dohledu), který kontroluje celou skupinu, českého orgánu dohledu (hostitelského dohledu), jímž je ČNB. Tím se zvýší požadavky na reportování, kontrolu bude výsledně provádět domovský i hostitelský dohled. Nová pravidla vycházejí bankám částečně vstříc posílením domovského regulátora v některých oblastech. Poslední slovo při schvalování interních modelů řízení úvěrového a operačního rizika má právě domovský regulátor, povinnost zveřejňování informací je posunuta obecně na úroveň Evropské unie. Odpovědnost za bankovní dozor však nadále ponese ČNB a proto si vztahy se zahraničními regulátory musí nastavit tak, aby svoje povinnosti mohla plnit. Problematika vztahu domovského a zahraničního přístupu se řeší v rámci evropských struktur. Budou

nastavena určitá společná pravidla a přístupy, které budou subjekty dodržovat.

Nová pravidla Basel II jsou značně složitá a implementace rozhodně nebude levnou záležitostí zvláště pro ty banky, které dosud nové trendy v měření a řízení rizik a alokaci kapitálu nesledují. Zavedení těchto pravidel pravděpodobně některým bankám sníží kapitálovou přiměřenost z důvodu zvýšených kapitálových požadavků na úrokové, zejména pak na operační riziko, podle studie provedené v České republice až o 3 % proti současnému vztahu. I přes tento pokles však český bankovní systém zůstává nad úrovní regulatorního minima 8 %. Z dlouhodobé perspektivy by však banky měly s používáním nových metod řízení rizik a alokace kapitálu dosáhnout zlepšení kvality hodnocení rizik a úspor kapitálu.

Největšími problémy pro zavedení regulačního rámce Basel II do praxe jsou pro jednotlivé banky vysoké náklady. Další překážkou je podle bank nedostatek dat (zejména pro oblast pravděpodobnosti úvěrového selhání, tzv. Probability of Default, ztráty z úvěrového selhání, tzv. Loss Given Default, a pro oblast operačního rizika). Následují problémy s nedostatečnou pružností informačních systémů a nakonec nedostatek vnitřních zdrojů.

Obecně banky pokročily dále v zavádění programů úvěrových rizik, než u operačních rizik. Stádía modelování systémů u úvěrového rizika dosáhlo 46 % bank, ale téhož stádía u operačního rizika jen 33 % z nich. Banky celkově chtějí zaujmout sofistikovanější přístup k riziku úvěrovému než k operačnímu.

I přes všechny obavy existují pádné důvody pro úspěšnost implementace a s ohledem na pokračující rozvoj metod řízení rizik a alokace kapitálu lze očekávat, že Basel II bude v dalších letech nahrazen další modernější regulací.

5.4 Praní špinavých peněz

Legalizace výnosů z trestné činnosti (praní špinavých peněz), pocházejících z šedé ekonomiky, je trestnou činností a na finančním trhu vyžaduje specialisty znalé odborných problémů. Podle kvalifikovaných odhadů představuje podíl šedé ekonomiky v jednotlivých zemích 10 až 50 % vykazovaného HDP, příčinou je neodpovídající forma regulace ekonomických činností, jejichž dodržování si nelze zcela vynutit, nebo se z různých důvodů neprovádí. Ve světě se denně „vypere“ miliarda dolarů, s níž jsou spojeny závažné trestné činy.

ČR a zapojení do evropských struktur

V souvislosti s globalizací a zapojením ČR do evropských struktur je této problematice potřeba věnovat pozornost. Při Evropské komisi pracuje již několik let tzv. Kontaktní výbor expertů pro problematiku praní špinavých peněz, který se schází dvakrát až třikrát ročně. Zástupci kandidátských zemí byli k jednání tohoto výboru poprvé přizváni na prosincové jednání v roce 2002, Finanční analytický útvar MF ČR do tohoto výboru nominoval dva stálé zástupce. Při Radě Evropy pracuje tzv. Moneyval, což je výbor expertů pro hodnocení opatření proti praní špinavých peněz. Jeho členy jsou ty členské státy Rady Evropy, které nejsou členy Financial Actions Task Force on Money Laundering (FATF). Moneyval, stejně jako FATF, organizuje tzv. vzájemná hodnocení členských zemí. Experti z pěti zemí hodnotí systém boje proti praní špinavých peněz ve vybrané zemi, především pak efektivitu jeho fungování v praxi. Výbor navštíví během jednoho pracovního týdne veškeré státní orgány a instituce, podílející se na boji proti legalizaci výnosů z trestné činnosti, stejně tak jako i vybrané finanční instituce, mající povinnost hlásit podezřelé transakce finanční zpravodajské jednotce. Česká republika má za sebou dvě kola takového hodnocení. První proběhlo na jaře roku 1998, druhé kolo na podzim roku 2001, ČR má v tomto výboru tři stálé členy z resortu Ministerstva financí, Ministerstva spravedlnosti a Ministerstva vnitra. Kromě stálých členů je zde ještě skupina několika hodnotitelů ze zmíněných resortů a z České národní banky, kteří se účastní hodnocení ostatních členských zemí Moneyvalu.

Výnosy z trestné činnosti

Výnosy špinavých peněz pochází z krádeží aut, obchodů s drogami, s uměleckými předměty, zbraněmi včetně jaderných materiálů, ženami i dětmi, překupnictví, prostituce, únosů osob, vydírání, vymáhání dluhů, poplatků za ochranu, nelegální přepravu osob za hranice (nelegální migrace) a hazardních her. Dále jde o finanční podvody (celní, daňové, bankovní, pojistné), podplácení a korupci, padělání dokladů, bankovek, cenných papírů včetně kolků, kriminalita finanční (například tzv. tunelování), kriminalita spojená s ochranou autorských práv (software, hudební nosiče). Špinavé peníze lze získat podvody, provozováním sázek a nepoctivých her, k nimž se využívají i předem založené účty v bankách. Ve fotbale (od první ligy až po přebor) je v denním tisku uváděna možnost uplatit soupeřovy hráče nebo sudí, nebo fotbalové funkcionáře, elektronické sázení umožňuje provozovat on-line finanční toky přes internet.

V ČR se vedle klasických způsobů praní peněz (jejich uložení a následný transfer do

zahraničí, většinou jako dar) používá i kvalifikovanějších způsobů, a to různých forem úvěrů a investování do nemovitého majetku a obchodních podílů společností s ručením omezeným, které umožňují legalizovat výnosy z rozličných trestných činností. Je využíván rovněž kapitálový trh a investice do cenných papírů, provádí se obchodování s veřejně i neveřejně obchodovatelnými akciemi na doručitele. Pro praní peněz lze využít nepřevoditelnou měnu (například ruble), za ty se smění špinavé peníze, následně se koupí v firmě, nemovitosti, nebo suroviny a ty se promění za legální finanční prostředky.

Finanční trhy a špinavé peníze

Praní peněz je synonymum velice diverzifikované legalizace výnosů z trestné činnosti, měnící jejich identitu tak, aby se mohly stát součástí běžného života. Je třeba zakrýt jejich nezákonný původ tak, aby výsledné nabytí bylo v souladu se zákony.

K této činnosti se využívají finanční trhy, moderní informační a komunikační technologie (stále sofistikovanější) reprezentované převážně bankami, umožňujícími peníze ukládat i převádět po globalizovaném finančním trhu.

Základem řešení proti legalizaci výnosů z trestné činnosti se stala Basilejská deklarace (1970), která umožnila vznik zákona v oblasti zneužívání, prevence a kontroly drog, dále Doporučení Rady Evropy (1980) a tzv. Vídeňská konvence (Konvence Organizace spojených národů zaměřená proti ilegálnímu obchodování s drogami a narkotiky). Na ekonomickém summitu států skupiny sedmi nejvyspělejších zemí světa v Paříži (1989) bylo založeno sdružení Financial Actions Task Force on Money Laundering (FATF) a jeho výbor, který je multidisciplinárním orgánem expertů z právní, finanční a represivní oblasti. V roce 1990 byl formulován program (revidovaný v roce 1996) v oblasti tvorby a podpory zásad boje proti praní špinavých peněz (vzniklo čtyřicet doporučení). Rada Evropy vydala Úmluvu o praní, vyhledávání, zadržování a konfiskaci výnosů ze zločinu (1990) a navazující Směrnice Rady Evropského společenství (č. 91/308/EHS) byly zaměřeny na předcházení zneužití finančního systému.

Základem se stal boj proti anonymitě, poznání klienta i jeho obchodů. Z hlediska fyzických osob se jedná o zjištění totožnosti, řádnou evidenci údajů a archivaci. U právnické osoby to je ověření její právní existence a struktury, získání dokladu o zápisu do obchodního rejstříku, informací o zákaznickově názvu, právní formě, managementu, adrese jak z otevřených zdrojů, tak přímo od klienta.

Banky vypracovaly programy proti praní špinavých peněz, pozornost zaměřily

na oblasti privátního bankovníctví v souladu s vydáním globálních pravidel proti praní peněz a korupci (tzv. Wolfsbergská pravidla, 2000), včetně nových možností přímého bankovníctví (mobilní, internetové, telefonní).

V roce 2001 po teroristických útocích na USA, přijal FATF dalších osm bodů, týkajících se terorismu v rámci boje proti financování terorismu. Byl vytvořen základní rámec odhalování, předcházení a potlačování financování terorismu a rozvinuta mezinárodní spolupráce v právní pomoci a výměně informací.

V rámci doporučení mezinárodních institucí proti praní peněz Parlament ČR přijal zákon O některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a o změně a doplnění souvisejících předpisů (61/1996 Sb., v pozdějších zněních), který doplnily vyhlášky Ministerstvo financí ČR o plnění oznamovací povinnosti finančními institucemi. MF ČR zřídilo Finanční analytický útvar (FAÚ), přímo podřízený ministrovi, kam se předávají oznámení o podezřelých obchodech a informace o dalších skutečnostech vymezených zákonem.

Finančním institucím byly uloženy čtyři základní povinnosti: identifikace účastníka obchodu, oznámení podezřelého obchodu, odložení splnění příkazu klienta a odmítnutí provedení obchodu. Vznikla povinnost vypracování systému vnitřních zásad a školicích programů, každoroční proškolení zaměstnanců, kteří se mohou při výkonu práce setkat s podezřelými obchody.

Činnosti bank mají dvě části, preventivní i represivní. Preventivní je zaměřena na školicí programy a znalost klientů, základem jsou včasné informace. Vnitřní předpisy bank představují jejich know-how boje proti praní špinavých peněz. Na danou problematiku navazuje organizační struktura banky, spolupráce pracovníků přicházejících do kontaktu s klientem a dalších odpovědných pracovníků a specialistů (kontaktních osob) pro spojení s Policií ČR, Úřadem služby kriminální policie a vyšetřování.

Stále se rozšiřující využívání informačních a komunikačních technologií vede ke globálnímu využívání finančních a bankovních služeb. Významná je bezpečnost informačních systémů, nástupem internetu se problém bezpečnosti stal problémem každého uživatele, protože v rámci globalizace může pouze jediný útočník zaútočit na kteroukoliv banku na světě využitím nedostatků v bezpečnosti a legislativě. Identifikace klienta (kryptografická) je výchozí podmínkou prevence (autorizace, autentizace, neodmítnutelnosti, odpovědnosti) každého uživatele. Poznání klienta a datové sklady

umožní evidenci pohybu peněz, zvyšování bezpečnosti banky a účinnější boj proti legalizaci výnosů z trestné činnosti.

Tabulka č. 13

Šetření podezřelých obchodů hlášených finančními institucemi (OPO) a dalších podnětů

	2 000	2 001	2 002	2 003	2 004	2 005*
Přijato celkem OPO	1917	1398	1 264	1 970	3 267	1 890
-z bankovní sféry	1565	1046	1 023	1789	3 040	1773
-od jiných finančních institucí	352	352	241	181	227	117
Celkem podáno trestních oznámení	104	101	115	114	1 03	8 2

*první pololetí roku

Zdroj: MFČR. Dostupné z: http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/hs.xsl/analit_cinn_kontr.html [30.1.2006]

5.5 Přistoupení k eurozóně

Hospodářská a měnová unie (HMU) byla implementována na základě Maastrichtské smlouvy. V první fázi od roku 1990 byla završena liberalizace kapitálových toků a vytvořen jednotný vnitřní trh EU. Druhá fáze, která začala v roce 1994, byla zaměřena na dosažení pokroku v konvergenci ekonomik členských zemí. Ve třetí fázi došlo v roce 1999 k zavedení bezhotovostního oběhu měny euro a k fungování jednotné měnové politiky Evropské centrální banky (ECB) a zavedení hotovostního oběhu v lednu 2002.

K základům integrace v rámci HMU patří měna euro a procesy koordinace hospodářských a rozpočtových politik. Vznik nadměrných rozpočtových deficitů je omezen ustanoveními Smlouvy o EU a tzv. Paktem stability a růstu, fiskální politika je ponechána v kompetenci jednotlivých členských zemí HMU.

V roce 1999 splnilo podmínky pro zavedení eura a vytvořilo eurozónu jedenáct zemí EU, v roce 2001 přistoupilo Řecko. Velká Británie a Dánsko, si na začátku

maastrichtského procesu vyjednaly tzv. neúčastnickou doložku ("opt out clause"), Švédsko stojí z domácích politických důvodů mimo eurozónu, ačkoliv doložkou nedisponuje.

ČR má status země s dočasnou výjimkou pro zavedení eura a není členem eurozóny. ČNB se stala přistoupením do EU členem Evropského systému centrálních bank (ESCB), před zavedením měny euro musí ČR splnit maastrichtská konvergenční kritéria, včetně slučitelnosti právních předpisů v oblasti HMU a musí dokumentovat plnění maastrichtských konvergenčních kritérií v tzv. Konvergenčním programu.

Kurzové konvergenční kritérium vyžaduje dvouletou účast v mechanismu ERM II a zároveň pohyb měnového kurzu v blízkosti centrální parity. V červenci 2003 zpracovala ČNB jako informaci pro vládu ČR a pro veřejnost dokument s názvem „Kurzový mechanismus ERM II a kurzové konvergenční kritérium“, který obsahuje podrobnou argumentaci stávající pozice a účast v mechanismu ERM II, ne déle než dva roky.

Pozitivní efekty

Přistoupením ČR k eurozóně dojde k završení procesu integrace české ekonomiky do evropských měnových struktur a Česká republika se bude moci podílet na společné evropské měnové a kurzové politice.

Členství v eurozóně by mělo mít pozitivní dopady na domácí hospodářskou politiku. Požadavky na střednědobě vyrovnané veřejné rozpočty a na provádění strukturálních reforem podporují dlouhodobě udržitelný hospodářský růst.

Rozpočtová politika prováděná v souladu s ustanoveními Paktu stability a růstu sníží náklady financování veřejných rozpočtů, povede ke stabilizaci dlouhodobých úrokových sazeb.

Firmy i domácnosti budou profitovat z nízkých úrokových sazeb a z přístupu ke kapitálovým trhům eurozóny.

Zafixováním měny v rámci měnové unie dojde ke snížení rizik vzniku měnových turbulencí. Prudké kurzové výkyvy představují pro malou otevřenou ekonomiku v prostředí liberalizovaných kapitálových toků významnou hrozbu. Z eliminace kurzového rizika vůči zemím eurozóny, bude profitovat zejména domácí podnikový sektor. Poklesnou transakční a zajišťovací náklady, sníží se investiční nejistota. Pro domácnosti to bude znamenat cenovou transparentnost.

Pozitivní efekty budou přispívat k vytváření stabilnějšího prostředí pro podnikání,

k efektivnější alokaci zdrojů a následně k vyššímu růstu ekonomiky.

Možná rizika

Přistoupení ČR k eurozóně je spojeno s některými riziky spojenými s reakcí hospodářství na poruchy při zafixovaném měnovém kurzu v rámci měnové unie. V případě nedostatečné cyklické a strukturální sladění české ekonomiky a jejího finančního sektoru s ekonomikami eurozóny mohou mít ekonomické šoky nestejně, asymetrické dopady.

ČR přijde o samostatnou měnovou politiku. Pro hospodářskou politiku to znamená před vstupem do eurozóny zajistit rychlou ekonomickou konvergenci a vyšší reakční schopnost české ekonomiky v oblastech fiskální politiky, pružnosti na trhu práce i produktů a fungujících finančních trhů.

Stav veřejných financí se může stát bariérou pro vstup do eurozóny díky nadměrným schodkům i nedostatečnému strukturálnímu přizpůsobení výdajové strany, nebude tak zajištěna dlouhodobá udržitelnost vyrovnaných veřejných financí v podmínkách jednotného trhu.

Ekonomická sladění

Česká ekonomika se postupně přibližuje k ekonomice zemí EU. Obchodní výměna s EU se na celkovém zahraničním obchodě české ekonomiky podílí zhruba dvěmi třetinami a příliv zahraničních investic ze zemí EU dosahuje až čtyř pětina.

Fiskální konsolidace musí být zaměřena na dosažení maastrichtských kritérií a ve střednědobém časovém horizontu, v souladu s principy Paktu stability a růstu, vyrovnané strukturální saldo veřejných rozpočtů. Při ztrátě autonomní měnové politiky v rámci měnové unie bude fiskální politika v režimu zafixovaného kurzu klíčovým nástrojem makroekonomické stabilizace a podmínkou zachování dlouhodobě udržitelného ekonomického růstu.

Vláda v roce 2003 schválila tříletý konsolidační program s cílem omezit deficit veřejných rozpočtů do roku 2006 na maximálně 4 % HDP omezením objemu veřejných výdajů (ne vše se podařilo realizovat) a mírném zvýšení složené daňové kvóty. To je však pouze první etapa, v další se musí snižovat schodky veřejných financí prováděním strukturálních reforem, jinak veřejné rozpočty začnou pociťovat působení nepříznivých demografických tlaků.

Tabulka č. 14

Přehled plnění konvergenčních kritérií

	Rozpočtové saldo	Veřejný dluh	Míra inflace ¹⁾	Úroková míra	Devizová stabilita			Možný termín vstupu do EMU
	% HDP (2005)	% HDP (2005)	% (červenec 2005)	dlouhodobá (červenec 2005)	max. výkyv směrem vzhůru ²⁾	max. výkyv směrem dolů ²⁾	účast v ERM II	
Kritéria 2005	-3,0	60,0	2,4	5,2	5,2		min. 2 roky	
Česká rep.	-5,0	39,5	2,1	3,4	8,7	-4,2	Ne	2010
Estonsko	0,9	4,3	4,1	4,2	0,1	0,0	od 28/06/04 ³⁾	2007
Maďarsko	-4,1	57,3	4,7	6,1	9,4	-2,9	Ne	2010
Lotyšsko	-1,0	14,0	7,0	3,9	3,4	-7,3	od 02/05/05 ³⁾	2008
Litva	-2,4	21,2	2,7	3,6	0,0	0,0	od 28/06/04 ³⁾	2007
Polsko	-4,0	46,4	3,5	4,7	14,3	-9,5	Ne	2010
Slovensko	-3,2	44,0	4,1	3,2	11,4	-0,8	Ne	2009
Slovinsko	-2,0	30,5	2,9	3,8	0,0	-2,4	od 28/06/04 ³⁾	2007
Bulharsko	1,0	38,5	4,8	3,3	0,0	0,0	Ne	2009-10
Chorvatsko	-5,0	48,1	2,7	6,8	2,8	-2,9	Ne	Neanalyzováno
Rumunsko	-1,0	23,4	9,9	14,2	5,9	-10,4	Ne	2012-14

Kritéria jsou plněna

Kritéria nejsou plněna

¹⁾ dvanáctiměsíční průměr

²⁾ maximální procentní odchylky směnného kursu oproti euru (referenční hodnota: měsíční průměr za červenec 2003) v posledních dvou letech (+ zvýšení hodnoty, - snížení hodnoty)

³⁾ maximální procentní odchylky směnného kursu oproti paritě k euru od vstupu do Evropského směnného mechanismu (ERM II) v Estonsku +0,1/-0,0 ; v Lotyšsku +12,3/-0,7 %; v Litvě +0,0/-0,1; ve Slovinsku +2,1

Zdroj: národní statistiky, Evropská centrální banka ECB; ekonomický odbor BA-CA

Pro formování fiskální politiky bude rozhodující úroveň všech národohospodářských statistických dat, bez zajištění jejich dostatečné kvality (včasnosti, spolehlivosti, stability, transparentnosti) bude obtížné správně porozumět a vyhodnotit hospodářskou situaci a připravit korektivní opatření. Statistická data jsou základním prvkem všech koordinačních a dohledových procedur.

Trh práce v ČR je charakteristický malou mobilitou a flexibilitou pracovní síly a i po přijetí do EU existují omezení volného pohybu pracovních sil, zejména z nových členských zemí. Posílení adaptace na trhu práce vyžaduje změny v dopravní infrastruktuře a fungující trh s byty.

Strategickým cílem vlády a ČNB je vytvořit podmínky pro přijetí měny euro v ČR. Hospodářská strategie vlády musí být zaměřena na podporu hospodářského růstu, udržení makroekonomické stability, zajištění dlouhodobé konkurenceschopnosti podniků a zvyšování zaměstnanosti při současném snižování vysoké míry dlouhodobé nezaměstnanosti. Ve fiskální oblasti je třeba připravit hlubokou strukturální reformu založenou na důsledných, postupných krocích. Samostatná česká měnová politika bude do

doby završení měnového integračního procesu i nadále realizována ČNB prostřednictvím strategie cílování inflace.

Za předpokladu plnění maastrichtských kritérií, konsolidace veřejných financí, dosažení dostatečného stupně reálné konvergence a přiměřeném postupu strukturálních reforem zajišťujících dostatečnou ekonomickou sladěnost se zeměmi EU lze očekávat přistoupení ČR k eurozóně v horizontu let 2010-2015.

5.6 Průzkum

5.6.1 Cíle a metodologie průzkumu

Východiska

Na finanční a bankovní trh a udržitelnost jejich rozvoje působí celá řada faktorů. Zde prezentovaný průzkum byl zaměřen na analýzu hodnocení trhu a jeho sbližování s unijním trhem manažery vybraných bank.

V předcházející kapitole uvedené teoretické analýzy (geneze evropské integrace, vývoje finančních služeb a ekonomických ukazatelů České republiky) lze shrnout do závěru, že k výrazným změnám na finančním trhu v po vstupu do Evropské unie nedošlo.

Finanční služby hrají v každodenním životě obyvatel Evropské unie významnou úlohu, proto druhá část průzkumu byla zaměřena na občany.

Navzdory vývoji, který byl v posledních letech poznamenán růstem úrovně ochrany spotřebitele, integrací trhů či narůstajícím objemem zprostředkovaných transakcí, neustále přetrvává značná roztržitost tohoto trhu na celoevropské platformě. Pro finanční trh je nezbytné podílet se všemi prostředky, včetně osvětových a informačních, aby dostupnost a úroveň finančních služeb byla napříč celou Evropskou unií shodná, bez zbytečných překážek a omezení daných např. hranicemi mezi jednotlivými státy v rámci sjednocené Evropy.

Provedený průzkum byl zaměřen na analýzu dopadu vstupu České republiky do Evropské unie z hlediska chování a rozhodování finančních institucí a finanční vzdělanosti obyvatelstva. Průzkumy podobného zaměření, sledující dopad integračních procesů a znalosti klientů o finančních produktech, jsou zveřejňovány u nás i v zahraničí. Metodika a postup zkoumání byly přizpůsobeny dostupnosti informací, velikosti trhu, znalostem a postojům manažerů vybraných finančních institucí a občanů.

Vstup do Evropské unie se v tomto směru z hlediska krátkodobého neprojevil na finančním trhu žádnými výraznějšími změnami a dopad lze očekávat až v dlouhodobějším horizontu, to bylo výchozí hypotézou.

5.7 Finanční trh - bankovní sektor a hodnocení manažery

Bankovní sektor sice nadále zůstává jádrem finančního systému, ale roste úloha a konkurence nebankovních zprostředkovatelů tuzemských i zahraničních. Průzkum měl ověřit zda manažeri bank jsou zaměřeni na krátkodobé efekty, nebo očekávají přínosy finančních služeb až v dlouhodobém horizontu, zda využívají klientsky orientovanou strategii nebo produktově zaměřenou a zda využívají systémy operativního řízení komunikace s klienty.

Získání podkladů pro formulaci závěrů k přijatým hypotézám pomohl dotazník předložený finančním institucím, obchodním bankám. Cílem bylo pomocí empirického šetření prověřit hodnocení stavu a finančního trhu manažery vybraných bank a strategie banky ve vztahu ke klientům. Kriteřiem pro výběr finančních institucí byla ochota spolupracovat, byla dána přednost tištěnému dotazníku a osobním kontaktům, protože elektronická verze se nesečkala s ochotou manažerů dotazník vyplnit. Odpovědi na dotazník nezabraly více než 10-15 minut. Údaje charakterizující banku, jako je vlastnická struktura, postavení na finančním trhu, velikost nákladů a výnosů, hospodářský výsledek, počet zaměstnanců a poboček byly získány z internetových zdrojů.

V rámci zkoumání vlivu postojů manažerů na implementaci norem EU by bylo možno analyzovat, zda v těchto postojích existují nějaké rozdíly u těch, kteří jsou zařazeni do systému odborného a motivačního vzdělávání, ve srovnání s ostatními manažery. Zjištění bylo provedeno na základě osobního kontaktu při převzetí písemného dotazníku.

Formulace základních hypotéz

Na základě předchozí analýzy zkoumané problematiky lze formulovat výchozí hypotézy:

- a) potenciaální přínosy integrace ČR do EU se v krátkém horizontu neprojevily,
- b) je pravděpodobné, že manažeri bank mají představu o náročnosti vstupu do Evropské měnové unie a zavedení eura,
- c) průzkum má ověřit též hypotézu, že jedním z nejdůležitějších faktorů ovlivňujících práci manažera je klientsky orientovaná strategie,

- d) z hlediska konkurenceschopnosti lze očekávat využívání vyspělých informačních technologií,
- e) banky využívající vyspělé informační technologie jsou úspěšnější.

Lze předpokládat, že bude rozdíl mezi malými, středními a velkými bankami. Výše uvedené hypotézy lze dekomponovat do dílčích předpokládaných závěrů, konkrétně zjistitelných charakteristik bank. Získání podkladů pro formulaci závěrů k přijatým hypotézám napomůže zjištění odpovědí na níže uvedené otázky:

1. Je úroveň implementace norem EU v oblasti finančních trhů do zákonné úpravy českého finančního trhu dostatečná?
2. Očekáváte v krátkém horizontu restrukturalizaci Vaší banky?
3. Máte jasnou představu o délce a náročnosti přípravy na euro?
4. Má příprava na euro dopad na vaši pobočku?
5. Je banka připravena na přeshraniční poskytování služeb v rámci finančního trhu EU?
6. Souhlasíte se začleněním Kodexu práv klientů České bankovní asociace do systému regulace finančních trhů?
7. Je pro vás důležitá podpora znalostí zákazníků, klientů?
8. Přistoupila banka k zpřehlednění cen služeb a podmínek za kterých jsou poskytovány?
9. Prosazuje banka klientsky orientovanou strategii před produktově orientovanou?
10. Provedla, nebo uvažuje banka změnu operativního reportingu (přístupu k obsluze klienta)?
11. Používáte jako manažer systémy operativního řízení komunikace s klienty (datasklady)?
12. Používáte v bance systematický přístup k získávání a aktualizaci informací o klientech?

Základním cílem provedeného výzkumu bylo pomocí empirického šetření v dostatečně velkém počtu finančních institucí prověřit výše uvedenou hypotézu. Dále pak vedle získání informací o těchto objektivních skutečnostech byly zjišťovány názory a postoje manažerů bank na motivační nástroje osobního vzdělávání. Na základě empirických údajů provedena analýza, znalost názorů a postojů manažerů umožnily vysvětlit zjištěné tendence.

Dosažené výsledky jsou uspořádány ve formě grafů a tabulek v příloze.

Metodologie řešení

Koncepční a metodický postup k řešení je popsán v rozčlenění na jednotlivé fáze. V přípravné fázi bylo nutno stanovit kritéria pro výběr finančních institucí, které by měly být zařazeny do šetření. Základním kritériem byl předmět činnosti, velikost banky a ochota spolupracovat. Konkrétní údaje o bance byly získány z veřejně dostupných databází www stránek bank, ČSÚ, ČBA, MF ČR, ČSÚ a dalších uvedených zdrojů.

Konkrétní způsob získání odpovědí byl založen na odeslání dotazníku a vyzvednutí s krátkým řízeným rozhovorem zjišťujícím názory a postoje manažerů, které umožnily vysvětlit zjištěné tendence. Odpovědi na dotazník nezabraly více než 10-15 minut. Úplnost odpovědí na dotazníky a co největší návratnost byla podpořena telefonickými a e-mailovými žádostmi.

Další součástí přípravné fáze bylo předběžné zpracování dotazníku, který byl rozdělen na tři skupiny dotazů:

1. na otázky implementace norem EU v oblasti finančních trhů,
2. na otázky přípravy vstupu do EMU a zavedení eura,
3. poslední okruh otázek byl zaměřen na posilování znalosti klienta a využití vyspělých informačních technologií.

Vlastní zpracování výsledků získaných ze šetření bylo založeno na analýze odpovědí respondentů do přehledných tabulek a grafů, tato fáze proběhla na počátku roku 2006. Významnost a charakter vazeb mezi získanými údaji určenými k ověření vyslovených hypotéz byla výsledkem rozborů.

Analýza umožnila formulovat závěry k výše uvedeným otázkám a hypotézám. Je zřejmé, že bylo obtížné přesně kvantifikovat sílu a charakter souvislostí některých zkoumaných jevů. Cílem pak mohly být pouze závěry, které sice nepřinášely z hlediska vědecké analýzy zcela korektní a vyčerpávající poznatek, ale které mohly mít určitou hodnotu z hlediska praktického využití. Účelem bylo maximálně využít údaje získané pomocí dotazníků i další podklady charakterizující respondenty.

5.7.1 Výsledky a zjištění ve finančním sektoru

V průzkumu bylo výběrem osloveno sedm bank z Královéhradeckého kraje, dotazování proběhlo v lednu 2006 formou dotazníků, bylo získáno 46 respondentů, čas

potřebný k získání odpovědí byl 10-15 minut. Respondenty tvořil střední management poboček velkých bank: Komerční banky, a.s., České spořitelny, a.s., Československé obchodní banky, a.s. a HVB, a.s. Ze středně velkých bank byly ochotni odpovědět na dotazník manažeři pobočky z Reifansbank, a.s., Živnostenské banky, a.s. a z malých manažeři z IC Banky, a.s.

Pro české komerční banky vstup do evropských struktur otevřel finanční trh 1. května 2004, kdy se Česká republika stala členem Evropské unie, s dopadem především na oblast platebního styku. Potencionální přínosy integrace ČR do EU se na bankovním trhu v krátkém horizontu neprojevíly.

Potenciální přínosy integrace ČR do EU a oblast vzdělávání manažerů

Po vstupu do EU nedošlo ve finančních institucích v České republice v letech 2004-2005 k výrazným změnám. Přesto restrukturalizaci banky očekává v krátkém horizontu 78,26 % manažerů v souvislosti se vstupem do EMU a zavedením eura a ví, že banky využijí zkušeností přechodu u svých mateřských společností a jejich strategií. Úroveň implementace norem EU v oblasti finančních trhů do české zákonné úpravy považuje za dostatečnou 43,48 % manažerů, 21,74 % za nedostatečnou a neví 34,78 % respondentů.

V červnu 2004 se Česká bankovní asociace, která sdružuje prakticky všechny české banky, stala členem Evropské platební rady (European Payments Council, EPC). Zde probíhá diskuse o časové náročnosti jednotlivých kroků souvisejících se zavedením eura a jejich sladěním s vytvářením Jednotné eurové platební oblasti (Single Euro Payments Area, SEPA), která má být vytvořena do konce prosince 2010. Tím, že se Česká bankovní asociace stala členem EPC, převzala na sebe povinnost zabezpečovat informovanost českého bankovního sektoru. Všechny banky pracují se stejnou úrovní informací, mají stejný přístup ke materiálům a stejnou možnost se k nim vyjadřovat.

Manažeři na nejnižších i středních úrovních se účastní vzdělávání organizovaných bankou, veřejnými i soukromými vysokými školami a dalšími vzdělávacími institucemi tuzemskými i zahraničními. Přesto třetina manažerů na pobočkách v Královehradeckém kraji neví, zda úroveň implementace norem v oblasti finančních trhů dostatečná a nemá představu o délce a náročnosti přípravy na euro, čtvrtina o této problematice neví.

Při řízeném rozhovoru bylo zjištěno, že motivační nástroje osobního vzdělávání vedou většinou k vlastním iniciativám manažerů, zejména pro skupinu mladších je plán osobního

rozvoje akceptován a je předpokladem kariérního postupu.

Náročnost vstupu do Evropské měnové unie a zavedení eura

Zavedení eura si vyžádá nejméně dvouletou přípravu ve finančních institucích, velké náklady bude vyžadovat hardwarové a softwarové vybavení, školení zaměstnanců, na přijetí eura bude potřeba připravit veřejnost.

Většina manažerů (82,6 %) dotazovaných přiznává, že příprava na zavedení eura má dopad na jejich pobočku. Bez existence strategie zavedení společné měny eura v bankách není možné určit postup a časovou posloupnost. Dosud chybí jasné sdělení, kdo a za co bude zodpovědný, kde bude zlom mezi částí přípravy, která bude v zodpovědnosti státní administrativy (finančně, řešitelsky), a druhou fází, která bude v kompetenci jednotlivých subjektů.

Samotné přípravy na zavedení eura nebudou probíhat ve izolovaném světě, banky budou zavádět nové produkty, modernizovat své hardwarové a softwarové vybavení, modernizovat používanou bankovní techniku. Harmonizace těchto změn s přípravou na zavedení eura je důležitá pro zachování či posílení efektivního řízení zdrojů a pro odpovídající plánování investic. Vstup do eurozóny nebude pro finanční instituce levnou záležitostí.

Téměř polovina dotazovaných (52,17 %) neví, zda je banka připravena na přeshraniční poskytování služeb v rámci finančního trhu EU. Důvody pro pomalý rozvoj poskytování produktů napříč evropských zemí jsou různé, mezi ně patří například rizika distribučních kanálů, stále existující odlišné právní úpravy, jazyková vybavenost pracovníků institucí, finanční gramotnost občanů, profesionální a nezávislé poradenství, regulatorní a dozorový rámec.

Členství ČBA v Evropské platební radě (EPC) umožňuje využívat některých systémů, které již v rámci měnové unie fungují, podílet se na vytváření nových systémů, jejichž zavedení se předpokládá v příštích letech. Sladění s vytvoření Jednotné eurové platební oblasti (SEPA) do konce prosince 2010 umožní další rozvoj přeshraničního poskytování služeb. V jejím rámci je nutné připravit i řadu nových panevropských systémů, například systém pro kreditní převody, panevropský inkasní systém, systém prioritních plateb, jednotné standardy pro zpracování karetních transakcí a jiné.

Většina manažerů bank (52,18 %) souhlasí se začleněním Kodexu práv klientů České

bankovní asociace do systému regulace finančních trhů, třetina s jeho implementací do systému regulace nesouhlasí. Kodex chování mezi bankami a klienty (Kodex) vydala ČBA v prosinci roku 2005. Je v něm obsažena úprava vzájemných vztahů mezi bankou a jejími retailovými klienty, doposud obsažená v Etickém kodexu ČBA. Kodex klade důraz na přesné vymezení práv klientů. Asociace se neztotožnila se všemi návrhy předloženými ministerstvem financí v této sféře, přesto řada z nich byla reflektována v podobě dokumentu, který má metodický charakter. Kodex byl připraven v rámci stálých pracovních orgánů a odborných komisí ČBA a jeho obsah byl odsouhlasen Prezidiem ČBA. S uveřejněním Kodexu byla vydána výzva k dodržování Kodexu a banky se od ledna 2006 k jeho přijetí hlásí i s implementací v průběhu roku 2006.

Informovanost a obsluha klienta

Pro všechny dotazované respondenty je důležitá podpora znalostí zákazníků, klientů. Rychlý vývoj na finančním trhu v posledních letech výrazně předstihl finanční znalosti spotřebitelů v České republice. Finančních informací je v různé formě na trhu dostatek, problém je spíše v tom, že spotřebitelé je neumí vyhodnotit a prakticky využít.

Občané jsou se svými znalostmi většinou spokojeni, přesto se neumí na trhu orientovat. Většina lidí uvažuje o penězích v krátkodobém horizontu, změnit tento přístup je dlouhodobou záležitostí. Finanční znalosti a jejich praktické využití by měly být zařazeny do výuky ve školách, protože nelze spoléhat na zájem všech vrstev obyvatelstva. Vzdělávání o finančních produktech je cílem učící se společnosti, informace musí reagovat na vývoj trhu, musí být srozumitelné, přehledné a srovnatelné. Respondenti, někteří manažeři bank, přesto neví (6,52 %), zda přistoupila banka k zpřehlednění cen služeb a podmínek za kterých jsou poskytovány.

Finanční poradce nesmí být určen jen pro vybranou klientelu, má poskytovat informace o cenách služeb a podmínek za kterých jsou poskytovány, pomáhat při sestavení plánu osobních financí a rozložení úspor. Klientsky a více partnersky orientovanou komunikaci se zákazníkem prosazuje většina bank, přesto to neví 8,7 % dotazovaných. Banky většinou provedly změnu operativního reportingu. Způsob obsluhy klienta s využitím datových skladů manažery využívá většina velkých bank, nevyužívá je 16 % a nemá o nich přehled také 8,7 % respondentů. Systematický přístup k získávání a aktualizaci informací o klientech používá většina dotazovaných (73,91 %), nevyužívá ho 17,39 % a neví 8,7 %. Datový sklad je strukturovaný depozitář předmětově

orientovaných, vzájemně provázaných, časově neměnných, historických dat používaných na získávání informací a podporu rozhodování. Ve skladu operativního řízení jsou uložena detailní a sumární data sloužící k řešení integračních efektů.

Datový sklad je určen pro analytickou podporu rozhodování a zahrnuje nejen data v databázi, ale i nástroje pro extrakci dat, nástroje pro reporting, analýzu dat, data mining. Prezentace dat uživatelsky příjemným způsobem je zaměřena na střední a vyšší management.

Business Intelligence (BI) označuje proces transformace dat (údajů) na informace a převod těchto informací na znalosti, sloužící k podpoře podnikání (rozhodování) a má identifikovat trhlinu mezi obchodními potřebami a dostupnými informacemi. Při křížovém prodeji, cross-sellingu, hrají významnou roli znalost klienta (nástroje tzv. Business Intelligence), pobočková síť a nabídka produktů. Samotný průměrný počet produktů používaných klienty banky je jedním z parametrů, které ukazují efektivnost banky v prodeji. Důležitým měřítkem pro instituci jsou náklady na vývoj a provoz finančních produktů, jejich prodej (marketing, distribuční síť) a zisk generovaný jednotlivými službami. Zde do kalkulací vstupují náklady na informační technologie, distribuci, úvěrová rizika a všeobecné provozní náklady finanční instituce.

5.8 Znalosti obyvatelstva o finančním trhu a finančních produktech

Získání podkladů pro formulaci závěrů k přijatým hypotézám pomohl dotazník předložený občanům. Cílem bylo pomocí empirického šetření prověřit znalosti obyvatelstva o finančním trhu.

V průzkumu bylo náhodným výběrem osloveno 381 osob z Královehradeckého kraje, dotazování proběhlo v lednu 2006 formou oslovení respondentů a zaznamenání odpovědi v dotazníku, čas potřebný k získání odpovědi byl 8-10 minut. Podmínkou zařazení mezi respondenty byla ochota odpovědět na otázky a využívání některého z produktů bank. Respondenti, starší 18-ti let, byli rozděleni do čtyř věkových skupin, bylo zjišťováno vzdělání.

Zpracování výsledků získaných ze šetření bylo založeno na zpracování odpovědí respondentů do přehledných tabulek a grafů, tato fáze proběhla v lednu roku 2006.

Analýza umožnila formulovat závěry k výše uvedeným otázkám a hypotézám, cílem pak mohly být pouze závěry, které sice nepřinášejí z hlediska vědecké analýzy zcela vyčerpávající poznatek, ale které můžou mít určitou hodnotu z hlediska praktického

využití.

Formulace základních hypotéz

Tak jako u bankovního sektoru, na základě předchozí analýzy zkoumané problematiky, lze formulovat výchozí hypotézy o znalostech a využívání produktů finančního trhu občany:

- a) znalost finančních produktů je nedostatečná a je pravděpodobné, že mnoho klientů nerozumí poskytovaným službám a informacím,
- b) nejvíce využívanými produkty jsou běžný účet a stavební spoření,
- c) nejdůležitější finanční institucí je pro spotřebitele banka,
- d) roste úloha alternativních komunikačních kanálů,
- e) spokojenost klientů se službami bank je nutné posilovat.

Lze předpokládat, že budou rozdíly mezi klienty mladými, střední generace a seniory, dále i podle stupně dosaženého vzdělání.

Získání podkladů pro formulaci závěrů k přijatým hypotézám napomůže zjištění odpovědí na níže uvedené otázky.

1. Máte znalosti o finančních produktech?
2. Staráte se o své finance sami?
3. Ke spoření a investování používáte více než 10% příjmu měsíčně?
4. Z finančních produktů využíváte: běžný účet, debetní platební kartu, termínovaný účet, stavební spoření, penzijní připojištění, životní pojištění, podílové listy, investice do jiných cenných papírů, spotřební úvěr, kreditní kartu, kontokorentní úvěr, hypotéční úvěr, leasing.
5. Informace o finančních produktech získáváte z: tisku a jiných médií, informačních materiálů institucí, internetu, od finančního poradce, známých.
6. Je pro Vás nejdůležitější finanční institucí banka?
7. Ke komunikaci s finanční institucí (bankou) využíváte: přepážku na pobočce, poštu, telefon, e-mail, internet.
8. Rozumíte poskytnutým informacím o finančních produktech?
9. Máte zájem o poskytování informací a vzdělávání o finančním trhu a finančních produktech od: škol, nezávislé informační instituce, informačního centra ve Vaší finanční instituci?
10. Jste spokojeni s přístupem a způsobem obsluhy ve své finanční instituci (bance)?
11. Jsou ceny služeb a podmínek za kterých jsou poskytovány srozumitelné

a přehledné?

12. Jste informováni o Kodexu práv klientů a jeho přijetí ve Vaší bance?

5.8.1 Výsledky a zjištění v sektoru občanů

Znalost a správa financí

Své znalosti o finančních produktech považuje za dostatečné 44,6 % respondentů, třetina si myslí, že má znalosti má neúplné a nedostatečné 21 %, nebyl zjištěn výrazný rozdíl v odpovědi respondentů s ohledem na bydliště, se středním a vyšším vzděláním roste i finanční vzdělanost, dostatečné znalosti o finančním trhu má spíše střední generace.

Většina ze zjišťovaného vzorku se o své finance stará sama, bez pomoci finančního poradce, na základě svého úsudku a dostupných finančních informací, které převážně získává z tisku a jiných médií, informačních materiálů institucí (zpravidla zaslaných poštou s výpisem z účtu), internetu a známých. Finančního poradce (zejména osobního bankéře) využívá 16 % dotazované populace, sami s využitím poradce se o své finance stará 23 %.

Ke spoření a investování použije více než 10 % příjmu měsíčně méně než polovina ze zjišťovaného vzorku (zpravidla stavební spoření), přičemž skupiny střední generace vykazují vyšších hodnot. Polovina respondentů (50 %) pravděpodobně hodlá v důchodovém věku své životní náklady a aktivity financovat především ze starobního, státem vypláceného důchodu, protože pouze přibližně polovina lidí využívá produkty penzijního připojištění a životního pojištění, zejména je znatelný nárůst využití těchto produktů ve skupinách středního věku.

Nejvyužívanějším finančním produktem je běžný účet (87 %), platební karta (71 %) a stavební spoření (57 %). Penzijního připojištění (18 %) a životní pojištění (15 %) využívá především skupina ve věku 31-49 a 50-65 let. 12 % lidí využívá investování do podílových listů a jiných cenných papírů. Leasing a hypotéka jsou finančním produktem, který spotřebitelé využívají méně.

Postavení bank na finančním trhu

Banka je současné době dle názoru respondentů nejdůležitější finanční institucí. Téměř třetina, převážně mladších respondentů, s bankou komunikuje prostřednictvím alternativních distribučních kanálů, vyšší věková skupina preferuje kontakt na přepážce. Komunikace na přepážce je stále pro klienty důležitá a využívá ji také třetina dotazovaných. Poskytnutým informacím rozumí 27 %, nerozumí 23 %, částečně 50 %.

Třetina respondentů je spokojena s přístupem a obsluhou ve své finanční instituci, částečně je spokojeno 50 %.

Nejčastěji (68 %) jsou klienti nespokojeni, nebo částečně spokojeni s cenami za služby (tyto služby považují většinou za předražené), dále mají problémy se srozumitelností a přehledností podmínek za kterých jsou poskytovány, což je odrazem nedostatečné znalosti finančních produktů, banka používá termíny a informace pro ně nesrozumitelné.

Spokojenost s přístupem a způsobem obsluhy vyjádřila třetina, částečnou spokojenost polovina a nespokojenost 20 % respondentů.

Informační zdroje

Poskytování informací a vzdělávání o finančním trhu a finančních produktech je důležité pro většinu ze zjišťovaného vzorku, 13 % lidí dle svého názoru nemá zájem o finanční vzdělání. 40 % spotřebitelů soudí, že pojmy z finančního a bankovního trhu má vysvětlovat a poskytovat vzdělání v této oblasti škola, vytvoření nezávislé informační instituce by přivítaly dvě třetiny lidí, výrazná většina lidí by uvítala zřízení informačních center v bankách, kde by se mohli dozvědět informace o finančních produktech kterým nerozumějí.

Respondenti získávají informace o jednotlivých finančních a bankovních produktech od banky (81 %), z médií (60 %) a od příbuzných a známých (49 %). To potvrzuje, že komunikace s bankou má v získávání informací důležitou úlohu. Podstatná část zkoumaného vzorku má zkušenost s informacemi ze strany banky, které byly doručeny nejčastěji poštou s výpisem z běžného účtu a týkaly se nových produktů i stávajících služeb.

O Kodexu práv klientů a jeho přijetí v bance většina klientů není informována.

Komunikační kanály

Banka s klienty komunikuje o finančních produktech poštou (94 %), tištěné materiály banky dostávají klienti většinou s výpisem z účtu. Telefonicky je informována desetina lidí (9 %, e-mailem dostává informace 8 % občanů, internet používá převážně mladší a střední generace. Pokud mají se svou bankou klienti sami komunikovat, nejčastěji volí návštěvu na přepážce banky (87 %).

5.9 Závěrečná doporučení

Banky jsou na peněžním a kapitálovém trhu rozhodující finanční instituce, přestože roste úloha dalších finančních zprostředkovatelů. V souvislosti s demografickým vývojem, jednotlivými segmenty trhu a poskytováním bankovních služeb napříč Evropskou unií lze naznačit řešení (na základě odpovědí respondentů občanů a manažerů bank na vybrané otázky dotazníku) a učinit závěry. Bez dostatečné a stále rostoucí znalosti finančního trhu a rostoucích požadavků na obsluhu spotřebitele v globálním světě nemohou finanční zprostředkovatelé uspět.

Vytvářením nových produktů, jejich kombinací se stávajícími produkty včetně poskytnutí srozumitelných informací banky mohou úplněji pokrýt potřeby klientů. Křížový prodej (cross selling) s postupným nebo souběžným prodejem několika nezávislých, samostatných produktů a zákaznický orientovaná strategie umožní, že klient při nákupu služeb a jejich spotřebě využije provázanost s dalšími produkty.

Závěry a doporučení

1. Občané považují banky za nedůležitější finanční instituce, tato skutečnost vede k nutnosti rozvíjet přístup ke spotřebiteli a způsoby obsluhy klienta.
2. Spotřebitel se těžko ve finančních informacích orientuje, banky by měly zvýšit srozumitelnost informací z jejich strany. Je žádoucí vytvořit v bankách informační centra, kde se klient může seznámit s neznámými službami a pojmy.
3. Občané nedůvěřují poskytnutým údajům od jednoho zprostředkovatele a proto by uvítali vznik a poskytování informací o finančních produktech od nezávislých institucí.
4. V praxi používaný finanční slovník je pro klienty často nesrozumitelný a přivítali by vytvoření slovníku základních pojmů peněžního a kapitálového trhu dostupného prostřednictvím různých komunikačních kanálů.
5. Pracovníci bank a finančních institucí o některé části segmentu klientů nejeví zájem, pro obsluhu spotřebitele je posilování zájmu o ně, vstřícnost, slušnost, ochota a profesionalita personálu rozhodující u všech komunikačních kanálů.
6. Klienti bank využívají informace o finančních produktech a službách zaslaných poštou spolu s výpisem o zůstatku na účtu. I nadále je žádoucí podporovat tento způsob komunikace s postupným nárůstem elektronické komunikace zejména u mladých zákazníků.

7. Občané neumí s dostupnými informacemi nakládat, zpracovat je a vyhodnotit. Banky by jako rozhodující instituce by měly vést klienty ke vzdělání a k systematické práci s informacemi ve finanční oblasti.
8. Dlouhodobé plánování osobních financí je vlastní pouze zlomku obyvatel. Vzděláním a informacemi je možné působit na občany a vést je k celoživotnímu rozložení investic a jejich portfolia s plánováním k neproduktivnímu věku.
9. Výuka o finančních produktech a trhu na školách se všeobecným zaměřením není uskutečňována, je žádoucí podporovat zařazení pojmů z peněžního a kapitálového trhu a finančních produktů do výuky ve školách.

Pobočky finančních institucí musí hrát ve strategických plánech bank klíčovou roli. Změna z dřívějšího (ale mnohdy i současného) transakčního místa na místo pro kvalifikované poradenství a prodej náročnějších produktů je banky nutností. Představy o zániku poboček se nenaplnily, spíše jejich počet poroste, i když design a role jsou jiné. Pobočky finančních zprostředkovatelů v nákupních a obchodních centrech umožní lépe obsluhovat spotřebitele.

Přímé bankovníctví přebere roli preferovaného místa pro provádění a sledování rutinních transakcí (platební styk, cash management apod.), může rovněž podporovat komunikaci a prodej produktů. Cílem pro banky je zapojit přímé bankovníctví do prodeje i náročnějších produktů tím, že si pomocí internetu nebo telefonního centra může klient modelovat své finanční potřeby (úvěry, životní pojistky, investiční portfolio a další).

5.10 Podmínky pro efektivní finanční trh v České republice

Česká republika je malou otevřenou ekonomikou a je pro ni rozhodující jednotný evropský trh finančních služeb. Jeho význam spočívá ve finanční obsluze a vypořádání rozhodující části obratu zahraničního obchodu. Studie dokázala, že integrace České republiky do Evropské unie má dopad především na růst ekonomiky a zprostředkovaně na další ekonomické ukazatele, včetně finančního sektoru. Finanční zprostředkování může významně přispět k hospodářskému růstu, cílem je odstranit zbývající institucionální překážky integrace unijního trhu finančních služeb.

Mezi podniky na otevřeném trhu roste konkurence, redukuje se náklady na kapitál a využívá se širší paleta finančních produktů a přístup k finančním zdrojům což podporuje tvorbu pracovních míst.

Pro spotřebitele to přináší možnost přístupu k evropským investičním instrumentům a zvýšení výnosů z finančních investic při poklesu transakčních nákladů.

Pro vládu se zlevňuje dluhové financování veřejného sektoru.

Český bankovní sektor se musí vyvíjet v souladu s trendy evropského bankovníctví s dopadem ekonomického vývoje v tuzemsku i v zemích obchodních partnerů.

6 Závěry a doporučení pro využití poznatků v praxi

6.1 Formulace podmínek pro efektivní integraci finančního trhu ve střednědobém horizontu pro finanční instituce a banky

Bankovní sektor lze v současné době považovat za stabilní. Pozitivní úlohu sehrálo dokončení privatizace bank a přítomnost důvěryhodných strategických vlastníků. Bankovní sektor dosahuje dobrých hospodářských výsledků a jeho kapitálové vybavení výrazně přesahuje regulatorní limity. Banky mají dostatek volných zdrojů a pro rozvoj podnikatelských aktivit je ve střednědobém horizontu prioritou:

1. udržovat dominantní zastoupení zahraničního kapitálu v českém bankovním sektoru,
2. pokračovat v procesu koncentrace a restrukturalizace bank,
3. podporovat rozvoj nových produktů a služeb,
4. rozvíjet nové technologie distribučních sítí,
5. udržet vedoucí postavení bankovního sektoru na finančním trhu,
6. pokračovat v rozvoji finančních skupin,
7. zachovat dominantní postavení velkých bank,
8. nadále obezřetně poskytovat úvěry podnikové klientele a občanům,
9. podporovat růst retailového bankovníctví,
10. zlepšovat kvalitu úvěrového portfolia vedoucí k nižší potřebě opravných položek,
11. posilovat ziskovost bankovního sektoru,
12. vytvářet tlak na kontrolu správních nákladů,
13. udržovat dostatečnou kapitálovou přiměřenost.

Pro klienty jsou rozhodující dostupné prostředky pro komunikaci s bankou. Tradiční způsoby, jako osobní návštěva pobočky, nesmí být opomíjeny, platební karta, telefonní bankovníctví a internet jsou významnými alternativními distribučními kanály zejména pro střední a mladší generaci.

Rozvoj technologií pro finanční trhy a bankovníctví je oblastí, který již dlouhá léta výrazně ovlivňuje efektivnost a ziskovost. Dnešní stav rozvoje komunikačních vyspělých informačních technologií není jistě konečný. Trendy, které dnes známe, budou doplněny novými směry o nichž dnes pouze tušíme. Bankovní domy se zasloužily o rozšíření

uživatelského prostředí v praxi, podnítily rozvoj terminálových technologií či později technologií klient-server, zmíněná architektura musí přinášet do bankovních operací stále vyšší bezpečnost.

Nástup dalších bankovních produktů (akreditivy, dokumentární platby), podnikatelské aktivity bank na trzích s cennými papíry, deriváty nebo komoditami, vyvolají poptávku po nových softwarových řešeních, ta se budou týkat například napojení on-line na finanční trhy nebo makléřské firmy.

Podmínkou pro efektivní trh a konkurenceschopnost bank v evropském prostředí je:

- přechod ke klientsky orientovaným strategiím a prosazování odpovědnosti, banky se nemohou zprostit odpovědnosti za nedostatky v jejich činnosti,
- jednoduchost, kompatibilita a mobilita je podmínkou pro uživatelsky přátelské prostředí. Technologická nezávislost musí zajistit mobilitu služeb a jejich dostupnost,
- centralizovaností informací provázat interní systémy bank, portálovým řešením zajistit jedno bezpečné přihlášení,
- klient musí mít právo volby, banka se musí orientovat na jeho potřeby. Každé řešení musí vycházet z analýzy jeho různorodých potřeb, přičemž spotřebitel nemusí mít dostatečné technologické vybavení.

Hlavními překážkami pro splnění těchto podmínek jsou finanční znalosti, počítačová gramotnost, nesourodost informací, neschopnost občanů se zdroji pracovat a vyhodnocovat je. Překážkou může být i konzervativnost manažerů bank.

Předmětem průzkumu v českém prostředí byly otázky týkající se znalostí finančního trhu v obecnějším smyslu. Znalosti by měly poskytnout zázemí pro plynulé využívání finančních služeb napříč Evropou. Před přijetím eura je to příležitost pro účast v obecné diskusi během celého období 2007-2012. Pozornost by jistě zasloužily zkušenosti zemí, které přijmou euro před Českou republikou, a zkušenosti rozšířené eurozóny.

6.2 Formulace podmínek pro efektivní integraci finančních trhů do evropských struktur pro centrální banku ve střednědobém horizontu

K 1. 4. 2006 ČNB převzala dohled nad finančním systémem, tato skutečnost by se měla odrazit v její činnosti regulátora pro banky, pojišťovny, kapitálový trh i družstevní

záložny. Tím i výzkum a analýzy centrální banky je nutné rozšířit o témata týkající se nebankovních segmentů finančního systému.

Výzkumy stability finančního trhu se pro centrální banku stávají nutností, protože váha finančního sektoru v české ekonomice, tak jako ve světě, narůstá a spolu s tím rostou i mezinárodní finanční vazby.

Fiskální otázky, jako dlouhodobá udržitelnost a flexibilita fiskálního systému, vliv fiskálního systému na ekonomický vývoj by měly být v popředí zájmu centrální banky. Fiskální politika zůstane po přijetí eura jediným nástrojem na národní úrovni. V období před přijetím eura je nutné se zaměřit na dlouhodobou fiskální udržitelnost s ohledem na stárnutí obyvatelstva a udržitelnost současného důchodového systému. Evropské zkušenosti naznačují, že to může být jedním z omezujících faktorů v procesu konvergence a že lze očekávat další debatu o možných úpravách Paktu stability a růstu.

Další aktivity centrální banky by se měly ve středním horizontu zabývat nadále měnověpolitickými pravidly, vypracováním prognóz, dopady asymetrických šoků na měnovou politiku a rozhodováním za nejistoty.

Významným tématem výzkumu by měla být strategie působení v režimu ERM II a přijetí eura. Česká republika bude mít tu výhodu, že bude moci sledovat země, které jsou v procesu přijetí eura dále, například Slovensko. K prognózám bude možné využívat delší dostupné časové řady, které umožní přesnější odhady reálných úrokových sazeb, výnosů a reálných kurzů. Internacionalizace finančního sektoru v kontextu jednotného evropského trhu finančních služeb v podobě mezinárodních fúzí a akvizic zvýšila zastoupení zahraničních finančních institucí na domácích trzích v celé Evropě.

Přeshraniční bankovníctví bude mít vliv na tržní strukturu a konkurenci ve finančním sektoru a mohlo by významným způsobem zesílit možnost nákazy zahraničními šoky směřujícími do českého finančního systému. Tyto trendy a jejich vazba na efektivnost finančních institucí by měly být prozkoumány.

Další růst finančního sektoru bude doprovázen některými strukturálními změnami směřujícími k poklesu bankovního zprostředkování a růstu zadlužení domácností. Zde budou mít významnou úlohu registry dlužníků.

Měření rizik hraje v rámci Nové basilejské kapitálové dohody významnou úlohu, centrální banka by se měla zaměřit analýzu šíření rizika mezi finančními institucemi.

6.3 Finanční trh eurozóny a Česká republika

Proces integrace České republiky a evropských struktur je procesem nesmírně složitým, do kterého zasahují otázky ekonomické, právní, společenské, ale především politické. Efektivní integrace finančních a bankovních služeb je součástí integračního procesu. Stále existující rozdílnost právních řádů České republiky a Společenství staví bariéry volnému pohybu kapitálu, efektivnost závisí na dosažení pokroku na poli měnové, bankovní a institucionální spolupráce. Finanční instituce, zejména banky, dostávají možnost účastnit se plně liberalizovaného systému pohybu kapitálu.

Po rozšíření Evropské unie o 10 nových zemí se bude rozšiřovat i eurozóna. Jednotný měnový prostor by měl pak zahrnovat zhruba 450 mil. obyvatel a euro posílí své postavení na finančním trhu, rozšíří se a usnadní pohyb finančních služeb přes hranice, zostří se konkurence a bude posilován tlak na kvalitu finančních služeb. Do budoucna se připravuje standardizace penzijních systémů, systému zdravotního pojištění a systémů sociálního zabezpečení.

Finanční trh není v Evropské unii stále jednotný, existují bariéry administrativní povahy, zažitost a stereotyp spotřebitelů. Klienti využívají stále stejné finanční instrumenty bez ohledu na vývoj ceny a kvality poskytnutých finančních služeb. Pokud se trh stane jednotný, regulační rámec umožní využívat produkty napříč Evropskou unií. Cílem je nová ochrana spotřebitele, pro subjekty trhu to bude znamenat bezpečný a lepší přístup k finančním službám a efektivnější přeshraniční transakce. Od roku 2008 začne působit v České republice k ochraně spotřebitele finanční ombudsman.

Integrace národních finančních trhů při používání společné měny povede k vyšší likviditě a rozvoji nových finančních nástrojů, nabídnou se nové možnosti financování a investování, finanční služby zlevní a vzroste konkurence mezi bankami.

Finanční instituce musí využívat vyspělé informační technologie a informační systémy, tyto jsou efektivnější a vykazují vyšší produktivitu práce což zvyšuje jejich konkurenceschopnost.

Bankovní sektor sice nadále zůstane jádrem finančního systému, ale postupně bude narůstat váha nebankovních institucí a produktů konkurujících tradičním bankovním službám.

Hlavními otázkami, které jsou diskutovány v České republice ohledně zavedení

eura je plnění maastrichtských kritérií a postup zavedení eura, jak z hlediska ztráty autonomní politiky centrální banky, tak z hlediska přípravy obchodních bank. Plnění maastrichtských kritérií konvergence, především ve fiskální oblasti, je obtížnější než se dosud očekávalo.

Po vstupu ČR do eurozóny dojde k završení procesu integrace a Česká republika se bude moci plně podílet na formulaci a implementaci společné evropské měnové a kursové politiky, které směřují k posilování makroekonomické stability v Evropě.

Přistoupení k eurozóně v ČR urychlí proces reálné konvergence české ekonomiky směrem k průměru EU. Členství by mělo mít pozitivní disciplinární dopady na domácí hospodářskou politiku, klíčový je požadavek na střednědobě vyrovnané veřejné rozpočty a požadavek na provádění strukturálních reforem podporujících dlouhodobě udržitelný hospodářský růst. Rozpočtová politika prováděná v souladu s Paktem stability a růstu a také pokles rizikové prémie povedou ke stabilizaci dlouhodobých úrokových sazeb na nízké úrovni.

Pevné zafixování měny v rámci měnové unie sníží možnost vzniku měnových turbulencí a kursových výkyvů, které představují velkou hrozbu pro malou otevřenou ekonomiku, a stabilizuje finanční sektor. Vůči zemím eurozóny, které jsou největšími obchodními partnery, se to se projeví jednak poklesem transakčních a zajišťovacích nákladů a zvýšením investiční jistoty. Domácnosti budou profitovat z cenové transparentnosti, která stimuluje působení konkurence a tím snížení cen.

Rizikem, nejčastěji spojovaným se zavedením eura, je reakce hospodářství na ekonomické poruchy v podmínkách zafixovaného měnového kurzu v rámci měnové unie. Pokud česká ekonomika nebude dostatečně sladěna se zeměmi v eurozóně a měnovou politiku převezme Evropská centrální banka, ČNB nebude moci reagovat na možné ekonomické šoky. Vyrovňovací funkci převezme fiskální politika.

Na straně Evropské unie a Evropské měnové unie je, přes deklarované prvotní nadšení z rozšiřování své členské základny, znát příznaky nastupující skepse, která konkrétní podobu nachází ve veřejném mínění občanů členských států. Není žádným tajemstvím, že především státy EU 15 vyjadřují obavu vyplývající z rozdílné ekonomické úrovně, z toho, že implementace souhrnu právních norem přinášející ve svém komplexu všechny stávající svobody Společenství, může velmi dramaticky narušit vnitřní trh Společenství.

Proto je akcentována otázka přechodných období různého druhu, pro různé oblasti.

Tak se integrační procesy stávají přijatelnějšími i pro voliče politiků členských států.

Je nezbytné též ale konstatovat, že pravděpodobně, a to i ze strany politiků Unie, je za stávající situace nemyslitelné od procesu rozšiřování Unie ustoupit, spíše než cokoli jiného je podstatné časové hledisko.

Proces rozšiřování je možno v nejobecnější rovině charakterizovat třemi základními atributy:

1. splnění zadaných a dohodnutých kritérií ze strany členských států,
2. vnitřní reforma Unie,
3. nalezení přijatelného konsensu ve voličské základně členských států.

Pozitivním přínosem od vstupu do EU je vytvoření velmi účinného tlaku na kultivaci právního a hospodářského prostředí, tento vliv patrný je, jak v oblasti norem, tak ve sféře výkonných a kontrolních složek. Národní systém je pod detailním sledováním nadnárodních společných orgánů Unie, které situaci hodnotí.

Euro by mělo být české ekonomice předloženo jako symbol plného členství v Evropské unii. Vstup do eurozóny neomezí měnovou suverenitu České republiky, protože ta je omezena malou velikostí a značnou otevřeností. Jako termín pro zavedení eura bylo stanoven rok 2010-2012. Česká republika a finanční systém tak budou mít lhůtu 4-5 let pro přípravu na přistoupení k eurozóně, což se jeví jako reálná lhůta.

7 Seznam odborné literatury

1. *Bankovní dohled 2000-2004.* [online]. Dostupné z: www.cnb.cz/cz/bankovni_dohled/bankovni_sektoranalyticke_pub_2004_c.pdf
2. *Devizový zákon č. 219/1995 Sb.* ze dne 26. září 1995, ve znění změn podle zákona č. 159/2000 Sb.
3. BLAHOVÁ, N. Integrace a regulace dohledu finančního trhu. Mezinárodní vědecká konference. *Hradecké ekonomické dny 2006: Podnikání a rozvoj regionu.* Fakulta informatiky a managementu. Univerzita Hradec Králové. Hradec Králové 3.- 4.2.2004. Sborník s. 43-48, ISBN 80-7041-895-8.
4. DVOŘÁK, P. *Bankovnictví.* VŠE, Praha 1998. ISBN 80-7079-585-9.2.
5. GRIGORIAN, V. *Determinants of Commercial Bank Performance in Transition. An Application of Data Envelopment Analysis.* (World Bank Policy Research Working Paper 2850). Washington, D.C. World Bank, 2002.
6. HAD, M., PIKNA, B. *Druhý a třetí pilíř Evropské unie.* MZV, Praha. 2001. ISBN 80-86506-01-0.
7. HAD, M., URBAN, L. *První pilíř Evropské unie.* MZV, Praha 2000. ISBN 80-85864-88-6
8. JANKŮ, M; SVOBODOVÁ, A. *EU-Evropské právní prostředí.* Computer Press, Praha 1999. ISBN: 80-7226-197-5.
9. *Konvergenční zpráva 2004.* Přístup z www.ecb.int/pub/pdf/conrep/cr2004cs.pdf
10. KEŘKOVSKÝ, M., KEŘKOVSKÁ, A. *Evropská unie-historie, instituce, ekonomika a politiky.* Computer Press, Praha, 1999. ISBN 80-7226-196-7.
11. KRÁL, R., et.al. *Amsterodamská smlouva.* Karolinum, Praha, 1998. ISBN 80-85864-48-7.
12. KUBÁT, M. *Východní rozšíření Evropské unie.* MU, Brno, 2001. ISBN 80-210-2625-1.
13. MZV ČR. *Schengenské dohody.* MZV, Praha, 2001. ISBN 80-85864-64-9.
14. PIPEK, J. *Právní nástroje ochrany finančních zájmů ES.* Obchodní právo č. 1/99, s.7.
15. REVENDA, Z. *Bankovní regulace a dohled.* VŠE, Praha, 1995. ISBN 80-7079-486-0.
16. REVENDA, Z. et.al. *Peněžní ekonomie a bankovnictví.* Management Press, Praha, 1999. 2. vydání. ISBN 80-85943-49-2.
17. Směrnice Evropského parlamentu a rady 2005/60/ES o předcházení zneužití finančního systému k praní peněz a finančnímu terorizmu.
Přístup z www.mfcr.cz/cps/rdelx/bcr/mfcr/3dir0Jcz.pdf
18. STAVÁREK, D. Comparison of the Relative Efficiency of Banks in European Transition Countries. In: *Finance. Proceedings from the International Conference.* Veliko Tarnovo: Abagar, 2002, s. 955-982. ISBN 954-427-477-4.
19. SVOBODA, C. *Harmonizace české legislativy s právem evropských společenství.* Právní rádce, č. 1/98, s.5.

20. SVOBODA, P. *Právo vnějších vztahů Evropské unie*. Linde, Praha 1999. ISBN 80-7201-192-8.
21. ŠIŠKOVÁ, N. *Bílá kniha jako nástroj sblížení práva přidruženého státu s Acquis Communautaire vnitřního trhu EU*. Právní rozhledy, č.5/1999, s. 286.
22. TOMÁŠEK, M. *Právní základy evropské měnové unie*. Bankovní institut, Praha 1999. ISBN 80-902243-3-4.
23. TURATI, G. *Cost Efficiency and Profitability in European Commercial Banking*. Milan Università Cattolica del S.Cuore, 2001.
24. TÝČ, V. *Základy práva Evropských společenství pro ekonomy*. Linde, Praha 2001. 2. vydání. ISBN 80-7201-296-7.
25. URBAN, L. *Evropský vnitřní trh a příprava České republiky na začlenění*. Linde, Praha 2002. ISBN 80-7201-330-0.
26. VODOVÁ, P. Efficiency of the Large Banks in the Czech Republic Before and After Privatization. In Future of the Banking after the Year 2 000 in the World and in the Czech Republic. VII. *Comparison of the Banking Sector in Transition Economies*. Karviná. OPF SU, 2002, s. 117-122, ISBN 80-7248-174-6.
27. Výroční zprávy ČNB.
Přístup z www.cnb.cz/cz/publikace/download/cnb_1993_2003_cz.pdf
28. Zákon č. 6/1993 Sb. o České národní bance, úplné znění č. 335/2002 Sb.
29. Zákon č. 21/1992 Sb. o bankách, ve znění pozdějších předpisů.
30. Zákon č. 124/2002 Sb. o převodech peněžních prostředků, elektronických platebních prostředcích a platebních systémech.
31. Zákon č. 229/2002 Sb. ze dne 9. května 2002 o finančním arbitrovi, ve znění změn podle zákona č. 558/2004 Sb.
32. Zákon č. 256/2004 Sb. ze dne 14. dubna 2004 o podnikání na kapitálovém trhu, ve znění pozdějších změn.
33. Zákon č. 189/2004 Sb. ze dne 1. dubna 2004 o kolektivním investování.
34. Zákon č. 61/1996 Sb. ze dne 15. února 1996 o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a o změně a doplnění souvisejících zákonů.
35. Zákon č. 254/2004 Sb. ze dne 13. dubna 2004 o omezení plateb v hotovosti.
36. Zákon č. 96/1993 Sb. ze dne 25. února 1993 o stavebním spoření a státní podpoře stavebního spoření ve znění pozdějších změn.
37. Zpráva o stabilitě bankovního sektoru 2003.
Přístup z www.cnb.cz/cz/publikace/download/fsr_2003.pdf
38. Zpráva o stabilitě bankovního sektoru 2004.
Přístup z www.cnb.cz/cz/financni_stabilita/download/fsr_2004.pdf

8 Seznam zkratk

BIC	Bank Identifier Code
BIS	Bank for International Settlements
BCBS	Basel Committee on Banking Supervision
CAAP	Capital Adequacy Assessment Process
CEBS	Committee of European Banking Regulators
ČNB	Česká národní banka
ČBA	Česká bankovní asociace
DPH	daň z přidané hodnoty
ECB	Evropská centrální banka
ECU	Evropská měnová jednotka (European Currency Unit)
EHS	Evropské hospodářské společenství
EIB	Evropská investiční banka
EMI	Evropský měnový institut
EMS	Evropský měnový systém
EP	Evropský parlament
ER	Evropská rada
ERM	Mechanismus směnných kurzů (Exchange Rate Mechanismus)
ES	Evropské společenství
ESCB	Evropský systém centrálních bank
ESD	Evropský soudní dvůr
ESUO	Evropské sdružení uhlí a oceli
EU	Evropská unie
EURATOM	Evropské společenství atomové energie, též ESAE
FATF	Financial Actions Task Force on Money Laundering
FAÜ	Finanční analytický útvar
FSAP	Akční plán finančních služeb
FVA	fair value accounting (účetování v reálné hodnotě)
HDP	hrubý domácí produkt
HMU	Hospodářská a měnová unie
HZL	hypoteční zástavní listy
IBAN	International Bank Account Number
JEA	Jednotný evropský akt

- KA ČR Komory auditorů České republiky
- KCP Komise pro cenné papíry
- MF Ministerstvo financí
- MSK Mechanismus směnných kurzů, též ERM (Exchange Rate Mechanismus)
- NBCA the New Basel Capital Accord
- NP Národní program
- ROA return on assets
- ROE return on equity
- SES Smlouva o založení evropského společenství
- SEPA Jednotná platební zóna
- SEU Smlouva o evropské unii
- Solus Sdružení na ochranu leasingu a úvěrů spotřebitelům
- ÚD Účetní dvůr

9 Seznam tabulek

1. Tabulka č.1: Světová ekonomika v letech 2003-2005 (růst HDP v %, stálé ceny)
2. Tabulka č.2: Česká ekonomika: Hlavní makroekonomické ukazatele v letech 2000-2003
3. Tabulka č.3: Hlavní finanční ukazatele v letech 2000-2003
4. Tabulka č.4: Saldo veřejných financí a státní dluh jako % z HDP v letech 2000-2003
5. Tabulka č.5 HDP na hlavu v zemích EU a nových členských států v roce 2003 (v , EU 15 = 100)
6. Tabulka č.6: Hlavní makroekonomické ukazatele v letech 2004-2005
7. Tabulka č.7: Podíl zemí na zahraničním obchodu ČR v roce 2003 v %
8. Tabulka č.8: Podíl zemí na zahraničním obchodu ČR v roce 2004 v %
9. Tabulka č.9: Podíly jednotlivých skupin bank na vybraných ukazatelích bankovního sektoru v % (banky s licencí k 30.9.2005)
10. Tabulka č.10: Ziskovost bankovního sektoru (absolutní ukazatele v mld. Kč, banky s licencí k 30.9.2005)
11. Tabulka č.11: Průměrná ziskovost bankovních sektorů (ROE)
12. Tabulka č.12: Ziskovost a efektivnost bankovního sektoru (propočtové ukazatele, banky s licencí k 30.9.2005)
13. Tabulka č.13: Šetření podezřelých obchodů hlášených finančními institucemi a dalších podniků
14. Tabulka č.14: Přehled plnění konvergenčních kritérií

10 Seznam příloh

1. Příloha č. 1: Vývoj hlavních makroekonomických ukazatelů ČR v letech 1993-2005
2. Příloha č. 1a: Vybrané čtvrtletní makroekonomické ukazatele
3. Příloha č. 2: Právní normy a průřezové směrnice upravující oblast finančního trhu
4. Příloha č. 3: Otázky dotazníku k práci: Efektivní integrace finančních a bankovních služeb do evropských struktur pro manažery
5. Příloha č. 4: Otázky dotazníku k práci: Efektivní integrace finančních a bankovních služeb do evropských struktur pro občany
6. Příloha č. 5: Hospodářský růst vybraných světových regionů, růst HDP, mezitřídě, %
7. Příloha č. 6: Struktura bankovního sektoru podle skupin bank k 31.12.2005 (banky s licencí k 31.12.2005)
8. Příloha č. 7: Podíly jednotlivých skupin bank na vybraných ukazatelích bankovního sektoru (banky s licencí k 31.12.2005) v %
9. Příloha č. 8: Dotazník (výsledky)
10. Příloha č. 9: Zpracování dotazníku (grafy)
11. Příloha č. 10: Ziskovost a efektivnost bankovního sektoru 2003-2005 (banky s licencí k 31.3.2006), propočtové ukazatele
12. Příloha č. 11: Ziskovost a efektivnost bankovního sektoru 2003-2005 (banky s licencí k 31.3.2006), absolutní ukazatele v mil. Kč
13. Příloha č. 12: Internetové zdroje